TERCÜME

Sayı: 7 19 Mayıs 1941 Cilt: 2

Maarif Vekilliği tarafından iki ayda bir çıkarılır

Mecmuanın idare ve yazı işleri için müracaat adresi:

Tercüme Mecmuası,
Maarif Vekilliği Neşriyat Müdürlüğü
Ankara

TERCÜME

Sayı: 7 — 19 Mayıs 1941 — Cilt: II

İKİNCİ YILA GİRERKEN

Tercüme mecmuası bu sayısı ile ikinci yılına başlıyor. Şimdi bir an durup neler yapabildiğimizi gözden geçirmemiz, geçtiğimiz yola dönüp bir bakmamız lâzım.

Başlıca gayemiz Türk okurlarına, başka dillerde yazan muharrirlerin, bilhassa Avrupa'nın irfanları her tarafa yayılmış muharrirlerinin en iyilerini tanıtmaktı. Gerçi memleketimizde çıkan başka mecmualar, gazeteler de bu hizmeti görüyor; fakat onlarda hemen daima bir yenilik hevesi, en çok son zamanlarda tanınmış muharrirlere kıymet vermek arzusu var. Türkiye'de yabancı dil bilmiyenlerin çoğu, bugünkü Avrupa'nın yeni ölmüş veya yaşıyan muharrirleri arasında en meşhurlarının sadece adını duymakla kalmamış, dilimize çevrilmiş birkaç parça yazısını da bulmuştur; hattâ en yeni muharrirler, şairler hakkında dahi az çok fikir edinebilmiştir. Buna mukabil geçmiş asırların muharrirlerini daha az tanır. Halbuki hakikî irfan, dünün bilgisi üzerine kurulan irfandır. Bu satırları yazan yeniliği sevmez, yeni iddialara düşman bir adam değildir; bilâkis, irfan an'anesinin devam edebilmek için mütemadiyen yenileşmesi, ufkunu genişletmesi, araştırımalara girişmesi lâzım geldiğine kanidir. Fakat bunun için de dünü anlamak, kavramak arzusunu, kaçınılması imkânsız bir şart diye bilir. *Tercüme* mecmuası için çalışanlar böyle düşünmektedir. Bunun için bu mecmuada yeni muharrirlere, yaşıyan muharrirlere pek az yer verdik, geçmiş asırların eserlerini, kıymetleri üzerinde hemen herkesin ittifak ettiği eserleri tercüme etmek istedik. Bir yıllık çalışmamızda bu yolda hayli muvaffak olduğumuzu sanıyoruz. Birinci cildin altı sayısını gözden geçirin: tercüme edilen metinlerin hiç biri bir fikir, irfan adamını alâkadar etmiyecek yazılardan değildir; her birinin, insan fikrinin terakkisi tarihinde, hiç olmazsa bir vesika olmak kıymeti vardır. *Tercüme* mecmuasında bazı metinler tercüme edilmiştir ki mecmuamız çıkmasaydı, Türk okurları onlardan daha uzun zaman haberdar olamazlardı.

O metinler iyi tercüme edilmiş midir? Bunun hakkında hüküm vermek gerçi bize düşmez; fakat biz de bazı şeyler söylemek mecburiyetindeyiz. İtiraf edelim ki bu tercümelerin çok daha iyi olmasını isterdik; ancak elimizden geleni yaptık. Memleketimizde tercüme edebiyatı henüz kurulmamış, büyük mütercimler yetişmemiştir. Bu mecmuada çalışanlar kendilerinin muhitten üstün olduklarını, başkalarının yapamadıkları şeyleri kendilerinin kolaylıkla başaracaklarını iddia eden insanlar değildir. Biz, aczimizin müsaade ettiği en iyi tercümeleri vermeğe çalıştık. Mecmuamızda bazı tercümelerin asıl metinle beraber basılması, onların kusursuzluğunu iddia etmek, örnek vermeğe kalkışmak arzusu ile değildir; bilâkis, ne yaptığımızın iyice görülmesini, tashih edilmemizi istiyoruz. *Tercüme* mecmuası belki bir mektep olmak hevesindedir; fakat onda çalışanlar o mektebin birer hocası değil, ancak birer talebesi olmak iddiasındadırlar. Çalışmalarımızın semeresi günden güne biraz daha iyileşiyorsa kendimizi bahtiyar sayarız.

Burada şunu da söyliyelim: mecmuamız dışarıdan az yardım görmüştür. Okuyanlardan değil, bizimle beraber çalışmaları lâzım gelenlerden bahsetmek istiyorum. Birçok kimselerin tercüme işine hizmet etmek istiyeceklerini umardık; çünkü bu, memleketimizin fikir hayatına, diline en büyük hizmetlerden biridir. Az kimseden cevap aldık. Bunu şikâyet için söylemiyoruz; maksadımız bu mecmua sayfalarının, iyi niyetlerle çalışmak isteyenlere açık olduğunu hatırlatmaktır.

Tercüme mecmuasından, *tercüme ilmi*'ni öğretmesini bekliyenler oldu. Biz, öyle bir bilginin bulunduğuna kani değiliz. Zola sanatı: «Tabiatin bir mizaç arasından görünüşü» diye tarif etmiş; bir eserin tercümesi de o eserin bir mizaç arasından görünüşüdür. Muayyen bir tercüme usulü yoktur, belki tasavvur dahi edilemez. Bunun için biz öyle bir usulü öğretmeğe, yahut bulmağa kalkışmadık. Türk muharrirlerinin başka dillerden okuyup ta sevdikleri, kıymetleri zamanın da tasdikı ile anlaşılmış yazıları dilimize çevirmelerini istiyoruz; nasıl tercüme edeceklerini kendileri bulurlar.

Şunu da söyliyelim: biz bu mecmuada hiç bir metni, asıl yazıldığı dilin hususiyetlerini göstermek arzusu ile, yani bir dil bilgisi çalışması diye tercümeye heves etmedik. Maksadımız falan veya filân dilin hususiyetleri üzerinde durmak değildi. En çok kendi dilimizin hususiyetlerini düşündük; bir metnin aslını aksettirmekten ziyade onun türkçesini vermek istedik. Tercümelerimiz ne dereceye kadar gerçekten türkçe oldu? ne dereceye kadar dilimizin inkişafına hizmet etti? bunu takdir de bize düşmez. Gene söyliyelim, bu hususta da verebildiğimizden çok daha iyisini vermiş olmak isterdik.

Mecmuamız başka memleketlerin tercüme faaliyetlerinden, türkçeye tercüme edilmiş kitaplardan da bahsetti. İftiharla söyliyebiliriz, bu yolda çok kıymetli tetkikler neşrettik. Fakat itiraf edelim ki mecmuamızın o kısmı, arzu ettiğimiz kadar zengin değildi. Bir iddiaya göre tenkit kolay, sanat zordur. Hiç de zannetmiyoruz; hiç olmazsa tercüme sahasında tenkidin de iş kadar güç olduğunu gördük. Beğenmediğimiz nice tercümeler olmuştur ki kusurlarını anlatmak lâzım gelince başaramamışızdır. Mamafi bundan sonra tenkit kısmımızın da genişliyeceğini umuyoruz.

Bir yıllık çalışmamızla büyük neticeler elde ettiğimiz, gayemize yaklaştığımız vehminde değiliz. Kusurlarımızı görüyoruz; görmediklerimizin de gösterilmesini istiyoruz. Fakat elimizden geleni yapmış olduğumuz için, elde ettiğimizin de büsbütün değersiz olmadığını gördüğümüz için, gönlümüz ferahtır. İkinci yılımıza memnuniyetle başlıyoruz.

Nurullah ATAÇ

KÖLE İLE EFENDİ ARASINDA BİR DİYALOG

Aşağıda, Babil dilinden tercüme etmeğe çalıştığım bu diyalog, tahminimize göre, M. E. 1200 senelerinde, Babil'in derebeylik devrinde yazılmıştır. Babil edebiyatında, nesilden nesle nakledilmiş olan bu *burlesque*, yüksek tabakanın züppeliğini hicveder. Şair, büyük adamın her şeye malik olmasına rağmen, yine memnun olmadığını, küçük adama göstermek ister. Bu ileri sürülen fikirlerle, insanın dayandığı bütün hayat esasları da alt üst edilmiş oluyor. Kölenin cevapları her ne kadar kaba saba ve materyalist görünüyorsa da, sözlerinin arkasında büyük bir kurnazlık ve efendisine karşı bir üstünlük gizlidir. — M. T.

— Köle, anlaşıldı mı?

— Evet efendim, evet.

— Beni vaktinde uyandır, arabayı koş, saraya gideceğim.

— Gidin efendim, gidin. Kıral sizi görünce, size iltifat eder, icabında da kusurlarınıza göz yumar.

— Hayır, köle, saraya gitmiyeceğim.

— Gitmeyin efendim, gitmeyin. Ordu seferber edilince, kıral sizi tanımadık diyarlara gönderir, gece gündüz hoşa gitmiyecek hadiselere şahit eder.

***

— Köle, anlaşıldı mı?

— Evet efendim, evet.

— Hizmet et, su getir, elimi yıkıyayım, sofraya oturacağım.

— Oturun efendim, oturun. İtinalı yemek yemek, insanın kalbine ferahlık verir. Böyle yemek yiyen biriyle birlikte, güneş tanrısı da, temiz el ve sevinçli kalble sofraya oturur.

— Hayır, köle, sofraya oturmıyacağım.

— Oturmayın efendim, oturmayın. Acıkmak, doymak, susamak, içmek, hep insanlar içindir.

***

— Köle, anlaşıldı mı?

— Evet efendim, evet.

— Beni vaktinde uyandır, arabayı koş, ava gideceğim.

— Gidin efendim, gidin. Bir yerde durmadan avlanan adamın karnı aç kalmaz. İz üstündeki köpeği de kemirecek kemik bulur. Doğan [1] da bir dalda durmaz, her yerde kendine yuva bulur. Sürüden ayrı kalan yaban eşeği de çayırından memnundur.

— Hayır, köle, ava da gitmiyeceğim.

— Gezginciler zaten akıllarını kaçırırlar. Köpek te kemik kemirirken dişlerini kırar. Doğan duvar kovuklarında yuva yapmağı tercih eder. Sürüden ayrılan yaban eşeği bile, kendisine sorulsa, şehir kenarında oturmasını ister.

***

— Köle, anlaşıldı mı?

— Evet efendim, evet.

— Yuva kurup evlât sahibi olmak istiyorum.

— Evlâtlı bir yuva, insanı koruyan bir kalkandır. ...... [2]

— Hayır, köle, yuva da kurmıyacağım.

— Kurmayın efendim, kurmayın. Dünyada kaç defa görülmüştür ki oğul babasının ocağına incir dikmesin?

***

— Köle, anlaşıldı mı?

— Evet efendim, evet.

— Düşmanımı [3] mahvetmek, zincire vurmak, derisini yüzmek, ateşe atmak istiyorum.

— Mahvediniz efendim, mahvediniz. [2] .....

— Köle, anlaşıldı mı?

— Evet efendim, evet.

— Düşmanla [4] iyi geçinip, susup uzlaşmak istiyorum.

— Uzlaşınız efendim, uzlaşınız. Kavga küçük adamlara yakışır.

— Hayır köle, susmıyacağım.

— Susmayınız efendim, susmayınız. Susarsanız o zaman haklı o çıkar, davayı da o kazanır.

***

[1] Babilce metindeki « hahhuru » kuşunun ne kuşu olduğu bilinmiyor (Mütercim).

[2] Cevaplar eksiktir.

[3] Buradaki düşmandan, yurt düşmanı kastedilmektedir.

[4] İkinci düşman, şahsî düşmandır (Mütercim).

— Köle, anlaşıldı mı?
— Evet efendim, evet.
— Kadın sevmek istiyorum.
— Seviniz efendim, seviniz. Kadın seven kimse gamını kasavetini unutur.
— Hayır köle, kadın da sevmiyeceğim.
— Sevmeyiniz efendim, sevmeyiniz. Kadın bir tuzak, erkeğin ensesinde keskin bir hançer, içine düşülen bir çukurdur.

* * *

— Köle, anlaşıldı mı?
— Evet efendim, evet.
— Beni vaktinde uyandır, elime su hazırla, tanrıya kurban keseceğim.
— Kesin efendim, kesin. Tanrısına kurban kesen adamın işi yolunda gider, herkesin yanında itibar kazanır.
— Hayır köle, kurban da kesmiyeceğim.
— Kesmeyiniz efendim, kesmeyiniz. Tanrıyı alıştırırsınız; sonra arkanızdan sizi köpek gibi koğalar. Sizden dinî icabatı yerine getirmenizi istiyeceği gibi, her gün de yeni bir şey bekliyecektir.

* * *

— Köle, anlaşıldı mı?
— Evet efendim, evet.
— Haksızlık etmek istiyorum.
— Ediniz efendim, ediniz. Haksızlık etmezseniz hayatta muvaffak olamazsınız. Karnınızı doyuracak şeyi o zaman size kim verir?
— Hayır köle, haksızlık etmiyeceğim.
— Etmeyiniz efendim, etmeyiniz. Haksızlık eden kimse ya öldürülür, ya derisi yüzülür, ya gözleri oyulur, ya zincire vurulur, ya da zindana atılır.

* * *

— Köle anlaşıldı mı?
— Evet efendim, evet.
— Adamlarıma erzak dağıtacağım.
— Dağıtınız efendim, dağıtınız. Adamlarına erzak dağıtan, hem buğdayından olmaz, hem de faiz kazanır.

— Hayır, köle. Erzak ta dağıtmıyacağım.

— Dağıtmayınız efendim, dağıtmayınız. İnsanlar buğdayınızı yerler; ödünç verdiklerinizi geri alamıyacaksınız, üstelik te herkes sizinle alay edecektir.

***

— Köle, anlaşıldı mı?

— Evet efendim, evet.

— Adamlarıma iyilik etmek istiyorum.

— İyilik edininiz efendim, ediniz. İnsanlara iyilikte bulunan tanrısından mükâfat görür.

— Hayır, köle, adamlarıma iyilik te etmiyeceğim.

— Etmeyiniz efendim, etmeyiniz. Eski, metruk höyüklere bir çıkıp dolaşınız. Gelmiş geçmiş kuru kafalara bakınız, iyi adamla kötü adamı ayırt edebilir misiniz?

***

— Köle, anlaşıldı mı?

— Evet efendim, evet.

— Pek âlâ, en iyi şey nedir? Bence en iyi şey, senin boynunu, benim boynumu koparıp çaya atmak.

— Atınız efendim, atınız. Kimin boynu acaba göğe erecek kadar uzun, kimin kolları dünyayı kaplıyacak kadar geniştir?

— Hayır köle. Evvelâ seni öldürüp önümden göndereceğim.

— Ama, efendim de üç gün sonra arkamdan buyursun.

Babil dilinden çeviren: *Mebrure TOSUN*

CARMİNA

5.

Vivamus, mea Lesbia, atque amemus
Rumoresque senum severiorum
Omnes unius æstimemus assis.
Soles occidere et redire possunt:
Nobis cum semel occidit brevis lux.
Nox est perpetua una dormienda.
Da mi basia mille deinde centum,
Dein mille altera, dein secunda centum,
Deinde usque altera mille, deinde centum.
Dein, cum milia multa fecerimus,
Conturbabimus illa, ne sciamus,
Aut nequis malus invidere possit,
Cum tantum sciat esse basiorum.

8.

Miser Catulle, desinas ineptire,
Et quod vides perisse perditum ducas.
Fulsere quondam candidi tibi soles,
Cum ventitabas quo puella ducebat
Amata nobis quantum amabitur nulla.
Ibi illa multa tum iocosa fiebant,
Quae tu volebas nec puella nolebat.
Fulsere vere candidi tibi soles.
Nunc iam illa non vult: tu quoque, inpotens, noli
Nec quae fugit sectare, nec miser vive,
Sed obstinata mente perfer, obdura,
Vale, puella. iam Catullus obdurat,
At tu dolebis, cum rogaberis nulla.
Scelesta. vae te; quae tibi manet via?
Quis nunc te adibit? cui videberis bella?
Quem nunc amabis? cuius esse diceris?

ŞİİRLER

5

Yaşıyalım, Lesbia'm, ve sevişelim,
Çatık kaşlı ihtiyarların homurdanmasına metelik vermiyelim,
Güneşler batar, gene doğar,
Bizim için ise, kısacık ömrümüzün ışığı söndükten sonra,
Başlıyan gece sonsuz bir uyku olacaktır.
Beni bin kere öp, sonra yüz bin,
Sonra bin kere daha, sonra ikinci bir yüz bin,
Sonra bin daha, sonra yüz bin daha,
Sonra binlere binler katıp hesabı karıştıralım ki
Biz bile işin içinden çıkamıyalım,
Ve bu kadar çok öpüştüğümüzü bilen bir hasudun nazarına uğramıyalım.

8.

Zavallı Catullus! sayıklamaktan vazgeç,
Bitmiş olanı artık bitmiş bil.
Hiç bir kızın sevilmiyeceği kadar sevdiğimiz
Kızın davetine koştuğun sıralarda
Senin için nurdan güneşler parlardı.
O zamanlar ne oyunlar olmazdı!
Sen isterdin, o da isteksiz değildi.
Hakikaten senin için o zaman nurdan güneşler parlardı!
Şimdi artık o istemiyor, sen de, âciz mahlûk! isteme,
Kaçanın peşinden koşma, sefil olma,
Metîn ol, tahammül et, dayan.
Uğurlar olsun, ey kız! Artık Catullus yumuşamıyacak.
İstemiyorsan, seni aramıyacak, yalvarmıyacak:
Amma, yalvaran olmayınca, sen üzüleceksin.
Yazıklar olsun sana, hain! Bakalım seni bekliyen hayat ne olacak?
Sana kim yanaşacak? kime güzel görüneceksin?
Şimdi kimi seveceksin? Kiminsin diyecekler?

Quem basiabis? cui labella mordebis?
At, tu Catulle, destinatus obdura.

27.

Minister vetuli puer Falerni,
Inger mi calices amariores,
Ut lex Postumiae iubet magistrae,
Ebrioso acino ebriosioris.
At vos quo lubet hinc ubite, lymphae
Vini pernicies, et ad severos
Migrate: hic merus est Thyonianus.

72.

Dicebas quondam solum te nosse Catullum,
Lesbia, nec prae me velle tenere Iovem.
Dilexi tum te non tantum ut volgus amicam,
Sed pater ut gnatos diligit et generos.
Nunc te cognovi: quare etsi inpensius uror,
Multo mi tamen es vilior et levior.
Qui potis est? inquis. quod amantem iniuria talis
Cogit amare magis, sed bene velle minus.

75.

Huc est mens deducta tua, mea Lesbia, culpa
Atque ita se officio perdidit ipsa suo,
Ut iam nec bene velle queat tibi, si optuma fias,
Nec desistere amare, omnia si facias.

85.

Odi et amo, quare id faciam, fortasse requiris.
Nescio, sed fieri sentio et excrucior.
Lesbia mi dicit semper male nec tacet umquam
De me: Lesbia me dispeream nisi amat.
Quo signo? quia sunt totidem mea: deprecor illam
Adsidue, verum dispeream nisi amo.

CATULLUS

Kimi öpeceksin? kimin dudaklarını ısıracaksın?
Sen, Catullus! mutlaka metîn ol!

27.

Bize eskice Falernum şarabını sunan, ey küçük saki!
Bir üzüm tanesinden daha sarhoş olan
Melikemiz Postumia'nın emrettiği gibi,
Kadehlerimi daha acı şarapla doldur.
Siz, şarabın düşmanı sular, nereye isterseniz oraya gidin,
Mutaassıp insanların diyarına hicret edin.
Burada Thyone oğlunun saf bâdesi kalsın.

72.

Bir zaman, Lesbia, yalnız Catullus'u sevdiğini,
Ve beni Juppiter'e bile değişmiyeceğini söylerdin.
O zaman seni, alelâde bir insanın sevgisine karşı
Hissettiği şekilde değil, bir babanın oğullarına ve damatlarına
Duyduğu muhabbetle sevmiştim.
Artık ne mal olduğunu biliyorum, ve senin için
Her zamandan fazla yanıyorsam da, gözümde çok daha adi ve hoppa bir mahlûksun.
Nasıl olur? diye soruyorsun: olur, çünkü böyle bir ihanet
Bir âşığın ihtirasını şiddetlendirir, ama sevgisinini azaltır.

75.

Senin yüzünden ve sana sadakatimden
Gönlüm bak ne hale geldi, Lesbia'm!
Artık, dünyanın en namuslu kadını da olsan, seni sevemem,
Her kötülüğü yapsan da senden vaz geçemem.

85.

Nefret ediyorum ve seviyorum. Nasıl olur? diye belki sorarsın.
Orasını bilmem, yalnız bunu hissediyor ve işkence içinde ölüyorum.

92.

Lesbia hiç susmaz, aleyhimde söyler durur.
Lesbia beni sevmiyorsa kahrolayım.
Neden mi? çünkü ben de ayni şeyi yaparım: ona mütemadiyen
Beddua ederim; ama onu sevmiyorsam kahrolayım.

Tercüme eden: *Süheylâ YANIK*

M A C B E T H

Act II

Scene 2: Court within castle.

(Enter Lady Macbeth.)

LADY MACBETH. — That which hath made them drunk hath made me bold:

What hath quench'd them hath given me fire. — Hark!— Peace!
It was the owl that shriek'd, the fatal bellman,
Which gives the stern'st good-night. He is about it.
The doors are open; and the surfeited grooms
Do mock their charge with snores: I have drugg'd their possets,
That death and nature do contend about them,
Whether they live, or die.

MACBETH. — *(Within)* Who's there? —what, ho!

LADY MACBETH. — Alack! I am afraid they have awak'd,
And 't is not done:— the attempt and not the deed
Confounds us. —Hark! — I laid their daggers ready;
He could not miss them. —Had he not resembled
My father as he slept, I had done't. —My husband!

(Enter Macbeth.)

MACBETH. — I have done the deed. — Didst thou not hear a noise?

LADY MACBETH. — I heard the owl scream, and the crickets cry.
Did not you speak?

MACBETH. — When?

LADY MACBETH. — Now.

MACBETH. — As I descended?

LADY MACBETH. — Ay.

MACBETH. — Hark! Who lies i' the second chamber?

M A C B E T H

Perde II

Sahne 2: Şatoda bir avlu.

(Lady Macbeth girer.)

LADY MACBETH. — Onları sarhoş eden içki beni cüretkâr etti; onların kanını uğuşturan beni hararetlendirdi. O ne! Şışş! Haykıran baykuştu, en acı bir sesle geceniz hayrolsun diyen o meşum zangoç. İşe koyuldu. Kapılar açık. Sarhoş uşaklar horlıyarak vazifeleriyle alay ediyorlar. İçkilerine ilâç karıştırdım. Şimdi ölümle tabiat onlar hakkında, yaşasınlar mı ölsünler mi diye, mücadele etmektedir.

MACBETH. — (*İçerden*) Kim var orada? Hey!

LADY MACBETH. — Eyvah! Korkarım ki uyandılar, iş bozuldu. Bizi işin işlenmesi değil, yarıda kalması mahveder. O ne? Hançerlerini hazır bırakmıştım; bulmamasına imkân yok. Uyurken hali babamı andırmasaydı kendim öldürecektim. Kocammış!

(*Macbeth girer.*)

MACBETH. — İşi yaptım. Bir gürültü işittin mi ?

LADY MACBETH. — Baykuşun haykırdığını ve çekirgelerin öttüğünü işittim. Sen seslenmedin mi?

MACBETH. — Ne zaman?

LADY MACBETH. — Demin.

MACBETH. — İnerken mi?

LADY MACBETH. — Evet.

MACBETH. — Dinle! Öbür odada kim yatıyor?

LADY MACBETH. — Donalbain.

MACBETH. — This is a sorry sight.

LADY MACBETH. — A foolish thought to say a sorry sight.

MACBETH. — There's one did laugh in 's sleep, and one cried, "Murder!„
That they did wake each other: I stood and heard them;
But they did say their prayers, and address'd them
Again to sleep.

LADY MACBETH. — There are two lodg'd together.

MACBETH. — One cried, "God bless us!„ and, "Amen!„ the other,
As they had seen me with these hangman's hands.
Listening their fear, I could not say, "Amen!„
When they did say, "God bless us!„

LADY MACBETH. — Consider it not so deeply.

MACBETH. — But wherefore could not I pronounce "Amen„?
I had most need of blessing, and "Amen„
Stuck in my throat.

LADY MACBETH. — These deeds must not be thought
After these ways: so, it will make us mad.

MACBETH. — Methought, I heard a voice cry, "Sleep no more!
Macbeth does murder sleep,„ — the innocent sleep;
Sleep, that knits up the ravell'd sleave of care.
The death of each day's life, sore labour's bath,
Balm of hurt minds, great nature's second course,
Chief nourisher in life's feast.

LADY MACBETH. — What do you mean?

MACBETH. — Still it cried, "Sleep no more!„ to all the house:
"Glamis bath murder'd sleep, and therefore Cawdor
Shall sleep no more, Macbeth shall sleep no more!„

LADY MACBETH. — Who was it that thus cried? Why, worthy thane,
You do unbend your noble strength, to think
So brainsickly of things. Go, get some water,
And wash this filthy witness from your hand. —
Why did you bring these daggers from the place?
They must lie there: go, carry them, and smear
The sleepy grooms with blood.

LADY MACBETH. — Donalbain.

MACBETH. — Bu feci bir manzara.

LADY MACBETH. — Feci bir manzara demek yersiz bir düşünce.

MACBETH. — Biri uykusunda güldü, biri "Cinayet!„ diye bağırdı, ve biribirini uyandırdılar. Durup onları dinledim: dua ettiler, sonra tekrar uykuya daldılar.

LADY MACBETH. — Odada iki kişiler.

MACBETH. — Sanki benim bu cellât ellerimi görmüş gibi "Tanrı bizi korusun!„, öbürü "Amin!„ dedi. Onların nasıl korktuklarını işittim ama "Tanrı bizi korusun!„ dedikleri vakit "Amin!„ diyemedim.

LADY MACBETH. — Meseleyi o kadar derin düşünme.

MACBETH. — Fakat niçin "Amin!„ diyemedim? Tanrının inayetine o derece muhtaçken, "Amin!„ sözü boğazımda düğümlendi kaldı.

LADY MACBETH. — Böyle işlerde o türlü düşünmek olmaz; yoksa insan aklını oynatır.

MACBETH. — Bana öyle geldi ki bir ses: "Artık uyumayın! Macbeth uykuyu öldürdü„ diye bağırdı. Masum uyku: mihnet tarzlarını düzelten huzur, günlük hayatı sona erdiren ölüm, meşakkatin yıkanıp yorgunluk giderdiği su, zihin yaralarına şifa olan merhem, ulu tabiatin en büyük keremi, ömür ziyafetinin baş nimeti...

LADY MACBETH. — Ne demek istiyorsun?

MACBETH. — Ses durmadan, içerde bulunanların hepsine, "Uyumayın!„ diye bağırıyordu, "Glamis uykuyu öldürüdü, onun için Cawdor bir daha uyumıyacak, Macbeth artık uyumıyacak!„

LADY MACBETH. — Böyle bağıran kimdi? Değerli prens, bu derece sakat düşüncelerle asil kudretini zâfa uğratıyorsun. Git, biraz su bul, elinden şu murdar şahidi yıka. Bu hançerleri odadan niye getirdin? Orada kalmaları lâzım. Git, onları götür, uyuyan uşakların yüzüne de kan bulaştır.

MACBETH. — I'll go no more:
I am afraid to think what I have done;
Look on 't again I dare not.

LADY MACBETH. — Infirm of purpose!
Give me the daggers. The sleeping, and the dead,
Are but as pictures: 't is the eye of childhood,
That fears a painted devil. If he do bleed,
I'll gild the faces of the grooms withal,
For it must seem their guilt.

(Exit. Knocking within.)

MACBETH. — Whence is that knocking? —
How is 't with me, when every noise appals me?
What hands are here? Ha! they pluck out mine eyes.
Will all great Neptune's ocean wash this blood
Clean from my hand? No, this my hand will rather
The multitudinous seas incarnadine,
Making the green one red.

(Re-enter Lady Macbeth)

LADY MACBETH. — My hands are of your colour; but I shame
To wear a heart so white. (*Knock.*) I hear a knocking
At the south entry: —retire we to our chamber.
A little water clears us of this deed:
How easy is it then! Your constancy
Hath left you unattended. —(*Knock.*) Hark! more knocking.
Get on your night-gown, lest occasion call us,
And show us to be watchers. —Be not lost
So poorly in your thoughts.

MACBETH. — To know my deed, 't were best not know myself.

(Knock.)

Wake Duncan with thy knocking: I would thou couldst!

(Exeunt.)

SHAKESPEARE

MACBETH. — Bir daha gitmem. Yaptığım işi düşünmekten bile korkuyorum, ona bir daha bakmıya cesaret edemem.

LADY MACBETH. — Kararda sebatsızlık ha! Hançerlerini bana ver. Uyuyan insanlar ve ölüler resimden başka bir şey değildir; şeytanın resmiyle de ancak çocuğun gözü korkutulur. Eğer yarası hâlâ kanıyorsa kanını uşakların yüzüne sürerim, cinayeti onlar yapmış görünmeli.

(Çıkar. İçerden kapı vurulur.)

MACBETH. — Neresi vuruluyor? Bana ne oldu ki en küçük gürültüden dehşete düşüyorum? Bu ellerin hali ne? Ah, gözlerimi oyuyorlar. Acaba bütün okyanusların suyu elimi bu kandan temizler mi? Hayır; belki de şu elim sonsuz denizleri kana çevirir, yeşil renklerini baştan başa kızıla boyar.

LADY MACBETH. — (*Tekrar girer*) Işte, benim ellerim de seninkinin renginde; ama ben senin gibi korkaklık etmiye utanırım.

(Kapı vurulur.)

Cenup kapısı vuruluyor. Odamıza gidelim. Bir parça su bu işi temizler: o vakit bak her şey nasıl kolay görünecek. Sen cesaretini kaybetmişsin.

(Kapı vurulur.)

Dinle, yine vuruluyor. Geceliğini giy: belki çağırılırız da yatmadığımız belli olur. Öyle düşünceye dalıp kalma.

MACBETH. — Yaptığımız işi bilmektense kendimden geçmek daha hayırlı olurdu.

(Kapı vurulur.)

Vura vura Duncan'ı uyandır; keşke uyandırabilsen!

(Çıkarlar.)

Tercüme eden: *Orhan BURİAN*

ON THE KNOCKING AT THE GATE IN "MACBETH„

From my boyish days I had always felt a great perplexity on one point in *Macbeth*. It was this: the knocking at the gate, which succeeds to the murder of Duncan, produced to my feeling an effect for which I never could account. The effect was, that it reflected back upon the murderer a peculiar awfulness and a depth of solemnity; yet, however obstinately I endeavoured with my understanding to comprehend this, for many years I never could see *why* it should produce such an effect.

Here I pause for one moment, to exhort the reader never to pay any attention to his understanding, when it stands in opposition to any other faculty of his mind. The mere understanding, however useful and indispensable, is the meanest faculty in the human mind, and the most to be distrusted ; and yet the great majority of people trust to nothing else, which may do for ordinary life, but not for philosophical purposes. Of this out of ten thousand instances that I might produce, I will cite one. Ask of any person whatsoever, who is not previously prepared for the demand by a knowledge of the perspective, to draw in the rudest way the commonest appearance which depends upon the laws of that science; as, for instance, to represent the effect of two walls standing at right angles to each other, or the appearance of the houses on each side of a street, as seen by a person looking down the street from one extremity. Now in all cases, unless the person has happened to observe in pictures how it is that artists produce these effects, he will be utterly unable to make the smallest approximation to it. Yet why? For he has actually seen the effect every day of his life. The reason is that he allows his understanding to overrule his eyes. His understanding, which includes no intuitive knowledge of the laws of vision, can furnish him with no reason why a line which is known and can be proved to be a horizontal line, should not *appear* a horizontal line; a line that made any angle with the perpendicular, less than a right angle, would seem to him to indicate that his houses were all tumbling down together. Accordingly, he makes the line of his houses a horizontal line, and

"MACBETH,, PİYESİNDE KAPININ VURULUŞUNA DAİR

Çocukluk günlerimdenberi *Macbeth* piyesindeki bir nokta zihnimi çok kurcalardı. O nokta da şuydu: Duncan'ın katlinden sonra kapının vuruluşu bende, bir türlü izah edemediğim bir tesir uyandırıyordu. Bu tesir katile müstesna bir mahabet ve derin bir azamet vermekteydi. Lâkin, sebebini anlamak için üzerinde nekadar ısrarla düşündümse de, yine senelerce *neden* böyle bir tesir uyandırdığını bir türlü tayin edemedim.

Burada bir an durur ve okuyucuya, zihninin herhangi bir melekesiyle ihtilâftaysa aklına asla kulak asmamasını tavsiye ederim. Kuru kuruya anlayış, nekadar faydalı ve lüzumlu olursa olsun, insan zihninin en ehemmiyetsiz, en güvenilmez melekesidir. Buna rağmen, insanların büyük bir ekseriyeti ondan başka bir şeye itimat etmezler. Bu belki hergünkü hayatta işe yarar amma, felsefî maksatlar için uygun değildir. Bu hususta gösterebileceğim on bin misalden bir tanesini zikredeyim. Manazır ilmi kakkında bir bilgisi olup sual için önceden hazırlıklı bulunmamak şartiyle, kimden olursa olsun, en kaba taslak bir şekilde - bu ilmin kaidelerine dayanan - en alelâde bir manzara resmi yapmasını isteyin. Meselâ: biribirini dikine kesen iki duvarı; yahut bir sokağın iki tarafındaki evleri, sokağın bir ucundan bakan adamın ne şekilde gördüğünü resimle göstermesini söyleyin. Meğer ki o adam ressamların bu tesiri nasıl uyandırdıklarını resimlerde müşahede etmiş olsun, her defasında da en basit bir benzerlik temininden tamamen uzak kalacaktır. Ama niçin? Bu intibaı bütün ömrünce alagelmiş değil mi? Sebep şudur ki o, anlayışının, gözlerine hükmetmesine müsaade eder. Rüyet kanunları hakkında hiçbir malûmat ihtiva etmiyen anlayışı, ufkî olduğu bilinen ve ispat edilebilen bir hattın nasıl olup ta ufkî gözükmediğine hiçbir sebep bulamaz. Şakulle doksan dereceden daha küçük bir zaviye teşkil eden bir hat, ona, sanki bütün evler biribiri üstüne yıkılıyormuş hissini verir. Bunun için, evlerin teşkil ettiği hattı ufkî gösterir ve tabiatiyle istenilen tesiri uyandıramaz. Şu halde, işte birçokları arasından seçilmiş bir misal ki bunda anlayış sade gözlere hükmetmekle kalmıyor, doğrudan doğruya gözün yerine geçirilmiş oluyor. Çünkü insan, sade gözünün gördüğü, yerine ak-

fails, of course, to produce the effect demanded. Here, then, is one instance out of many, in which not only the understanding is allowed to ovverule the eyes, as it were; for not only does the man believe the evidence of his understanding in opposition to that of his eyes, but (what is monstrous!) the idiot is not aware that his eyes ever gave such evidence. He does not know that he has seen (and therefore *quoad* his consciousness has *not* seen) that which he *has* seen every day of his life.

But to return from this digression, my understanding could furnish no reason why the knocking at the gate in *Macbeth* should produce any effect direct or reflected. In fact, my understanding said positively that it could not produce any effect. But I knew better; I felt that it did; and I waited and clung to the problem until further knowledge should enable me to solve it. At length, in 1812, Mr. Williams made his *début* on the stage of Ratcliffe Highway, and executed those unparalleled murders which have produced for him such a brilliant and undying reputation. On which murders, by the way, I must observe, that in one respect they have had an ill effect, by making the connoisseur in murder very fastidious in his taste, and dissatisfied by anything that has been since done in that line. All other murders look pale by the deep crimson of his; and, as an amateur once said to me in a querulous tone, " There has been absolutely nothing *doing* since his time, or nothing that's worth speaking of.„ But this is wrong; for it is unreasonable to expect all men to be great artists, and born with the genius of Mr. Williams. Now it will be remembered, that in the first of these murders (that of the Marrs), the same incident (of a knocking at the door) soon after the work of extermination was complete, did actually occur, which the genius of Shakespeare has invented; and all good judges, and the most eminent dilettanti, acknowledged the felicity of Shakespeare's suggestion, as soon as it was actually realized. Here, then, was a fresh proof that I was right in relying on my own feeling, in opposition to my understanding; and I again set myself to study the problem; at length I solved it to my own satisfaction, and my solution is this. Murder, in ordinary cases, where the sympathy is wholly directed to the case of the murdered person, is an incident of coarse and vulgar horror; and for this reason, that it flings the interest exclusively upon the natural but ignoble instinct by which we cleave to life; an instinct which, as being indispensable to the primal law of self-preservation, is the same in kind (though different in degree) amongst all living creatures: this instinct, therefore, because it annihilates all distinctions, and degrades the greatest of men to the level of the poor beetle that

lının ileri sürdüğü delile inanmakla kalmaz; fakat (asıl feci olan da budur!) o sersem, gözünün ne gördüğünün farkında bile değildir. Ömrünün hergünü görmüş olduğu şeyi gördüğünü bilmez — bilmediği için de şuuruna varmaz.

Fakat bu istidradı burada bırakalım. *Macbeth* piyesinde kapıya vuruş, insana anında, yahut teemmül neticesi, niçin tesir icra etsin, aklım bir sebep bulamıyor; hattâ onun hiçbir tesir icra edemiyeceğini kat'iyetle söylüyordu. Fakat ben daha iyi bilmiştim. Bir tesiri olduğunu hissediyordum; ve bekledim, bir gün gelip edindiğim bilgi bana onu çözmek imkânını verinceye kadar bu muammayı zihnimden çıkarmadım. Nihayet 1812 de Mr. Williams ilk defa olarak Ratcliffe Highway'de sahneye çıktı. Kendisine o derece parlak ve ölmez bir şöhret temin eden o görülmemiş cinayetleri işledi. Bu cinayetlerden bahsederken söz arası kaydedeyim ki tesirleri bir bakıma fena oldu. Cinayet erbabının zevkı fazla inceldi; o zamandanberi bu yolda ne yapılsa beğenmiyorlar. Onunkinin kızıllığı yanında diğer bütün cinayetler soluk kalıyor. Heveskârın birinin bana, bir kere, kızgın bir sesle dediği gibi, "Onun zamanındanberi bir şeyler *olduğu* yok, ne de söylenmeye değer bir şey var„. Maamafih bu yanlış. Çünkü herkesin büyük bir sanatkâr olacağını ve dünyaya Mr. Williams'ın dehasiyle geleceğini ummak doğru olmaz. İmdi, hatırlardadır ki bu cinayetlerin ilkinde — yani Marrs'ınkinde — Shakespeare'in dehasının icadı olan o hâdise — yani kapının tokmaklanması — cinayet işlendikten hemen az sonra hakikaten vukua geldi. İşinin ehli olan hakemler ve en tanınmış sanat erbabı da Shakespeare'in buluşundaki isabeti tasdik ettiler. Demek ki bu da, kendi hislerime itimat etmekte haklı olduğumu gösteren yeni bir delildi. Bunun üzerine meseleyi tekrar tetkika koyuldum; nihayet onu, kendimi tatmin edecek surette hallettim. Hallim şudur. Cinayet alelâde hallerde, alâka tamamen cinayetin kurbanına teveccüh ettiği zamanlarda, dehşet veren kaba ve iptidaî bir hadisedir. Şu sebeple ki alâkayı tamamen, bizi hayata bağlamakta olan tabiî, fakat süflî bir insiyaka irca eder. Bu insiyak nefsin muhafazası gibi aslî bir kanun için elzem olduğundan, — derece bakımından farklı ise de — yaşıyan bütün mahlûkatta bir ve aynıdır. Binaenaleyh bu insiyak — değil mi ki bütün derece ve farkları yok eder, ve en büyük insanları "çiğneyip geçtiğimiz zavallı böcekler„ derekesine indirir — insanı en düşkün ve zelil haliyle meydana koyar. Böyle bir hal şairin maksadına pek uygun değildir. Öyleyse ne yapmalı? Alâkayı katile çekmeli. Alâkamız *ona* olmalı - tabiîdir ki onun halini bütün şümuliyle kavrıyan, duyduğu hisleri bize duyuran ve anlatan bir alâka demek istiyorum; acımaktan yahut beğenmekten mütevellit bir alâka değil. Cinayete kurban giden adamda bütün fikir çarpışmaları,

we tread on„ , exhibits human nature in its most abject and humiliating attitude. Such an attitude would little suit the purposes of the poet. What then must he do? He must throw the interest on the murderer. Our sympathy must be with him (of course I mean a sympathy of comprehension, a sympathy by which we enter into his feelings, and are made to understand them — not a sympathy of pity or approbation.) In the murdered person, all strife of thought, all flux and reflux of passion and of purpose, are crushed by one overwhelming panic; the fear of instant death smites him " with its petrific mace „. But in the murderer, such a murderer as a poet will condescend to, there must be raging some great storm of passion — jealousy, ambition, vengeance, hatred — which will create a hell within him; and into this hell we are to look.

In *Macbeth*, for the sake of gratifying his own enormous and teeming faculty of creation, Shakespeare has introduced two murderers: and, as usual in his hands, they are remarkably discriminated: but, though in Macbeth the strife of mind is greater than in his wife, the tiger spirit not so awake, and his feelings caught chiefly by contagion from her, — yet, as both were finally involved in the guilt of murder, the murderous mind of necessity is finally to be presumed in both. This was to be expressed; and on its own account, as well as to make it a more proportionable antagonist to the unoffending nature of their victim, 'the gracious Duncan' and adequately to expound 'the deep damnation of his taking off,' this was to be expressed with peculiar energy. We were to to be made to feel that the human nature, i. e. the divine nature of love and mercy, spread through the hearts of all creatures, and seldom utterly withdrawn from man — was gone, vanished, extinct, and that the fiendish nature had taken its place. And as this effect is marvellously accomplished in the dialogues and soliloquies themselves, so it is finally consummated by the expedient under consideration; and it is to this I now solicit the reader's attention. If the reader has ever witnessed a wife, daughter, or sister in a fainting fit, he may chance to have observed that the most affecting moment in such a spectacle is *that* in which a sigh and a stirring announce the recommencement of suspended life. Or, if the reader has ever been present in a vast metropolis, on the day when some great national idol was carried in funeral pomp to his grave, and chancing to walk near the course through which it passed, has felt powerfully in the silence and desertion of the streets, and in the stagnation of ordinary business, the deep interest which at that moment was possessing the heart of man — if all at once he should hear the death - like stillness broken up by the sound of wheels rattling away

his ve düşünce meddü cezri ve tek herşeyi sürükleyip götüren bir bozgunla mahvolmuştur; bir an meselesi olan ölümün verdiği korku onu "dehşet salan gürzüyle„ yere serer. Fakat katilde, bir şairin yaratmak tenezzülünde bulunacağı bir katilde, - kıskançlık, hırs, intikam, nefret gibi - büyük bir ihtiras fırtınası hüküm sürüyor olmalı. Bu fırtına onun içinde bir fırtına yaratacaktır, ve biz bu cehenneme bakmalıyız.

Macbeth eserinde Shakespeare, kendi hudutsuz ve cevval muhayyilesini tatmin etmek arzusiyle, meydana iki katil koyar: bunlar, onun elinde, herzamanki gibi, dikkate değer bir derecede temyiz ve tefrik edilmiştir. Fakat hernekadar Macbeth'in ruh mücadelesi karısınınkinden daha büyük, kaplan tabiati daha az uyanık ve hisleri umumiyetle karısından aşılanma ise de, sonunda cinayetten ikisi de mücrim çıktıklarına göre, cani ruhun zarurî olarak her ikisinde de bulunduğunu kabul etmek lâzımdır. İfade edilecek olan bu cani ruhtu: hem kendi ehemmiyeti bakımından; hem de Macbeth'le karısının kurbanı "hayır - sever Duncan'ın„ masumiyetyle mücessem bir tezat teşkil etmek ve "onun canı alınmakla uğranan büyük lâneti„ lâyıkiyle anlatmak bakımından bunun büyük bir kudretle ifade edilmesi icap ediyordu. Bize hissettirmek lâzımdı ki insan tabiati, yani bütün kalplerde yer bulan ve insandan çok seyrek olarak büsbütün geri alınan, sevgi ve merhamet mahsulü o ilâhî ruh gitmiş, yok olmuş, ölmüş ve yerini şeytanî ruh almıştır. Bu his nasıl, kahramanlar biribiriyle yahut kendi kendilerine konuşurken harikulâde bir surette telkin ediliyorsa, öylece, tetkik etmekte olduğumuz vasıtayla nihayet kemale erdiriliyor. Şimdi ben de okuyucunun dikkatini buna tevcih etmesini rica ederim. Eğer okuyucu karısını, yahut kızını, yahut kız kardeşini bir baygınlık esnasında gördüyse belki farketmiştir ki böyle bir manzara karşısında en müheyyiç an, bir iç - çekişin, yahut bir kımıldanışın, durakalmış olan hayatın yeniden başladığını haber verdiği andır. Yahut ta eğer okuyucu, millî bir kahraman büyük bir cenaze alayı ile mezarına götürüldüğü gün büyük bir şehirde bulunup tesadüfen alayın geçtiği yol civarından hiç geçtiyse sokakların sessizliği ve ıssızlığından, günlük işlerin durgunluğundan, insanların o anda duydukları derin heyecanı kuvvetle hissetmiştir. Eğer ansızın, o sahneden gürültüyle uzaklaşmakta olan tekerlek seslerinin ölü sükûtu yırttığını ve geçici olan o hayalin kaybolduğunu ilân ettiğini işitecek olursa farkedecektir ki insanın günlük düşünce ve kaygılarındaki bu umumî tevakkufu asla, o tevakkufun sona erdiği ve beşer hayatının faaliyeti birdenbire yeniden başladığı andaki kadar tam ve müessir olarak anlamamıştır. Hangi sahada olursa olsun her hareket, en iyi, bir aksi hareketle ölçülüp izah edilir ve anlaşılır hale gelir. Şimdi bunu "Macbeth„ meselesine tatbik edin.

from the scene, and making known that the transitory vision was dissolved, he will be aware that at no moment was his sense of the complete suspension and pause in ordinary human concerns so full and affecting, as at that moment when the suspension ceases, and the goings-on of human life are suddenly resumed. All action in any direction is best expounded, measured, and made apprehensible, by reaction. Now apply this to the case in *Macbeth*. Here, as I have said, the retiring of the human heart, and the entrance of the fiendish heart was to be expressed and made sensible. Another world has stept in; and the murderers are taken out of the region of human things, human desires. They are transfigured: Lady Macbeth is 'unsexed'; Macbeth has forgot that he was born of woman; both are conformed to the image of devils; and the world of devils is suddenly revealed. But how shall this be conveyed and made palpable? In order that a new world may step in, this world must for a time disappear. The murderers, and the murder must be insulated — cut off by an immeasurable gulf from the ordinary tide and succession of human affairs — locked up and sequestered in some deep recess; we must be made sensible that the world of ordinary life is suddenly arrested — laid asleep — tranced — rocked into a dread armistice; time must be annihilated; relation to things without abolished; and all must pass self - withdrawn into a deep syncope and suspension of earthly passion. Hence it is, that when the deed is done, when the work of darkness is perfect, then the world of darkness passes away like a pageantry in the clouds: the knocking at the gate is heard; and it makes known audibly that the reaction has commenced; the human has made its reflux upon the fiendish; the pulses of life are beginning to beat again; and the re-establishment of the goings-on of the world in which we live, first makes us profoundly sensible of the awful parenthesis that had suspended them.

O mighty poet! Thy works are not as those of other men, simply and merely great works of art; but are also like the phenomena of nature, like the sun and the sea, the stars and the flowers; like frost and snow, rain and dew, hail-storm and thunder, which are to be studied with entire submission of our own faculties, and in the perfect faith that in them there can be no too much or too little, nothing useless or inert — bu that, the farther we press in our discoveries, the more we shall see proofs of design and self - supporting arrangement where the careless eye had seen nothing but accident!

Thomas De QUINCEY

burada, dediğim gibi, insanî ruhun gidişini ve onun yerini şeytanî ruhun alışını anlatmak lâzımdı. Ortaya yeni bir dünya çıkmış oluyor, ve katiller insanla alâkalı eşya, insanla alâkalı düşünce ve arzular dünyasından çıkarılıyorlar. Bütün haletleri değişmiştir: Lady Macbeth "cinsiyetinden sıyrılmıştır„ Macbeth ana evlâdı olduğunu unutmuştur; her ikisi de şeytan suretine girmiştir; ve şeytanlar dünyası birdenbire ayân olmuştur. Fakat bu nasıl ifade edilecek ve nasıl gözle görülür bir hale getirilecek? Yeni bir dünya ortaya çıkmak için bu dünyanın muvakkaten ortadan kaybolması icap etmektedir. Katiller ve cinayet tek başlarına bırakılmalı — beşer hayatının hergünkü cereyan ve temadisinden sonsuz bir uçurumla ayrılmalı — kilit altına kapanıp derin bir mahpeste tecrit edilmeli; bize hissettirilmeli ki bugünlük hayat dünyası birdenbire durdurulmuş, uyutulmuş, büyülenmiş, müthiş bir mütarekeye mecbur edilmiştir; zaman ortadan kalkmalı; haricî âlemle münasebet kalmamalıdır. Onun içindir ki iş işlenip karanlığın marifeti tamam olunca, karanlıklar âlemi bulutlar üzerine resmedilmiş bir alay gibi geçip gidiyor: kapının vurulduğu işitiliyor, ve bu vuruş bildiriyor ki aksi hareket başlamıştır, şeytanî olana karşı insanî olanın meddi başlamıştır. İçinde yaşadığımız dünyanın işleri yeniden yola konmakla, onları durdurmuş olan korkunç vakfeyi ilk defa olarak derin bir surette bize meş'ur kılar.

Ey ulu şair! Senin eserlerin başkalarınınki gibi sadece büyük sanat eserleri değil; onlar aynı zamanda tabiat hadiseleri gibi, güneşle deniz, yıldızlarla çiçekler gibi, karla buz, yağmurla şebnem, dolu fırtınasiyle gök gürültüsü gibidir. Bunlar: kendi melekelerimiz tamamen inkıyat ettikten ve bunlarda artık yahut eksik, faydasız yahut âtıl hiçbir şey olamıyacağına, ancak, keşiflerimizi ilerlettiğimiz nispette, evelce dikkatsiz gözün tesadüften başka bir şey görmediği yerlerde bir maksadın ve kendi kendine yeter bir nizamın delil ve ispatını göreceğimize tam bir iman getirdikten sonra tetkik edilebilir.

Tercüme eden: *Orhan BURİAN*

WALT WHITMAN

1

I CELEBRATE myself;
And what I assume you shall asume;
For every atom belonging to me, as good belongs to you.

I loafe and invite my Soul;
I lean and loafe at my ease, observing a spear of summer grass.

Houses and rooms are full of perfumes — the shelves are crowded with perfumes;
I breathe the fragrance myself, and know it and like it;
The distillation would intoxicate me also, but I shall not let it.

The atmosphere is not a perfume — it has no taste of the distillation — it is odorless;
It is for my mouth forever — I am in love with it;
I will go to the bank by the wood, and become undisguised and naked;
I am mad for it to be in contact with me.

7

Has any one supposed it lucky to be born?
I hasten to inform him or her, it is just as lucky to die, and
I know it.

I pass death with the dying, and birth with the new-wash'd babe, and am not contain'd between my hat and boots;
And pursue manifold objects, no two alike, and every one good;
The earth good, and the stars good, and their adjuncts all good;

I am not an earth, nor an adjunct of an earth;

WALT WHITMAN

1

Kendimi KUTLUYORUM;
Benim için doğru olan, senin için de doğrudur;
Benim olan herbir atom, benim kadar senindir de.

Boş geziyorum ve ruhuma,
Bana buyurun, diyorum;
Gönlümün dilediği gibi boş geziyorum; çimenlere uzanıyorum;
Birkaç sap yaz çimenini seyre dalıyorum.

Evler ve odalar kokularla dolu — raflar kokularla tıklım tıklım;
O hoş kokuyu ben teneffüs ediyorum, farkındayım, ve bundan haz duyuyorum.
İmbikten süzülen içkiler beni sarhoş ta eder,
Eder ama ben bırakmıyorum.

Hava koku saçmaz — imbikten süzülenin tadı onda olmaz —
Hava kokusuzdur; hep ağzıma dolar.
Ben havaya vurgunum.
Ormanın kıyısındaki o sahile gideceğim; beni benden saklıyan
Urbaları üzerimden silkeceğim; çırıl çıplak gezeceğim.
Kendimle başbaşa kalmak için çılgın gibiyim.

7

Doğmak ne saadet! sanan var mı?
Varsa ona, o erkeğe veya kadına, hemen haber vereyim: Ölmek te doğmak gibi saadettir; ben biliyorum.

Ölenle ölüyorum, ilk yıkanan çocukla doğuyorum;
Varlığımın sınırları şapkamla çizmelerim değildir.
Bir çifti bile biribirine benzemiyen, çeşitli emeller peşinden
Giderim. Emellerimin herbiri bir güzel;
Dünya güzel, yıldızlar güzel, ve onların ekleri de hep güzel.

I am the mate and companion of people, all just as immortal and fathomless as myself;
(They do not know how immortal, but I know.)
Every kind for itself and its own — for me mine, male and female;
For me those that have been boys, and that love women;
For me the man that is proud, and feels how it stings to be slighted;
For me the sweet - heart and the old maid — for me mothers, and the mothers of mothers;
For me lips that have smiled, eyes that have shed tears;
For me children, and the begetters of children.

Undrape! you are not guilty to me, nor stale, nor discarded;
I see through the broadcloth and gingham, whether or no;
And am around, tenacious, acquisitive, tireless, and cannot be shaken away.

21

I am the poet of the Body;
And I am the poet of the Soul.

The pleasures of heaven are with me, and the pains of hell are with me.
The first I graft and increase upon myself — the latter I translate into a new tongue.

I am the poet of the woman the same as the man;
And I say it is as great to be a woman as to be a man;
And I say there is nothing greater than the mother of men.

I chant the chant of dilation or pride;
We have had ducking and deprecating about enough;
I show that size is only development.
Have you outsript the rest? Are you the President?
It is a trifle — they will more than arrive there, every one, and still pass on.

I am he that walks with the tender and growing night;
I call to the earth and sea, half - held by the night.

Ben bir dünya değilim, bir dünyanın bir eki de değilim;
Ben halkın eşi, hem de dostuyum;
Hepsi benim kadar ölmezoğlu, benim kadar engin olan halk;
(Onlar nekadar ölmez olduklarını bilmiyorlar, ama ben biliyorum).

Her cins kendi için ve kendininkiler için — benim için benimki, erkek ve dişi,
Benim için, çocukluğu tatmış olan ve şimdi de kadınları seven erkekler;
Umursanmayışın sivri keskin acısını duyan adam, mağrur adam, benim için;
Sevgili kadar evde kalan kız da benim için, analar ve anaların anaları, benim için;
Benim için, gülümsemiş dudaklar, yaş akıtmış gözler;
Benim için, çocuklar ve çocukları doğuranlar.

Soyun! Bence suçlu değilsin, vakti geçmiş, bir tarafa bırakılmış ta değilsin;
Benim bakışlarım çuhadan da, bürümcükten de geçer, giyinsen de bir soyunsan da;
Yanından ayrılmam, tuttuğumu bırakmam, ele geçirdiğimi alırım, yorulmak bilmem ve silkilip atılamam.

21

Ben Vücud'ün şairiyim;
Ben Ruh'un da şairiyim.

Cennetin hazları bende, cehennemin azapları da bendedir;
Hazları kendi kendime aşılarım ve çoğaltırım, azapları ise yeni bir dilde söylerim.

Ben erkeğin olduğu gibi kadının da şairiyim;
Kadın olmak erkek olmak kadar büyüktür, derim;
İnsanların anasından daha büyük bir şey yoktur, derim.

Ben yükselmenin veya gururun şarkısını söylerim;
Yeter artık bu baş eğmek, eyleme diye niyaz etmek;
Büyüklük sadece inkişaftır, benim varlığım bunu gösterir.

Başkalarını geçtin mi? Cümhur Reisi mi oldun?

Press close bare-bosom'd night! Press close, magnetic, nourishing night!
Night of south winds! night of the large few stars!
Still, nodding night! mad, naked, summer night.

Smile, O voluptuous, cool-breath'd earth!
Earth of the slumbering and liquid trees;
Earth of departed sunset! earth of the mountains, misty-topt!
Earth of the vitreous pour of the full moon, just tinged with blue!
Earth of the shine and dark, mottling the tide of the river!
Earth of the limpid gray of clouds, brighter and clearer for my sake!
Far-swooping elbow'd earth! rich, apple-blossom'd earth!
Smile, for your lover comes!

Prodigal, you have given me love! Therefore I to you give love!
O unspeakable, passionate love!

Walt WHİTMAN

Ehemmiyetsiz — ötekiler onların da herbiri, oraya varmakla da kalmıyacaklar,
Daha öteye geçecekler.

İnen yumşak karanlıklarda ben yürüyorum.
Gecenin yarı kucakladığı toprağa ve denize ben sesleniyorum.

Yaklaş, bağrı açık gece! Yaklaş, çekici, besleyici gece!
Cenup rüzgârlarının gecesi! Birkaç iri yıldızın belirdiği gece!
Durgun, başı uykuyla düşen gece! Çılgın, çıplak, yaz gecesi!

Gülümse, ey şehvetli, serin nefesli toprak!
Uyuklıyan, seyyal ağaçların toprağı!
Batan güneşin ardında kalan toprak! Başı sisli dağların toprağı!
Ayın on dördünden, mavimsi billûr gibi ışığın yağdığı toprak!
Nehrin akıntısını benekliyen ışık ve gölgelerin toprağı!
Berrak, kül renkli bulutların, benim uğruma daha parlak, daha berrak olan bulutların toprağı!
Her şeyi içine çeken, kucaklıyan toprak! Elma çiçeklerinin açtığı, verimli toprak!
Gülümse, sevgilin geliyor.

Ey eli açık toprak! bana sevgi getirdin, benim sana sevgi getirmem de bunun için!
Ey sen, anlatılamıyan, ihtiraslı sevgi!

Çeviren: *Behice Sadık BORAN*

ÜSLÛP HAKKINDA NUTUK [1]

Bütün devirlerde söz kuvvetiyle insanlara hâkim olan kimseler görülmüştür. Bununla beraber iyi yazmak ve iyi konuşmak ancak münevver asırlarda mümkün olmuştur. Hakikî belâgat, kabiliyetin işletilmesine, zihnin terbiye edilmesine mütevakkıftır, ve tabiatin verdiği konuşma kolaylığından ayrı bir şeydir. Konuşma kolaylığı sadece bir istidat, ihtirasları taşkın, dilleri işlek, muhayyileleri çevik olanlara mahsus bir meziyettir. Bu insanların his ve heyecanları şiddetlidir, ve duyduklarını taşkınlıkla izhar ederler; tahassüs ve heyecanlarını tamamen mihanikî bir ifade ile başkalarına sirayet ettirirler. Bu, vücudün vücutle konuşmasıdır. Bütün hareketler, bütün işaretler işe karışır ve söz kadar ehemmiyet kazanır. Kütleyi heyecanlandırmak ve sürüklemek *ne ile olur?* İnsanların çoğunu sarsmak ve ikna etmek için ne lâzımdır? Hararetli ve dokunaklı bir eda, sık sık tekrarlanan manalı jestler, akıcı ve tumturaklı sözler. Fakat kolayca tesir altında kalmıyan, zevkleri ve anlayışları incelmiş, siz muhterem dinleyicilerim gibi edaya, jestlere, kelimelerin kuru *gürültüsüne ehemmiyet* vermiyen küçük bir zümre insan da vardır ki onlara hitap ederken özlü şeyler, fikirler, makul sözler lâzımdır. Bunları takdim etmeği, işlemeği, nizama koymayı bilmek lâzımdır. Sadece kulağı doldurmak ve gözleri oyalamak kâfi gelmez. Düşünceye hitap ederken ruha tesir etmek ve kalbi heyecana getirmek lâzımdır.

Üslûp, fikirlerimize verdiğimiz nizam ve harekettir. Fikirler biribirine sıkı sıkıya bağlanır, sıkıştırılırsa üslûp sağlam, kıvrak ve münakkah olur;

[1] Buffon'un Fransız Akademisine girerken (1753) söylemiş olduğu bu nutuk gerek kazandığı şöhret ve gerek sarahatle ifade ve hulâsa ettiği zihniyet ve sanat telâkkisi dolayısiyle ehemmiyetli bir yazıdır. Buffon'un üslûp hakkındaki fikirleri Fransa'da klâsik ve akademik zihniyetin el'an bağlı olduğu beylik fikirlerdir. Romantizm bu fikirleri sarsmış, fakat mağlûp edememiştir. Fransız kafası üslûbu herzaman özlü, ölçülü ve mazbut bir fikir mimarîsi telâk i etmiş ve şimal edebiyatlarına mahsus olan hararetli, taşkın ve kontrolsuz ifadeyi daima yadırgamıştır. Bununla beraber Buffon üslûbu tamamen şeklî bir kıymet olarak görmemek, şekille muhteva ayrılığını kabul etmemek ve dehayı kaidelerden üstün tutmakla akademik ve klâsik ifadenin makul soğukluğunu biraz gidermiştir. Bugün Buffon'un fikirleri edebî mahsullerden ziyade mektep kitaplarına ve tahrir vazifelerine hâkimdir. Bütün faydalı nasihatler gibi bu nasihatler de işlerini görmüş, eskimiş, soğuk ve kuru bir çehre almışlardır. Fakat, uslûp hakkında söylenecek her yeni söz bu nutku ister istemez hatırlatacak, edebiyat tarihinde ona nazaran bir mevki alacaktır.

onları gevşek bırakırsak, yalnız kelimelerle biribirine bağlarsak, bu kelimeler ne kadar zarif olursa olsun, üslûp dağınık, gevşek ve cansız olur.

Fakat fikirlerin nasıl bir intizam içinde takdim edileceğini aramazdan evvel, yalnız ilk görüşleri ve ana fikirleri içine alan daha umumî ve daha sabit bir nizama varmış olmak zarurîdir. Bu ilk plânda ana fikirlerin yerleri tesbit edilirse mevzuun hudutları ve sahası meydana çıkar; bu ilk çizgiler daima gözönünde bulunursa ana fikirleri biribirinden tefrik edecek ölçülü aralıklar taayyün eder ve bu aralıkları dolduracak tâli ve mütevassıt fikirler kendiliğinden doğar. Zihin kudretiyle umumî ve hususî bütün fikirler mahiyetlerine en uygun bir zaviyeden görülür; büyük bir temyiz meharetiyle kısır fikirler bereketli fikirlerden ayırt edilir; çok yazmak itiyadının verdiği bir isabetle, bütün bu zihin ameliyelerinden alınacak mahsul evelden kestirilir. Mevzu ne kadar mahdut ve basit olursa olsun onu bir bakışta kucaklamak, zihnin ilk ve tek bir gayretiyle mevzua tamamen nüfuz etmek pek nadir görülen işlerdendir. Bir hayli düşündükten sonra bile mevzuun muhtelif kısımları arasındaki münasebetleri kavramak güçtür Binaenaleyh mevzu üzerinde ne kadar düşünülse azdır. Hattâ fikirlerimizi sağlamlaştırmak, genişletmek ve yükseltmek için başka çare yoktur. Onlara düşünce ile ne kadar salâbet ve kuvvet verirsek, sonra ifadeye dökülmeleri o nisbette kolay olur.

Bu plân henüz üslûbun kendisi değildir; fakat üslûbun temelidir. Onu ayakta tutar, yürütür, hareketini idare eder; onu kendi nizamına uydurur. Bu plân olmadıkça en tecrübeli muharrir bile yolunu kaybeder; kalemi rehbersiz yürür, ve rasgele birtakım intizamsız çizgiler, insicamsız şekiller çizer. Kullandığı renkler ne kadar parlak olursa olsun, teferruat arasına ne kadar güzel şeyler koyarsa koysun yarattığı "bütün„ beğenilmiyeceği, yahut iyice görülemiyeceği için eser sağlam bir bina olmıyacaktır; muharririn zekâsına hayran olsak bile dehası olduğundan şüphe edeceğiz. Bu sebepledir ki konuştukları gibi yazanlar, çok güzel konuşsalar bile, fena yazarlar; kendilerini muhayilelerinin ilk hamlesindeki akışa bırakanlar baştaki harareti idame ettiremezler; dağınık ve kaçıcı fikirleri kaybetmekten korkarak yazılarını muhtelif zamanlarda ve parça parça yazarlar; işte bu yüzden birçok eserler yamalı bohça gibidir; başından sonuna kadar ayni nefesle yaratılmış eserler pek azdır.

Halbuki, her mevzu bir bütündür; ve ne kadar geniş olursa olsun bir tek kalıba girebilir. Fasılalar, dinlenmeler, bölmeler ancak muhtelif mevzulardan bahsedildiği zaman, yahut büyük, çetrefil, ıttıradsız bahislerde

zihnin akışı birçok engeller karşısında durduğu, zarurî şartlara tâbi olduğu zaman kullanılmalıdır [1].

Aksi takdirde kısımların çokluğu eseri sağlamlaştıracak yerde bütünlüğünü bozar. Kitap gözümüze daha sarih görünür; fakat muharririn maksadı kapalı kalır; okuyucunun ruhuna nüfuz edemez. Maksadın anlaşılabilmesi için akışın sürekli olması, fikirlerin ahenkdar bir şekilde biribirine bağlanması, mevzuun açıldıkça açılması, fikirlerin gittikçe kuvvetlenmesi, nihayete kadar ayni hareketin durmadan, gevşemeden devam etmesi lâzımdır.

Tabiatin eserleri niçin bu kadar mükemmeldir? Çünkü her eser bir bütündür, ve tabiat hiç sağa sola kaçmadan ebedî bir plân üzerinde çalışır; vereceği mahsullerin tohumlarını sükûnetle hazırlar; her canlı varlığın ilk şeklini bir çırpıda çizer; sonra bu şekli devamlı bir hareketle ve muayyen bir zaman içinde inkişaf ve tekemmül ettirir. Esere hayran oluruz; fakat asıl hayran olunacak şey bu eserde tezahür eden ilâhî kudrettir. İnsan zekâsı hiç bir şey yaratamaz; o ancak görgü ve düşünceden feyzaldıktan sonra mahsul verebilir. Bilgileri, verdiği eserlerin tohumlarıdır. Bununla beraber, insan zekâsı tabiatin ahengini ve çalışma tarzını taklit ederse, derin düşünme ile en yüksek hakikatlere yükselir, bu hakikatleri birleştirir, biribirine bağlar, bir kül halinde, bir fikir sistemi içinde toplarsa yıkılmaz temeller üzerine ölmez abideler kurmuş olur.

Plân yapmamak, mevzu üzerinde kâfi derece düşünmemek yüzünden kafalı bir adam, bocalar ve yazıya nereden başlıyacağını bilmez. Zihnine birçok fikirler birden dolar; onları kıymetlerine göre sıraya koymadığı için birisini ötekine tercih edemez, tereddüt ve şaşkınlık içinde kalır. Fakat bir plân yapınca, mevzuun bütün ana fikirlerini toplayıp bir nizama koyunca kalemi ele alacağı zamanı kolayca kestirir. Zihnindeki mahsulün kemâle erdiği ânı hisseder; onu meydana çıkarmakta acele eder; yazmak onun için artık bir zevkolur; fikirler kolaylıkla biribiri ardından gelir; üslûp tabiî ve akıcı olur. Yazmak zevkından doğacak hararet bütün eseri kaplar ve her ifadeye hayat verir; her şeyi gittikçe daha fazla canlandırır; sesin kudreti artar; bahsedilen şeyler yeni bir renk kazanır; muharririn hisleri ifadeyi daha parlak, daha geniş bir vuzuha götürür; söylenecek şeyleri söylenmiş şeylerle aydınlatır ve üslûp nurlu bir cazibe kazanır.

[1] Bunları söylerken Montesquieu'nün *Kanunların ruhu* adlı eserini düşünüyordum; içindeki fikirler bakımından o kadar değerli olan bu eserde kusur olarak yalnız fazla kısımlara ayrılmış olması görülmüştür.

Hararetli ifadeye en mugayir olan şey, her tarafa parlak sözler koymak hevesidir. Kelimeleri biribirine çarparak zorla çıkarılan ve bir an için gözlerimizi kamaştırdıktan sonra bizi karanlıkta bırakan kıvılcımlar, eseri boydan boya sarması, yazının her tarafını ayni ışıkla aydınlatması icap eden vuzuha en aykırı unsurlardır. Bunlar ancak tezat halinde parlıyan fikirlerdir: bahsedilen şeyin yalnız bir cephesi gösterilir; diğer bütün cepheleri karanlıkta bırakılır; gösterilen cephe de ekseriya o şeyin bir ucu, bir köşesidir: çünkü aklı selimin görmeğe alışık olduğu geniş cephelerden uzaklaşıldığı nisbette fikir oyunları yapmak kolaylaşır.

Hakikî belâgatle hiç alâkası olmıyan bir şeyde ince buluşlar yapmak, örs altındaki maden gibi incelip parladıkça salâbetini kaybeden hafif, nazik, uçucu fikirler aramaktadır. Bu ince ve parlak zekâ oyunları işe karıştıkça yazıda ne hareket, ne aydınlık, ne hararet, ne de üslûp kalır. Ancak, bu oyunlar mevzuun esasını teşkil ederse, muharririn asıl maksadı lâtife yapmak olursa iş değişir : o zaman küçük şeyler söylemek sanatı büyük şeyler söylemek sanatından daha güç te olabilir.

Tabiî güzelliğe en aykırı olan şey herkesin bildiği alelâde fikirleri garip ve gösterişli bir şekilde ifade etmektir; bir muharriri en fazla küçük düşüren budur. Böyle yazan bir muharriri beğenmek şöyle dursun, herkesin söylediğini söylemek için yeni birtakım kelime terkipleri yapmakla vaktini kaybetmiş olmasına acırız. Bu hataya düşenler, bilgili fakat kısır kimselerdir: onlarda bol bol kelime vardır, fikir yoktur; onun için hep kelimeler üzerinde uğraşırlar; güzel cümleler kurunca fikir bina ettiklerini zannederler; kelimelerin manalarını değiştirip ana dillerini ifsat ederken, lisanda tasfiye yaptıkları zehabına kapılırlar. Bu muharrirlerde üslûp yoktur, yahut başka türlü söylersek, üslûbun gölgesi vardır. Üslûp fikirler hâkketmek olmalıdır; onların yaptığı sadece sözler karalamaktır.

Şu halde, iyi yazmak için evvelâ mevzua tam manasiyle sahip olmak, üzerinde kâfi derecede düşünerek fikirlerin nizamını sarahatle görmek, sonra, her noktası bir fikir olan sürekli bir akış, bir zincir teşkil etmek lâzımdır. Kalem ele alındığı zaman bu ilk plân üzerinde yürümeli, ondan hiç ayrılmamalı, her yerde aynı kuvveti muhafaza etmeli, kalemin her hareketi onu gideceği yere doğru götürmelidir. Ancak bu şekilde üslûp sağlam olur; ancak bu şekilde üslûpta bir vahdet ve muntazam bir akış temin edilir; ve böyle olunca üslûp kendiliğinden sarih ve sade, vuzuhlu ve ölçülü, canlı ve sürekli olur. İnsan zekâsının emrettiği bu ilk kaideye munzam olarak incelik ve zevk, kelimelerin seçilişinde itina olursa ve her şeyi en umumî tabirlerle ifade etmeğe dikkat edilirse üslûpta asalet olur. Üstelik muharrir, her içinden gelen hisse kapılmazsa,

parlak görünmekten başka değeri olmıyan sözlere yer vermezse, müphem ifadelerden ve nüktelerden daima kaçınırsa üslûpta vekar, hattâ ihtişam olur. Bunlardan başka bir de düşündüğü gibi yazarsa, inandırmak istediği şeye evvelâ kendisi inanırsa, nefsine karşı gösterdiği bu samimiyetle hem başkalarını tatmin etmek, hem de üslûbu sahtelikten kurtarmak suretiyle üzerimizde istediği tesiri yapabilir. Ancak, bu içten inanma kendini fazla taşkın bir şekilde göstermemeli, yazının her tarafında nefse itimattan ziyade safiyet, kuru akıldan ziyade sıcak his olmalıdır.

İşte bunun içindir ki, baylar, sizin eserlerinizi okurken, benimle konuşuyor, bana bilmediklerimi öğretiyor gibi idiniz. Hikmetin ifadesi olan bu derin sözlere açlıkla sarılan ruhum yükseklere uçmak, sizlere ulaşmak istiyordu: ne boş gayret! Siz bana anlattınız ki kaideler dehanın yerini tutamaz, deha yoksa kaideler beyhudedir. İyi yazmak demek, aynı zamanda iyi düşünmek, iyi duymak ve iyi ifade etmek, yani hem kafa, hem ruh, hem de zevk sahibi olmak demektir. Üslûp bütün zihnî melekelerimizin bir arada çalışmasiyle yaratılır. Üslûbun esası yalnız fikirlerdir; sözlerin ahengi tâli bir unsurdur ve uzuvlarımızın hassasiyetine bağlıdır. İnsanın biraz kulağı olursa tenafürden, birbirini tutmıyan seslerden kaçınır; şairleri ve hatipleri okuyarak da kulak işletilir ve incelirse şiir ahengi ve hitabet edaları mihanikî bir şekilde taklit edilebilir. Halbuki, taklitle bir şey yaratıldığı görülmemiştir; nitekim kelime ahengi üslûbun ne özünü, ne de edasını teşkil eder ve ekseriya fikirden mahrum yazılarda bulunur.

Eda, üslûbun, mevzuun mahiyetine uymasından başka bir şey değildir; mevzuun bünyesinden tabiî olarak çıkar ve fikirlerin aldığı istikamete ve genişliğe göre değişir. En umumî fikirlere yükselmiş isek ve mevzu esasen büyükse eda kendiliğinden o seviyeye yükselir. Edayı bu yükseklikte muhazafa ederken, deha kudretiyle her şeye kuvvetli bir ışık verilebilirse, ana hatların sağlamlığına renk güzelliği de ilâve edilebilirse, hulâsa her fikri canlı ve kusursuz bir misalle göstermek ve her fikir silsilesini ahenkdar ve hareketli bir tablo haline koymak mümkün olursa eda yükselmekle de kalmıyarak ulvîleşir.

Bu vadide, baylar, kaideden ziyade tatbikata bakmak, düsturlardan ziyade misaller görmek icab eder; fakat sizin eserlerinizde hayranlıkla okumuş olduğum ulvî parçaları burada zikredemiyeceğim için mülâhazalarımı söylemekle iktifaya mecburum. İleriki nesillere kalacak olan eserler yalnız iyi yazılmış eserlerdir. Bilgilerin çokluğu, anlatılan hadiselerin garabeti, hattâ keşiflerin yeniliği lâyemutluğu temin etmez. Bunları ihtiva eden eserler yalnız küçük mevzular üzerinde dönüp duruyorsa, yazılışla-

rında zevk, asalet ve deha kudreti yoksa ölüme mahkûmdurlar; çünkü bilgiler, hadiseler, keşifler eserden kolayca çıkarılır; başka eserlere nakledilir, hattâ daha mahir ellere düşünce kıymetleri bile artar. Bunlar insanın haricinde şeylerdir; üslûp ise insanın kendisidir [1]. Binaenaleyh üslûp eserden çıkarılamaz, başka yere nakledilemez, değiştirilemez. O, eğer yüksek, asil ve ulvî ise muharrir her devirde aynı takdiri görecektir; çünkü devam eden, ebedî olan yalnız hakikattir; güzel bir üslûp ta ancak anlattığı sayısız hakikatler sayesinde güzeldir. İçindeki bütün fikir güzellikleri, yapılışındaki bütün rabıta ve münasebetler, insan tefekkürü için mevzuun esasını teşkil eden hakikatler kadar faydalı, hattâ belki onlardan daha kıymetli birer hakikat mahiyetindedir.

Ulvîlik ancak büyük mevzularda bulunabilir. Şiirin, tarihin ve felsefenin mevzuu birdir ve çok büyüktür: İnsan ve Tabiat. Felsefe tabiati tavzih ve tavsif eder; şiir tabiati tasvir eder ve güzelleştirir; insanları da tasvir eder, büyültür ve yükseltir; kahramanları ve ilâhları yaratır. Tarih yalnız insanı tasvir eder ve olduğu gibi tasvir eder. Bu itibarla tarihin edası ancak en büyük insanların portrelerini yaptığı, en büyük işleri, en büyük hareketleri, en büyük ihtilâlleri anlattığı zaman ulvîleşir; bunun haricinde ağır ve vakur olması kâfidir. Filozofun edası tabiatin kanunlarından, umumî varlıklardan, mekândan, maddeden, hareketten, zamandan, ruhtan, insan zekâsından, hislerden, ihtiraslardan bahsettiği zaman ulvîleşir; bunun haricinde asil ve yüksek kalması kâfidir. Fakat hatibin ve şairin edası her büyük mevzuda daima ulvî olmak mecburiyetindedir; çünkü onlar mevzularının büyüklüğüne istedikleri kadar renk, hareket ve hayal ilâve etmekte serbesttirler. Her şeyi güzel ve büyük göstermeleri icap ettiği için her yerde dehalarının bütün kuvvetini kullanmağa, bütün kapılarını açmağa mecbur kalırlar. [2]

BUFFON

Tercüme eden: *Sabahattin EYUBOĞLU*

---

[1] Bu söz evvelce dilimize «tarzı beyan ayni insandır» şeklinde tercüme edilmiştir.

[2] Nutkun başında ve sonunda Akademi azalarını methetmek için söylenmiş sözleri tercüme etmedik. S. E.

HAYAL VE HAKIKAT'TEN

Bu hayat hikâyesinde evvelâ küçük, sonra daha büyük çocuğun ve daha sonra delikanlının muhtelif yollardan mabadettabiaya nasıl yaklaşmak istediği, evvelâ büyük bir temayülle tabiî bir din araştırması, sonra istekle müsbet bir dine bağlanması, bundan başka ruhunun içerlerine dalarak kendi kuvvetlerini denemesi, ve nihayet kendisini şevkle umumî dine teslim etmesi etraflıca gösterildi. O bütün bu ülkelerin aralıklarında zaman zaman dolaşıp araştırdıkça ve etrafına bakındıkça bunlardan hiçbirine sığmıyan bazı öyle şeylerle karşılaşıyordu ki yavaş yavaş bu muazzam ve zihnin erişemiyeceği şeyleri terketmenin daha muvafık olduğuna aklı yattı.

Canlı ve cansız, ruhlu ve ruhsuz tabiatte ancak tezatlar halinde tezahür eden ve onun için bir fikirle, hele bir kelime ile ifade edilmesine imkân olmıyan bir şey keşfettiğini sanıyordu.

Bu şey ilâhî değildi, zira idrakten mahruma benziyordu; insanî değildi, zira zekâsı yoktu; şeytanî değildi, zira hayır işliyordu; melek cinsinden değildi, zira ekseri fenalıktan zevk aldığı hissediliyordu.

Tesadüfe benziyordu, zira bir sıra takip etmiyordu; kaderi hatırlatıyordu, zira bir irtibata işaret eder gibi idi. Bizi tahdit eden şeylerin hepsi onun için kavranabilir şeylerdi; sanki mecudiyetimizin mübrem unsurlarını kendi arzusuna göre kullanıyor, zamanı kısaltıyor, mekânı genişletiyordu.

Mümkün olanı istihfafla kendinden uzaklaştırıyor, ancak imkânsızlıklarla uğraşmaktan hoşlanır gözüküyordu.

Bütün öteki varlıkların arasına karışarak onları ayırıyor veya birleştiriyor hissini veren bu varlığa ben, eskilerin ve benzer şeyler duymuş olanların misalince, "dämonisch" [1] ismini vermiştim.

---

[1] Goethe'nin birçok eserlerinde tesadüf ettiğimiz «dämonisch» tabirinin ihtiva ettiği manayı verecek türkçe bir kelime bulunamadı. Onun için yukardaki kendi izahına ilâveten bu kelime ile Gœthe'nin ifade etmek istediğini biraz daha açmağı lüzumlu bulduk:

Ferdi, hayatta sevk ve idare eden, mukadderatı üzerine ehemmiyetle müessir olan «dünyaya beraberinde getirdiği kuvvet ve hususiyet» e Gœthe «Dämon» ismini verir. Ferdin yaradılışında malik olduğu bu kuvvet ve hususiyet yenilemiyecek, önüne geçile

Her zaman yaptığım gibi bir eserin arkasına saklanarak kendimi bu müthiş varlıktan kurtarmağa çalışıyordum.

İtina ile tetebbu ettiğim umumî tarihin muhtelif kısımları arasına sonraları ittihat eden Felemenk'in şöhretine sebep olan hadiseler de dahildi.

Kaynakları dikkatle tetkik etmiş, aslından malûmat toplamağa ve vekayii canlı olarak gözümün önüne getirmeğe çalışmıştım. Hadiseler bana son derecede dramatik gözükmüş, etrafına bütün diğer şahsiyetlerin en uygun şekilde toplanmasına müsait esas kahraman olarak da insanlığının ve cengâverliğinin azameti ile beni en çok teshir eden Graf Egmont dikkatimi çekmişti.

Yalnız maksadım için onu yaşlanmış bir adamdan ziyade bir gence, bir aile reisinden ziyade bir bekâra, ne kadar serbest ruhlu olsa da bir takım münasebetlerle bağlı bir adamdan ziyade bir müstakile daha ziyade yakışan vasıflar sahibi bir şahıs haline getirmem icap ediyordu.

Onu hayalimde gençleştirip, hayatını saran bütün şartlardan sıyırdıktan sonra kendisine ölçüsüz bir hayat arzusu, nefsine sonsuz bir itimat, bütün insanları (attrativa) cezbedecek, böylece milletinin teveccühünü, bir prensesin gizli, basit bir kızın da açıkça aşkını, bir devlet büyüğünün alâkasını kazandıracak, hattâ en büyük muarızının oğlunu kendi tarafına çekecek bir kabiliyet verdim.

---

miyecek şekilde tezahür ettiği, mantığın düşüncelerimize koyduğu manialarıı kaldırır gibi olduğu, ve en acayip şekiller gösterdiği yerde Gœthe için «Dämonische Persönlichkeit» «harikulâde şahsiyet» belirmiştir. Meselâ Napoléon tam manasiyle bōyle bir şahsiyettir. «Bu neviden fevkalâde mahlûklara Yunanlılar birer yarı ilâh nazariyle bakarlardı.» *Eckermanns Gespräche*; 2 mart 1831.

Büyük Petro, Friederich, Mozart ve lord Byron, Paganini hepsi «dämonisch» şahsiyetlerdir.

Fakat *Dämonisch* mefhumu mistisizme doğru daha ziyade genişliyerek Gœthe nezdindeki manasını değiştiriyor. *Dämon*'lar fertlerin arasında da istediklerini yaparlar, şahsiyetlerin arasında da «das Dämonische», bu harikulâde, dahiyane kuvvet hüküm sürer, yahut ta ferdin dışından insanın mukadderatına el uzatır.

Bütün tabiat, insanlık ve dünya hadiseleri ilâhî kanunlara göre cereyan etmekte, ilâhî olanın, yani derinliğine nüfuz imkânı olmıyan varlığın bir eseri bulunmaktadır. İnsan ise kâinatı bütün kanunlariyle kavrıyamıyacak kadar zayıftır. Buna rağmen insan zekâsı kendi kanunlariyle dünya hadiselerinin kanunlarını biribirine uydurmağa çalışmaktan geri kalmaz. Bnna tamamiyle muvaffak olamaz. Böylece «tezatlar halinde tezahür eden» ahlâkî nizamla çarpışan, imkânsızlıkları seven ve anlaşılması için insanın hiç bir vasıtaya malik olmadığı bir kuvvet, «bir hayat ve düya muamması» Gœthe için izahı imkânsız bir varlık olarak tebarüz eder. İşte bu kuvvet veyahut bu varlık onun «Dämonische» dediği şeydir. O az çok insanlarda olduğu gibi hadiselerde ve bilûmum görünen ve görünmiyen bütün tabiatte meknuzdur. Şiirde ve musikide, bilhassa şuur-dışı olanda «Dämonisches» vardır.

Bu yüksek tesir, bu «Dämonische» iyi ve fena olabilir. Onun için Gœthe kindar *Dämon*'lardan bahsettiği gibi iyi ve hayrıhah *Dämon*'lardan da bahseder.

Kahramanın baş vasfı olan şahsî cesaret, onu yetiştiren ve yükselten zemini, bütün mevcudiyetinin dayandığı temeli teşkil eder. Tehlike nedir bilmez, kendisine yaklaşan en büyük tehlike onun gözlerini kamaştırır. Etrafımızı kuşatan düşmanları icabında yarıp geçebiliriz; devlet hilesinin kurduğu ağları koparmak bundan daha zordur.

Her iki tarafın da işe karıştırdığı "şeytanat„, sevilen ve beğenilenin mahvolup, nefret edilenin muzaffer olduğu, fakat bu muzafferiyetten bütün insanların arzusuna uygun bir üçüncünün teşekkül edececeği ümidini veren bu mücadelede, esere tabiatiyle tam intişarı sırasında değil, bir müddet sonra, fakat tam zamanında, bugüne kadar muhafaza ettiği teveccühü kazandıran, her halde işte bu "Dämonische„ olsa gerek..

Yakında bu bahse tekrar gelip gelmeyeceğimi bilmediğimden, sırası gelmişken burada biraz durup, bazı sevgili okuyucularım için, daha çok sonraları kanaat getirmiş olduğum bir şeye işaret etmek istiyorum: Her ne kadar bahsi geçen dahiyane kuvvet, "Dämonische„, maddî olsun olmasın bütün varlıklarda tecelli edebilir ve hattâ hayvanlarda en garip şekillerle kendisini belli edebilirse de onun en hayret verici ilişiği insanla olanıdır. Hem o, ahlâkî nizamdan ayrı — ve ona zıt diyemesek bile, herhalde onunla girift olmuş — bir kuvvet ifade eder, öyle ki bunlardan birini kumaşın enine, diğerini boyuna olan iplikleri gibi telâkki etmek mümkündür. Bu yüzden ortaya çıkmış hadisat için sayısız isim mevcuttur; zira bütün felsefeler ve dinler bu bilmeceyi, kimi şairane, kimi şiirden uzak suretlerle halledip işe nihayet vermiye uğraştılar ve daha da uğraşa dursunlar.

Fakat bu "Dämonische„ nin asıl dehşet verici şekli ile, onun herhangi bir insanda öteki vasıfların hepsini geri bırakacak kadar kuvvetle kendini gösterdiği zaman karşılaşırız.

Hayatım esnasında böyle bir çoklarını kısmen yakından, kısmen uzaktan tetkik etmek fırsatını buldum. Bunlar ekseriya ne zekâ, ne de kabiliyetçe bir fevkaladelik gösteren, nadiren kalplerinin iyiliğiyle göze çarpan insanlardır; lâkin bu gibi kimseler muhitlerine dehşetli bir kuvvet saçar, ve bütün mahlûklar, hattâ unsurlar üzerine inanılmayacak bir tesirleri olur; böyle bir tesirin ise nerelere kadar varmıyacağını kim kestirebilir?

Ahlâkî kuvvetlerin mecmuu da onlara karşı koyamaz; insanların münevver kısmı bunlar hakkında "kandırılmış„ veya "kandırıcı„ diye bir şüphe uyandırmak istese de, bu gibi kimseler yine kütleyi cezbetmekten geri kalmazlar. Bunlarla ayni zamanda yaşıyanlar benzerlerini ya pek nadir olarak bulur, yahut hiç bulamazlar, mağlubiyetleri ise mücadeleye giriştikleri kâinatın bizzat kendisi tarafından olmadıkça, hiç bir şeyle

kabil değildir. Şu garip, fakat kudretli söz herhalde buna benzer mütalealardan doğmuş olsa gerek:

Nemo contra deum nisi deus ipse [1]

Bu yüksek mülâhazalardan sonra, benim bir "Dämon„ tarafından idare edildiği hissini veren garip birtakım hadiselere girişmek üzere olan kendi küçük hayatıma dönüyorum.

"Lili„ nin yokluğuna tahammül edemediğim için "Gotthard„ ın tepesinden İtalya'ya arkamı çevirerek eve dönmüştüm. Mütekabil bir temellük, uzun seneler sürecek bir beraber yaşama ümidi üzerine kurulmuş bir aşk, birden bire ölemez; hattâ o, ruhta beslenen meşru arzu ve yerinde ümitlerin hayaliyle gıdalanır. Bu gibi vaziyetlerde kadının erkekten daha evvel tevekkül göstermesi bu işin tabiati icabıdır. Pandora'nın [2] ahfadı olan bu güzel çocuklara tahrik etmek, cezbetmek, içlerinden gelme bir temayülden değil, fakat tabiatleri icabı yarı bir kasitle, hattâ şeytanca etraflarına âşık toplamak hassası verilmiştir. Öyle ki ekseriya - şu Zauberlehrling [3] gibi - kendileri de nihayet sevgililerin çokluğundan korkacak hale gelirler. Artık seçim mecburiyeti baş göstermiştir, yalnız biri tercih edilecek, yalnız biri gelini alıp götürecektir. Bu seçimin nihayet bir istikamet alması, kızın kararı üzerinde ise tesadüfün ne kadar büyük tesiri vardır!

"Lili„ den rızamla vaz geçmiştim, fakat aşkım bana bu mütavaatın yersiz olduğunu söylüyordu. "Lili„ de aynı hislerle bana vedaetmiş, ben

---

[1] Bu cümleyi Gœthe kendisi şöylece almancaya tercüme eder: «Ein Gott kann nur wieder durch einen Gott balanziert werden» yani, «Bir ilâha karşı koyacak gene bir ilâhtan başkası olamaz».

[2] Yunan esatirine nazaran ilâhların kendisine bahşettikleri birçok kandırıcı kabiliyetlerle mücehhez olarak yer yüzüne gönderilen ilk kadın. Elinde ıztırap, felâket, harp, ölüm ve saire ihtiva eden bir kutu olduğu halde tasavvur edilir. Böylece yer yüzünde her nevi neşenin yaradıcısı olmakla kalmamış, kutusunu açarak felâketi de dünyaya yaymıştır.

[3] Göthe bu ismi taşıyan şiirinde, ustasının evde bulunmadığı bir sırada, sihir kuvvetiyle, eski bir süpürgeyi insana benzer bir hayal şekline kalbeden ve bundan su taşımasını istiyen bir sihirbaz çırağından bahseder. Bu hayal mütemadiyen eve su getirir, kaplar dolar. Çırak suyun kâfi olduğunu görür, hayali durdurmak ister. Fakat bunu tekrar eski haline sokacak kelimeleri unutmuştur. Sular taşar, evi doldurmıya başlar. Hayali durdurmanın çaresi yoktur. Yaptığına nadim:

Die Geister, die ich rief,
werde ich nun nicht los.

Yani, «kendi çağırdığım hayallerden kurtulamıyorum» diye feryat eder. Korku, nedamet ve dehşet içindedir. Bu sırada usta yetişir, çırağın unuttuğu kelimeleri söyliyerek hayali yine eski hâline sokar.

de bu güzel ve oyalayıcı seyahate çıkmıştım; fakat seyahat üzerimde beklenilenin tamamiyle aksi bir tesir bırakmıştı.

Uzakta iken muvakkat bir ayrılığı kabul ediyor, fakat bu ayrılığın kat'î olduğuna inanamıyordum. Bütün hatıra, ümit ve arzular canlanıp kuvvetlenmişti. Nihayet geri döndüm. Serbest ve ümitli sevişenlerin buluşması cennet demekse, yalnız makul sebeplerle biribirinden ayrılan iki şahsın yeniden biribirlerini görmesi tahammül edilmez bir azap, belki cehenneme bir giriş demektir.

Lili'nin muhitine dönünce münasebetimizin bozulmasına sebep olan bütün o uygunsuzlukları iki misli kuvvetle hisettim; karşısına çıktığım zaman, onu kaybetmiş olmak hissi bütün acılığıyle kalbime çöktü.

Onun için yeniden kaçmağa karar verdim. Genç Weimar dükü ile düşesinin Karlsruhe'den kalkıp Frankfurt'a gelmesi ve benim eski ve yeni davetlere icabetle onlara iltihak etmem zarureti bu aralık son derecede işime geliyordu. Kendilerinin bana karşı — kalbî bir şükranla mukabele ettiğim — lûtufkârlıkla, hattâ samimiyetle muameleleri hiç değişmemişti.

Tanıdığımdanberi Herzog'a karşı duyduğum merbutiyet, — yalnız görmekle de olsa — uzun zamandanberi tanıdığım prensese olan hürmetim, bana karşı çok bitaraf davranmış olan Wieland'a şahsen bir hatırşinaslık göstermek ve yarı bilerek yarı istemiyerek işlediğim kusurları mahallinde düzeltmek arzusu, hissiz bir genci bile harekete getirmeğe kâfi sebeplerdi.

İster babamın fasılasız anlatışlariyle hayalimde en mükemmel sanat ve tabiat âlemini canlandıran cenuba doğru, ister beni bukadar güzide şahıslardan teşekkül etmiş ehemmiyetli bir muhitin beklediği şimale doğru olsun, herhangi şekilde Lili'den uzaklaşmam mecburiyeti bunlara inzımam ediyordu.

Genç prens ile prenses dönüşleri esnasında Frankfurt'a vâsıl olmuşlardı. Aynı sıralarda Meiningen dükalığı hanedanı da burada bulunuyorlardı. Beni gerek bunlar, gerekse genç prens ile prensese refakat eden Geheimrat von Dürckheim en samimî şekilde aralarına aldılar.

Bu aralık ancak gençlikte başa gelen tuhaf hadiselerden biri başıma gelmekten geri kalmadı ve bir yanlışlık beni neşeli tarafı da eksik olmıyan pek büyük bir şaşkınlığa sürükledi:

Weimar ve Meiningen prensleri aynı misafirhanede ikamet ediyorlardı. Yemeğe davet edilmiştim. Weimar sarayı zihnimi o kadar işgal etmekte idi ki fazla soruşturmağa lüzum görmedim. Hem, Meiningen tarafının da benimle alâkadar olmak istediğini tasavvura yeltenmiyordum.

Temiz bir kıyafetle "der Römische Keiser" [1] e yollanırım. Wei-

[1] Misafirhanenin ismi

mar prenslerinin odalarında kimse yoktur. Kendilerinin Meiningenlilerin tarafında olduklarını duyunca ben de oraya gider ve nezaketle karşılanırım. "Bu herhalde yemekten önce şöyle bir uğramak, yahut ta hep bir arada mı yemek yiyecekler„ diye düşünerek neticeyi beklerim. Fakat Weimar takımı birdenbire ayaklanır, ben de bittabi onları takip ederim; fakat onlar odalarına gidecek yerde merdivenden inip te arabalarına binince ben sokakta kendimi yapyalnız bulurum.

Derhal en akıllıca hareketi yapıp meseleyi araştıracağım yerde, - tereddüdü sevmiyen mizacımın icabı - hemen eve döndüm ve babamı yemeği bitirmek üzere buldum. Annem, ettiğim zararı imkân nisbetinde telâfiye çalışırken, babam hayretle başını sallıyordu. O akşam annem bana meseleyi şöylece açtı: ben çıktıktan sonra arkamdan babam onların maksadının bana takılmak, beni utandırmaktan başka bir şey olmadığını, başka hususlarda pek anlayışsız olmadığım halde, nasıl olup ta bunu kabul etmek istemediğime son derecede şaştığını söylemiş. Fakat bu beni kanaatimden caydırmadı. Zira, daha evvel, her zamanki tatlı haliyle, hoş, yarı şaka sitemler ederek benden meseleyi soruşturan Herr von Dürkheim'a raslamıştım. Ancak o zaman daldığım rüyadan uyandım; hakkımda ibzal edilen her türlü ümit ve tahminin fevkındaki lûtuf için icabettiği şekilde teşekkür etmiye ve özür dilemiye çalıştım.

İyi düşünülmüş sebeplerle bu lûtufkâr teklifleri kabulümden sonra şu şekil kararlaştırıldı: Strassburg'ta imal edilen bir lando arabasını beklemek üzere Karlsruhe'de kalmış olan bir zat muayyen bir günde Frankfurt'a gelecek; ben de onunla beraber derhal Weimar'a hareket etmek üzere hazır bulunacağım.

Genç asilzadelerin veda esnasında bana karşı gösterdikleri neşeli ve lûtufkâr vaziyetlerden, bütün saray erkânının takındıkları samimî tavırlardan sonra tatbik imkânı böylece kolaylaşan bu seyahati çok büyük bir arzu ile bekliyordum.

Fakat bu defa da bu kadar basit bir meselenin bir takım tesadüflerle teşevvüş göstermesi, his ve ihtirasların ağır basmasiyle, alt üst olup hemen hemen bozulacak hale gelmesi mukadderdi!

Herkesle veda edip, seyyahat günümü de ilân ettikten sonra daha basılmamış yazılarımı da beraber almağı unutmadan eşyamı toplamış, bahsi geçen arkadaşın yeni araba ile gelerek beni yeni bir semte ve yeni vaziyetlere götüreceği saati beklemeğe başlamıştım. Kararlaştırılan gün ve saat geldi, geçti. Ben ikinci bir vedaa mecbur olmamak, daha doğrusu akın edenlerin ve ziyaretlerin çokluğuyla bunalmamak için o günün sabahındanberi kendimi kerkese yok dedirttiğim için sessiz sadasız evde

kalmağa, hattâ odamdan çıkmamağa mecbur oldum ve bu yüzden acayip bir vaziyete düştüm.

Bu gibi saatlerden istifadeye mecbur olduğum cihetle yalnızlık ve acelenin daima benim için faydalı bir tarafı vardı, bu sefer de *Egmont*'u yazmağa devam ettim ve onu hemen hemen bitecek kadar ilerlettim.

Bu parçaya karşı hususî bir temayül gösteren ve oğlunun şöhretinin bu sayede artacağı ümidiyle onu bitmiş ve basılmış görmekten başka bir şey istemiyen babama, onu yüksek sesle okuyordum. Kendisinin böyle bir teselliye ve yeni bir memnuniyete ihtiyacı da vardı: zira arabanın gelmemesi üzerine olmadık kuruntulara düşüyordu. O, bu sefer de bütün meseleyi " bir uydurma " diye kabul ediyor, yeni bir lando arabasına inanmıyor, arkadan gelecek zatı bir hayal telâkki ediyordu. Bütün bunları bana açıkça söylemiyordu; fakat, umduğum pâye yerine hakir ve zelil, olduğum yerde bırakılmam üzerine bütün hadiseye, yolsuz hareketlerimden dolayı beni biraz üzmek ve utandırmak maksadı ile yapılmış bir " saray şakası " nazariyle bakarak, kendini ve annemi o nisbette fazla üzüyordu.

Bana gelince, başlangıçta inancımı bütün kuvvetiyle muhafaza ediyor, sükûneti ne ahbaplar, ne yabancılar, ne de herhangi bir toplantı ile ihlâl edilen yalnızlık saatlerine sevinerek — içimdeki gizli endişeye rağmen — gayretle *Egmont*'u yazmağa devam ediyordum. Bu ruh haleti bu kadar büyük ihtirasların yaşadığı ve herhalde ihtirassız bir kimse tarafından yazılmasına imkân olmıyan bu parça için pek uygun geliyordu.

Böylece sekiz gün ve bilmem daha ne kadar gün geçti. Bu mutlak hapis bana ağır gelmeğe başlamıştı. Senelerdenberi açık sema altında, en samimî, en içli dışlı münasebetlerde bulunduğum arkadaşlarla bir arada, ayrılmağa azmetmiş olmakla beraber, yaklaşma imkânı olduğu müddetçe, şiddetle beni kendisine çeken bir sevgilinin yakınında yaşamağa alışmış olduğum için - bütün bunlar huzurumu o derecede kaçırmağa başladı ki bana, yazdığım tragedianın cazibe kuvveti azalıyor, şairane yaratma kabiliyetim, sabırsızlık yüzünden zail oluyor gibi geliyordu.

Bazı akşamlar evde kalmam imkânsız bir hal almıştı. Büyük bir mantoya bürünerek şehirde gizlice dolaşmış, dostlarımın ve tanıdıklarımın evleri önünden geçmiş ve Lili'nin penceresine yaklaşmaktan da kendimi alamamıştım. O, köşe başındaki bir evin alt katında oturuyordu. Yeşil pancurlar inikti. Fakat ben ışıkların her zamanki yerlerinde durduklarını pek âlâ farkedebiliyordum. Az sonra onun piyano çalarak şarkı söylediğini duydum; kendisi için yazılalı daha bir yıl bile olmıyan:

"Ach! wie ziehst du mich unwiderstehlich" [1]

[1] Ah! beni nasıl mukavemet edilmez şekilde kendine çekiyorsun.

şarkısını söylüyordu, Bana, bu şarkıyı her zamankinden daha manalı söylüyor gibi geldi. Onu kelime kelime gayet vazıh anlıyabiliyordum.

Dışarı doğru büküntülü parmaklığın müsaade ettiği kadar kulağımı yaklaştırmıştım. Şarkıyı bitirdikten sonra, pancura akseden gölgeden, yerinden kalktığını anladım. Odada dolaşıyordu, ve ben sevgili vücudünün hatlarını dar aralıktan görebilmek için boş yere uğraşıyordum. Ancak ayrılmak, huzurumla onu müşkül vaziyette bırakmamak, hakikaten kendisinden feragat etmek hususunda verdiğim kat'î karar ve yeniden ortaya çıkmanın ne kadar garip bir tesir bırakacağı tasavvuru beni bu sevgili muhitten uzaklaştırabildi.

Birkaç gün daha geçti, Karlsruhe'den arabanın hangi sebeplerle geciktiğini bildiren bir mektup bile gelmediği için, babamın faraziyesi gittikçe daha muhtemel gözüküyordu. Yazı yazmam duraksadı, içimi kemiren telâştan babam istifadeye çalışıyor, bu işte artık yapacak birşey olmadığını, bavulumun hazır bulunduğunu, hareket etmeğe derhal karar verdiğim taktirde İtalya'ya gitmem için bana para ve itibar mektupları vereceğini söylüyordu.

Meselenin ehemmiyeti karşısında bir hayli tereddüt ve çekingenlikten sonra nihayet şuna razı oldum: muayyen bir saate kadar araba veya haber gelmezse, evvelâ Heidelberg'e, oradan da Alpleri bu sefer İsviçre üzerinden değil, Graubünden veya Tirol üzerinden aşmak üzere yola çıkacaktım.

Yanlış yollara sapması kolay olan başı boş bir gençlik, bir de yaşlılığın ihtiras haline gelmiş bir hatası yüzünden yanlış yola sevk edilecek olursa tahaddüs eden şeylerin pek garip olacağı tabiîdir.

Ama, umumiyetle, tabiye ilminin lüzumunu ancak harp geçip bittikten sonra kabul etmeseydik gençlik gençlik, hayat ta hayat olmazdı.

İşlerin alelâde akışı zamanında, böyle bir tesadüf kolayca izah edilebilirdi. Fakat bizler, nasıl iskambilleri dağıtmazdan evvel, aman tesadüfün hissesi haleldar olmasın diye karıştırırsak, "yanlışlık„ ile elele vererek "tabiî ve hakikî olan„ a karşı koymayı ba böylece pek severiz; bu suretle ortaya çıkan "Dämonische„ dediğimiz kavranılmaz kudretin yarattığı ve bu kudretle memlu olan, yakınlığını hissettiğimiz nispette bizi oyununa katan unsurdan başka bir şey değildir.

Son gün nihayete ermişti, ertesi sabah hareket edecektim; bu sefer de aramızdaki derin itimadı tam bir mektumiyetle incitirsem bana haklı olarak darılacağını düşündüğüm arkadaşım Passavant'ı bir kere daha görmek için nihayetsiz bir arzu duyuyordum. Kendisi tam o aralık İsviçre'den dönmüştü. Bütün bu düşüncelerle kendisine bir yabancı vasıtasiyle geceleyin muayyen bir yere gelmesi haberini yolladım. Mantoma bürü-

nerek ondan evvel orada bulundum, bir müddet sonra o da geldi. Bu çağırılış hayretini uyandırmıştı. Fakat karşısında beni bulunca hayreti büsbütün arttı. Sevinci de hayretinden az değildi. Hasbıhal ve müzakere yersizdi. İtalya seyahatimin hayırlı olmasını temenni etti ve biribirimizden ayrıldık. Ertesi gün erkence Bergstrasse'de bulunuyordum.

Heidelberg'e gitmemin birçok sebepleri vardı. Weimarlı arkadaşın Karlsruhe'den Heidelberg yoluyla geleceğini duymuştum. Posta mahalline varır varmaz, tavsif ettiğimiz şekilde seyahat eden bir zatın eline verilmek üzere bir pusla yolladım. Bu, mantıkî olan sebepti.

İkinci sebep önüne geçilmiyen hislerden doğuyordu [1] ve Lili ile olan münasebetimin ilk zamanlariyle alâkadardı.

Sevgimizi bilen, hattâ ciddi bir birleşmeyi temin etmek üzere büyüklere müracaat etmiş olan Demoiselle Delph [2] bu şehirde oturuyordu. Ben de Almanya'yı terketmezden evvel o bahtiyar zamanları böyle kıymetli, sabırlı ve müsamahakâr bir arkadaşla birlikte yadetmeği kendim için en büyük saadet sayıyordum.

Burada memnuniyetle karşılandım ve bazı ailelere takdim edildim. Bu meyanda Oberforsmeister von W.. nin evinden pek hoşlanmıştım. Anne ve baba dürüst, hoş insanlardı. Kızlarından bir tanesi Friedericke'ye benziyordu. Tam bağ bozumu sıralarıydı, havalar iyi gidiyordu, Rhein ve Neckar nehirlerinin bu güzel vadisinde Elsass'a [3] ait bütün hislerim yeniden canlandı. O zamandanberi kendimde ve başkalarında fevkalâdeliklerle karşılaşmıştım, fakat daha herşey teşekkül halinde bulunuyordu. Hayatın hiçbir istikameti bende taayyün etmemişti. Duymuş olduğum şeyin nihayetsizliği beni altüst etmekle kalmıştı. Fakat başkalariyle bir arada olduğum vakitler her zamanki halimi muhafaza ediyor, hattâ belki de daha neşeli ve konuşkan oluyordum. Burada, bu açık göğün altında, neşeli insanlar arasında, gençlik için daima yeniliğini ve cazibesini muhafaza eden eski oyunları araştırıyorum. Kalbimde maziye ait, fakat henüz geçmemiş bir aşkla — onu meskût geçsem de — istemediğim halde alâka uyandırıyordum. Böylece az zaman sonra bu muhite de iyice alıştım. Onlar da beni feda edemiyecek hale geldiler. Gevezelikle geçen bir kaç akşamdan sonra seyahate devam niyetinde olduğum hatırımdan çıkmıştı.

Demoiselle Delph hiç te entrikacı olmamakla beraber, daima bir meşguliyeti olan, başkalariyle uğraşan, bazan şu, bazan bu gaye uğrunda çalışan kimselerden biri idi. Bana karşı samimî bir dostluk hissi besliyor, evinde misafir bulunduğum cihetle yola çıkmama bin türlü engel bulmağa,

[1] İkinci sebep hissî idi de denilebilirdi.

[2] Dem. Delph, Lili'nin ebeveynine müracaat etmişti.

[3] Alzas.

kalmam için ise bin türlü neşeli vesileler yaratmağa çalışarak beni, orada geçireceğim zamanı uzatmağa teşvik ediyordu.

Bahsi Lili'ye dökmek istediğim zamanlar o, benim istediğim kadar memnun ve alâkadar olmuyordu. Bilâkis, mevcut vaziyetler dahilinde birbirimizden ayrılmak hususunda verdiğimiz kararı takdir ediyor, imkânsızı akıldan çıkarıp zarurete uymak ve yeni bir hayat alâkası aramak lüzumundan bahsediyordu. Bunu ise — her şeyi düşünüp hazırlıyan insanlar mizacında olduğundan — tesadüfe bırakmağa razı olmamış, benim gelecekteki vaziyetim için de teklifler hazırlamıştı. Artık bu son Heidelberg davetinin ilk tahminim gibi maksatsız olmadığını anlıyordum.

Mesele şu idi: sanat ve ilim namına çok işler görmüş olan Kurfürst Karl Theodor henüz Mannheim'da oturuyordu. Saray erkânı katolik, memleket ise protestan olduğu için, halk kendi tarafını genç ve ümit verici adamlarla kuvvetlendirmek lüzumunu hissediyordu.

Şimdi bana: "Mademki bukadar istiyorsun, İtalya'ya git ve sanat bilgilerini genişletedur, diyorlardı. Biz burada senin için uğraşırız. Frl. von W.. nin belirmekte olan temayülünün arttığı veya geçtiği, yüksek bir aileye intisap ederek varlığını ve saadetini yeni bir vatanda kurmanın münasip olup olmadığı döndüğün zaman meydana çıkar...„ [1]

Bütün bunları reddetmedim, yalnız benim plânlı hareketi sevmiyen mizacım arkadaşımın hesaplı kafasıyle tamamiyle uyuşmuyordu; ânın müsaadekârlığından istifade ediyordum. Lili'nin hayali gece gündüz gözümün önünden gitmiyor, hoşuma giden veya beni oyalıyan herşeyin içinde bulunuyordu.

Fakat nihayet büyük seyahat teşebbüsümün ciddiyetini göz önüne getirdim ve kimseyi incitmeden münasip bir şekilde kendimi çekmeğe ve birkaç gün içinde yoluma devama karar verdim.

Gecenin geç vaktine kadar Demoiselle Delph bana tasavvurlarını, benim için yapılması düşünülen şeyleri birer birer canla başla anlattı. Belli bir takım kimselerin benim vasıtamla ve saray erkânı nezdindeki muhtemel vaziyetim dolayısıla kendi taraflarını kuvvetlendirmek niyetleri pek aşikâr olmasına rağmen, "hakkımda beslenen bu nevi iyi„ düşüncelerden dolayı minnet duyarak onlara hürmetle muameleden başka bir şey yapamıyordum.

Ancak saat bire doğru birbirimizden ayrıldık. Derin bir uykuya dalalı pek çok olmamıştı ki atlarını evin önünde durduran bir posta arabasının borazaniyle uyandım. Az sonra Demoiselle Delph elinde bir ışık ve bir mektupla göründü, baş ucuma gelip:

[1] *Vasıtalı anlatım*'ı *vasıtasız* olarak tercüme etmek burada daha muvafık bulundu.

— İşte, gördünüz mü? dedi, okuyun, bana da ne olduğunu söyleyin. Her halde şu Weimar'lılardan geliyor. Eğer çağırıyorlarsa gitmeyin, ve söylediklerimi hatırlayın!

Kendisinden ışığı ve çeyrek saat kadar yalnız bırakılmamı rica ettim. İstemiye istemiye beni yalnız bıraktı. Mektubu açmadan bir müddet öylece baktım. Sâi Frankfurt'tan geliyordu. Mührü ve yazıyı tanıyordum; o halde arkadaş oraya varmış olmalıydı; beni davet ediyordu, itimatsızlık ve müphemiyet bizi lüzumsuz yere telâşa düşürmüştü.

Sakin ve orta halli insanların vaziyetinde iken, seyahati türlü tesadüflerle uzaması muhtemel, fakat geleceği kat'iyetle bildirilmiş olan bir adamı beklememekte mana var mıydı? Gözlerimi örten perdeler sanki birden bire kalkmıştı. Mazhar olduğum iyilik, lûtuf ve itimat bütün canlılığile tekrar gözümün önüne geldi. Hayrete şayan yolsuz hareketimden dolayı utanacak dereceye gelmiştim.

Nihayet mektubu açtım, hadisat pek tabiî cereyan etmişti. Biz kendisini nasıl bekledikse, benim geciken arkadaşım da Strassburg'dan gelecek olan arabayı her gün, her saat beklemişti. Sonra bazı işler icabı Mannheim üzerinden Frankfurt'a gitmiş ve beni orada bulamayınca şaşırmıştı. Şimdi bana alelâcele yazdığı bu mektubu bir adamla yolluyor, yanlışlığı anlar anlamaz her halde döneceğimi ve kendisini Weimar'a bensiz gitmek mahcubiyetine düşürmiyeceğimi kat'iyetle umduğunu bildiriyordu.

Mantık ve hissim derhal bu tarafa temayül etmekle beraber, yeni tuttuğum istikametin de oldukça ehemmiyetli şekilde ağır basan tarafı vardı. Babam benim için pek güzel bir seyahat plânı hazırlamış ve yanıma hazırlanabilmem ve gittiğim yerlerden istifade edebilmem için küçük bir kütüphane vermişti. Bu âna kadar bütün boş vakitlerimde bundan başka bir eğlence aramamış, arabada geçen son küçük seyahatimde bile başka hiç bir şey düşünmemiştim. Çocukluğumdanberi bahislerini duya duya veya türlü suretlerini göre göre tanımış olduğum o harikulâde eserler gözümün önünde canlanmış ve ben azim gösterip Lili'den uzaklaşırken, onlara yakınlaşmaktan başka bir şey istememiştim.

Bu sırada giyinmiş, odada dolaşıyordum. Misafiri olduğum ağırbaşlı hanım içeri girip: "Ne ümit edebilirim?„ dedi.

— Azizim, dedim, bana hiç tesire çalışmayın, dönmeğe karar verdim; sebepleri kendimce tarttım; onları tekrarlamaktan bir şey çıkmaz. Nihayet bir karar vermek mecburiyeti var; bu kararı da onunla en çok alâkalı olandan başka kim verebilir?

O da, ben de heyecanlı idik. Aramızda hararetli bir münakaşa baş gösterdi. Buna, uşağıma posta arabasını çağırmasını emrederek nihayet verdim. Kendisine sükûnet bulması için boşyere yalvarıyor, dün akşam hep bir arada iken lâtife kabilinden etmiş olduğum vedaı, ciddî gibi göstermesini, meselenin bir misafirlikten, kısa zaman sürecek tazimkâr bir ziyaretten başka bir şey telâkki edilemiyeceğini, İtalya seyahatimden büsbütün vaz geçmediğimi, buraya avdetimin yine imkân dahilinde olduğunu söylüyordum.

O bütün bunları dinlemiyor, karşısında esasen heyecanlı olanı büsbütün telâşa düşürüyordu.

Araba kapının önünde durdu. Eşyam zaten toplanmıştı. Arabacının, o her zaman sabırsızlık ifade eden boru sesi duyuldu; yerimden fırladım; o daha halâ beni bırakmak istemiyor, içinde bulunduğum vaziyetin bütün esaslarını büyük bir meharetle sayıp döküyordu; öyle ki nihayet bütün duygum ve coşkunluğumla "Egmont„ un sözlerini tekrarladım:

"Çocuk, çocuk! İleri gitme! Görünmiyen hayaller tarafından kamçılanmış gibi zamanın güneş atları [1] gemi azıya almış koşuyor, mukadderatımızın hafif arabasını arkalarında sürüklüyorlar, ve bize cesaretle, irademizi kaybetmeden, dizginleri tutmaktan, bazı sağa, bazı sola saparak, buradaki bir taştan, oradaki bir uçurumdan tekerlekleri sakınmaktan başka çare kalmıyor.

«Gidiş ne tarafa? Kim bilir. Nereden gelindiğini de zaten ne kadar az biliyoruz.»

GOETHE

Tercüme eden: *Melâhat TOGAR*

---

[1] Yunan esatirine göre güneş, göklerde güneş tanrısı «Phoibos» veya Apollo'nun sevkettiği, ateşli atlar tarafından çekilen bir arabadır.

Goethe «Sonnenpferd-güneşat» kelimesiyle bu sembolü hatırlatıyor.

HEKİM UÇTU

Le Médecin volant

ŞAHISLAR

GORGIBUS	**:**	**Lucile'in babası**
LUCILE	**:**	**Gorgibus'ün kızı**
VALÈRE	**:**	**Lucile'in sevgilisi**
SABINE	**:**	**Lucile'in amcazadesi**
SGANARELLE	**:**	**Valère'in uşağı**
ŞİŞMAN RENÉ	**:**	**Gorgibus'ün uşağı**
BİR AVUKAT		

BİRİNCİ SAHNE

VALÈRE — SABINE

VALÈRE. — Pek âlâ, Sabine, bana ne tavsiye edersin?

SABINE. — Biliyor musunuz, mühim havadislerim var. Amcam, kızını mutlaka Villebrequin'e vermek istiyor, hem işler o kadar ilerledi ki kız sizi sevmemiş olsaydı, bugün evlenmiş bile olacaklardı. Ama Lucile gönlü sizde olduğunu bana anlattı; hınzır amcamın cimriliğinden de o kadar bıktık ki, düğünü geriye bırakacak iyi bir çare bulduk. Şu anda amcamın kızı hasta taklidi yapıyor; haylı saf olan ihtiyarcağız da beni hekim çağırmıya yolladı. Bizimle anlaşacak iyi bir arkadaşınızı gönderebilirseniz, hastaya biraz hava tebdili tavsiye eder, bizimki hastayı bahçenin öbür ucundaki küçük köşke yerleştirir, siz de ihtiyardan habersiz görüşüp evlenebilirsiniz; ihtiyar da Villebrequin'le karşı karşıya, istediği kadar söğüp saysın.

VALÈRE. — Ama benim hatırım için bu işi üzerine alacak hekimi hemen nereden bulayım? Sana açıkça söyliyeyim, böyle bir adam tanımıyorum.

SABINE. — Aklıma bir şey geldi: uşağınızı hekim kılığına soksanız. Amcamı kandırmak işten değildir.

VALÈRE. — Bizim uşak sersemin biri; herşeyi bozar. Ama ondan başkası da yok; ister istemez onu kullanacağız. Allaha ısmarladık. Gidip

arıyayım. O dalavereciyi şimdi nerede bulmalı? Hah! işte tam zamanında geldi.

İKİNCİ SAHNE

VALÈRE — SGANARELLE

VALÈRE. — Ah! benim Sganarelle'ciğim, seni gördüğüme ne kadar memnunum! Sana mühim bir iş için ihtiyacım var. Ama ne yapabileceğini bilmediğimden...

SGANARELLE. — Ne yapabileceğimi mi? Efendim, bana hele bir mühim iş veriniz de... Meselâ saatin kaç olduğunu, çarşıda yağın kaça satıldığını sormağa gönderin; ata su verdirin, o zaman ne yapabileceğimi görürsünüz.

VALÈRE. — İş bu değil, mesele hekim taklidi yapmakta.

SGANARELLE. — Ben... hekim mi, efendim? Ne isterseniz yapmağa hazırım; fakat hekimlik, Allah esirgesin! ben bir uşak parçasıyım. Nasıl yaparım? Aman Allahım! Yoksa efendim benimle alay mı ediyor?

VALÈRE. — Bu işi yaparsan sana on altın var.

SGANARELLE. — Ha! on altına hekim olmam demem. Çünkü anlıyorsunuz ya! efendim, size doğruyu söyliyeyim. İnce fikrliyim, ince fikirliyim ama pek o kadar da değil. Peki, hekim olup da nereye gideceğim?

VALÈRE. — Şu Gorgibus'ün evine; hasta olan kızını muayene edeceksin. Fakat sen sersemin birisin, işi becereyim derken...

SGANARELLE. — Aman efendim, siz hiç üzülmeyin, emin olun, şehirdeki hekimlerin herhangi biri kadar adam öldürmesini bilirim. Herkesin bildiği bir atasözü vardır: "Ölüm bir, hekim iki.„ Fakat göreceksiniz ki ben işe giriştikten sonra "Vay ölümün haline!„ diyecekler. Bununla beraber hekimlik taslamak epeyce güç, ya olmıyacak bir şey yaparsam? ...

VALÈRE. — Bundan kolay bir şey olamaz. Biraz küstah bir tavır takınırsın, Bukrat'tan, Calinus'tan bahsedersin; Gorgibus basit, kaba bir adamdır, sözlerinden sersemler.

SGANARELLE. — Yani ona riyaziyattan, felsefiyattan bahsedilecek... İşi bana bırakın. Eğer Gorgibus, söylediğiniz gibi kolay aldatılırsa işimiz yolundadır. Yalnız siz bana bir hekim kıyafeti bulup nasıl hareket

edeceğimi söyleyin, bir de diplomamı, yani şu vadettiğiniz on altını verin...

(*Valère ve Sganarelle çıkarlar*)

ÜÇÜNCÜ SAHNE

GORGIBUS — ŞİŞMAN RENÉ

GORGIBUS. — Hemen gidip bir hekim çağırınız, zira kızım çok hasta, hem de çabuk olun.

ŞİŞMAN RENÉ. — Siz de kızınızı neden bir ihtiyara vermeğe kalkarsınız? Onu için için yiyen, bir delikanlıya varmak arzusu değil mi sanıyorsunuz? Sizin de nazarınıza çarpmıyor mu ki emrazın ilel ile münasebeti... (*Burada aktör keyfine göre gayet âlimce sözlerle tamamiyle manasız bir cümle uydurur.*)

GORGIBUS. — Hadi! ne duruyorsun? git. Anlaşıldı, bu hastalık düğünü hayli geciktirecek.

ŞİŞMAN RENÉ. — Beni ifrit eden de asıl bu ya! İyi bir ziyafetle göbeğimi bir kat daha şişireceğimi sanmıştım. İşte ayazda kaldık. Gidip hem kızınıza, hem de kendime bir hekim arıyayım. Ümitlerim suya düştü. (*Çıkar*)

DÖRDÜNCÜ SAHNE

SABINE — GORGIBUS — SGANARELLE

SABINE. — Amca, sizi tam zamanında buldum. İyi bir haber vereceğim: size dünyanın en mahir hekimini getiriyorum. Yabancı memleketten gelen bir adam, hârikulâde sırlara vâkıf, kızınızı muhakkak iyileştirir... Allahtan onu bana tavsiye ettiler, size getiriyorum. O kadar âlim ki tek o tedavi etsin diye ben de hasta olmak isterdim.

GORGIBUS. — Arzı hürmet ederim, hekim beyfendi. Bendeniz kulunuzum, efendim. Sizi hasta kızıma bakmanız için istettim. Bütün ümidimi size bağlıyorum.

SGANARELLE. — Bukrat hekim der ki, Calinus da sarih delillerle anlatır ki: Bir insan hasta olunca sıhhati bozulur. Ümidinizi bana bağlamakta haklısınız. Zira ben nebatî, hissî ve madenî melekelerin en büyük, en mahir, en âlim hekimiyim.

GORGIBUS. — Oh! Oh! Pek memnun oldum.

SGANARELLE. — Sakın benim alelâde bir hekim, herhangi bir hekim olduğumu sanmayın. Öteki hekimlerin hepsi bana nisbetle ilmi tıbbın ebcedhanıdır. Benim, kendime mahsus hünerlerim, esrarım var. *Sanitas sanitatus, sanatatus santatores. Signor, si; segnor, no. Per omnia sæcula sæculorum.* Sökül, sökül bakalım!... Hele bir hastayı görelim.

SABINE. — Ama hasta olan o değil, kızı.

SGANARELLE. — Zararı yok, baba ile kızın kanı aynı şeydir. Babanın bozuk kanından kızın hastalığını anlarım. M. Gorgibus, hastanın idrarını görmek mümkün müdür ?

GORGIBUS. — Elbette, Sabine, çabuk gidin, kızımın idrarını getirin. (*Sabine çıkar*) Doktor bey, kızımın ölmesinden çok korkuyorum.

SGANARELLE. — Sakın ha! Öyle bir şey yapmasın. Doktorlardan reçete almadan iş olsun diye ölmeğe kalkışmasın. (*Sabine girer*) İşte ateşin fazlalığına ve barsaklarda iltihaba delâlet eden bir idrar... O kadar da fena değil ya!

GORGIBUS. — Aman efendim, içiyor musunuz?

SGANARELLE. — Hayret mi ettiniz? Gerçi öteki hekimler bakmakla iktifa ederler, fakat ben öylesine hekimlerden değilim. İçerim. Çünkü tadından hastalığın sebebini, seyrini anlarım. Fakat doğrusunu isterseniz iyi bir hüküm verebilmek için bu pek az. Daha işetsinler.

(*Sabine çıkar ve bir daha gelir*)

SABINE. — İşetmekte epey zahmet çektim.

SGANARELLE. — Bu kadarcık mı ? bol bol işetiniz. Bütün hastalar bu kadar işeseydiler, bütün hayatımca hekimliğe katlanırdım.

(*Sabine çıkar ve tekrar gelir*)

SABINE. — İşte bu kadar, başkası yok, fazla işemiyor.

SGANARELLE. — Nasıl olur? Monsieur Gorgibus, kızınız damla damla mı işer? Doğrusu bu cihetten pek züğürt... Anladım, ona işetken şurubu yazmalı. Hastayı görmek kabil midir ?

SABINE. — Kalktı, getireyim.

BEŞİNCİ SAHNE

SABINE - GORGIBUS - SGANARELLE - LUCILE

SGANARELLE. — Demek hastasınız küçük hanım ?
LUCILE. — Evet efendim.

SGANARELLE. — Vah vah! Sihhatte olmadığınıza alâmet... Başınızda, böbreklerinizde şiddetli ağrılar duyuyor musunuz?

LUCILE. — Evet efendim.

SGANARELLE. — Mükemmel... Hayvanların tabiatinden bahsettiği fasılda Ovidus, o büyük hekim der ki... binbir mühim şeyler der ve tabiatler arasında münasebet olduğu için büyük bir rabıta vardır. Zira meselâ can sıkıntısı neşenin düşmanı olduğu için ve vücude yayılan safra bize sarılık verdiği için hastalık kadar sihhate mugayir olan şey yoktur. O halde o büyük adamla birlikte, kızınız çok hastadır, diyebiliriz. Size bir reçete yazayım.

GORGIBUS. — Çabuk bir masa, kâğıt, mürekkep!

SGANARELLE. — Yazı yazmasını bilen biri var mı?

GORGIBUS. — Siz bilmiyor musunuz?

SGANARELLE. — Ha unutmuştum! Kafamda o kadar çok şeyler var ki yarısını unutuyorum. Zannediyorum ki kızınızın biraz hava alması, açık havada gezip eğlenmesi lazım.

GORGIBUS. — Çok güzel bir bahçemiz ve bahçeye bakan birkaç odamız var. Eğer münasip görürseniz oraya yerleştirtirim.

SGANARELLE. — Gidip oraları da bir görelim.

ALTINCI SAHNE

AVUKAT (Yalnız)

AVUKAT. — Monsieur Gorgibus'ün kızının hasta olduğunu işittim. Sihhatini bir soralım da aile dostu sıfatı ile arzı hizmet edelim. Hey! hey! M. Gorgibus evde mi?

YEDİNCİ SAHNE

GORGIBUS - AVUKAT

GORGIBUS. — Efendim, kulunuzum, v. s. *(Bir cümle uydurur).*

AVUKAT. — Kızınız hanımefendinin hastalığını haber aldım da kederinize iştirak ettiğimi ve sizin için elimden gelen her şeyi yapmağa hazır olduğumu arzetmeğe geldim.

GORGIBUS. — İçerde dünyanın en âlim adamı ile beraberdim.

AVUKAT. — Acaba onunla biraz görüşmenin imkânı yok mu?

SEKİZİNCİ SAHNE

GORGIBUS - AVUKAT - SGANERELLE.

GORGIBUS. — Beyefendi, işte sizinle konuşmak ve fikirlerinizden istifade etmek istiyen çok kıymetli arkadaşlarımdan biri.

SGANARELLE. — Boş vaktim yok, M. Gorgibus, hastalarıma gideceğim. Sağınızda yürüyemem efendim.

AVUKAT. — Beyefendi hazretleri, bilginiz ve liyakatiniz hakkında Monsieur Gorgibus'ü dinledikten sonra bende, sizinle tanışmak şerefine nail olmak için büyük bir arzu uyandı. Bu maksatla sizi tasdi etmek cüretinde bulundum. İtiraf etmek lâzımdır ki herhangi bir ilimde temayüz etmiş olanlar, hele bir taraftan faydalı olması, diğer taraftan da başka ilimleri ihtiva etmesi dolayısiyle pek zor olan tababet gibi bir sanati icra edenler nekadar övülseler sezadır. Senalara hak kazanırlar. Bukrat birinci hikemiyatında pek haklı olarak demiştir ki : *Elhayatü kasiretün, elimütavilun, elfisatı firaretün, elsenatü azimetün, eltecrübatı tehliketün, eltaktirü fasiletün.*

SGANARELLE. — (*Gorgibus'e*) *Elfasiletün tantanapota, barilatün kel ahtapota*

AVUKAT. — Siz müstedille veyahut aklî adı verilen tababete salik bulunan hekimlerden değilsiniz ve zannediyorum ki hergün artan büyük muvaffakiyetlerle icrayı sanat ediyorsunuz. *Eltecrübetü ekberül bürhan.* Tababete sülûk eden ilk insanlar bu güzel ilimden dolayı o kadar itibar gördüler ki hergün yaptıkları iyi tedaviler yüzünden ilâhlar sırasına geçtiler. Hastasına sıhhati iade edemedi diye bir hekimi hakir görmemelidir. Çünkü sıhhat mutlak surette onun bilgisine ve ilâçlarına tâbi değildir. Hastalık çok kere ilimden daha kuvvetlidir. Sizi rahatsız etmekten çekiniyorum. İlk fırsatta sizinle daha rahat konuşmak şerefine nail olmak ümidi ile müsaadenizi rica ederim. Saatleriniz sizin için kıymetlidir. (*Avukat çıkar*)

GORGIBUS. — Bu adamı nasıl buldunuz?

SGANARELLE. — Eh! büsbütün cahildir denemez. Biraz daha kalsaydı onu yüksek ve ulvî bir bahse sokacaktım. Şimdilik, müsaadenizi rica ederim. (*Gorgibus ona para verir.*) Yok! ne yapıyorsunuz?

GORGIBUS. — Size ne kadar medyun olduğumu biliyorum.

SGANARELLE. — Alay mı ediyorsunuz, Monsieur Gorgibus? Dünyada almam; ben para ile çalışacak adam mıyım? (*Parayı alır.*) Hizmetkârınızım. (*Sganarelle çıkar ve evine girer.*)

DOKUZUNCU SAHNE

VALÈRE (Yalnız)

VALÈRE. — Sganarelle de ne yaptı bilmiyorum. Hiç haber alamadım. Çok merak ediyorum; acaba nerelerde bulabilirim? (*Sganarelle uşak kıyafeti ile gelir*) Hah, işte! Gel bakalım, Sganarelle, ne yaptın seni görmiyeli?

ONUNCU SAHNE

VALÈRE - SGANARELLE

SGANARELLE. — Harika üzerine harika!... İşi o kadar iyi idare ettim ki Gorgibus beni usta bir hekim sanıyor. Bir kere evine girdim, kızına hava tebdili tavsiye ettim. Şimdi kız, bahçelerinin öbür ucundaki bir köşkte, ihtiyardan çok uzakta.Siz artık rahat rahat gidip onu görebilirsiniz.

VALÈRE. — Ah! Beni ne kadar sevindiriyorsun! Vakit kaybetmeden hemen gidip te bulayım. (*Çıkar*)

SGANARELLE. — Bu Gorgibus budalası amma da sersemmiş be!... (*Ggrgibus'ü görerek*) Eyvah! Dinim hakkı için her şey mahvoldu. Bu tesadüf hekimliği altüst etti; herifi aldatmalı.

ONBİRİNCİ SAHNE

SGANARELLE - GORGIBUS

GORGIBUS. — Sabahı şerifler hayırlar olsun efendim.

SGANARELLE. — Hizmetkârınızım efendim. Ne kadar kederli, ne zavallı olduğumu bilseniz! Bilmem tanır mısınız? Geçenlerde buraya bir hekim geldi... Görmeliydi hasta iyileştirmeyi... Herkeslere parmak ısırttı!...

GORGIBUS. — Evet tanırım, şimdi bizden çıktı.

SGANARELLE. — Onun kardeşiyim, efendim. İkiziz. Birbirimize benzediğimizden bazen beni o, onu ben sanırlar.

GORGIBUS. — Kahrolayım ben de aldanmadımsa... İsminiz ne?

SGANARELLE. — Narcisse, hizmetkârınız, efendim. Ama meseleyi size anlatayım: Onun çalışma odasında idim, masanın kenarında duran iki şişe ilâcı döktüm. Derhal o kadar garip bir surette hiddetlendi ki, he-

men beni kapı dışarı etti. Artık beni bir daha görmek istemiyor. Şimdi hiç kimseyi tanımıyorum. Neymiş bu benim taliim!

GORGIBUS. — Ben sizi barıştırırım, onun dostuyum. Aranızı bulacağımı size vadediyorum. Görünce kendisine bahsederim.

SGANARELLE. — Ah! Monsieur Gorgibus, bana bu iyiliği etseniz, ömrüm oldukça unutmam!...

(*Sganarelle çıkar ve derhal hekim kıyafeti ile tekrar gelir*)

ONİKİNCİ SAHNE

SGANARELLE - GORGIBUS

SGANARELLE. — İtiraf etmeli ki hastalar hekimin sözünü dinlemeyip kendilerini sefahete bırakınca.....

GORGIBUS. — Hekim beyefendi, çok âciz kulunuzum. Sizden bir istirhamım var, doktor.

SGANARELLE. — Ne var, beyefendi, görülecek bir hizmetiniz mi var?

GORGIBUS. — Efendim, az evvel, biraderinize rasgeldim, çok canı sıkılmış ve....

SGANARELLE — O, sersemin biridir, Monsieur Gorgibus.

GORGIBUS. — Aman efendim, o zavallı çocuğu ümitsiz mi bırakmak istiyorsunuz?

SGANARELLE. — Artık bana ondan bahsedilmesin; hele şu haylazın ettiği küstahlığa da bakın, barışmak için gelip sizi buluyor. Rica ederim, bana bir daha onun sözünü etmeyin.

GORGIBUS. — Allah aşkına, doktor bey, bunu benim hatırım için yapınız, eğer size başka bir hususta yardımım dokunabilirse ben de onu memnuniyetle yaparım. Ona söz verdim, ve...

SGANARELLE. — O kadar ısrarla rica ediyorsunuz ki, her ne kadar affetmemeğe yemin etmiş isem de, haydi, öyle olsun. Size temin ederim ki kendimi zorluyorum, ve emin olun ki, bunu sade hatırınız için yapıyorum. Allaha ısmarladık, Monsieur Gorgibus.

GORGIBUS. — Kulunuzum efendim, gidip o zavallı çocuğu bulayım da kendisine müjde vereyim.

ON ÜÇÜNCÜ SAHNE

VALÈRE - SGANARELLE

VALÈRE. — Itiraf etmeliyim ki Sganarelle'in işi böyle becereceğini hiç tahmin etmiyordum. (*Sganarelle uşak elbisesi ile girer*) Ah, benim Sganarelle'ciğim, sana ne kadar minnettarım, ne kadar memnunum ve.....

SGANARELLE. — Vallahi size kolay geliyor. Gorgibus beni gördü; bu oyunu bulmasaydım ipliğimiz pazara çıkacaktı. (*Gorgibus'ü görerek*) Hadi, hadi, kaçın; geliyor. (*Valère çıkar*)

ON DÖRDÜNCÜ SAHNE

GORGIBUS - SGANARELLE

GORGIBUS. — Sizi her tarafta arıyordum, biraderinizle görüştüğümü söyliyecektim. Sizi affedeceğine bana söz verdi, ama ben gözümün önünde sizi kucaklamasını istiyorum. Siz eve geliniz, gidip onu arıyayım.

SGANARELLE. — Ama monsieur Gorgibus, onu şimdi bulacağınızı zannetmiyorum, ben de ziyade kalamam, hiddetinden çok korkarım.

GORGIBUS. — Yoo! kalacaksınız. Hem ben sizi kilitliyeceğim. Şimdi gidip biraderinizi ararım, bir şeyden korkmayın, kızgınlığı geçti vallahi! (*Gorgibus çıkar*)

SGANARELLE. — İşte bu sefer yakayı ele verdik; bundan kurtulmanın çaresi yok. İşler adamakıllı çatallaştı. Kabak kafamda bir patlarsa yiyeceğim sopaların sayısını Allah bilir! artık hekim mekim de para etmez. En aşağı bir pehlivan yakısı lâzım. İşler kötüleşti, ama ümidi kesmiyelim. Mademki minareyi çaldık, kılıfını da hazıralamalı! Evet, evet, bu işin içinden çıkmalı, herkese de göstermeli ki Sganarelle dalaverecilerin şahıdır.

ON BEŞİNCİ SAHNE

ŞİŞMAN RENÉ-GORGIBUS-SGANARELLE

ŞİŞMAN RENÉ.— Vay canına! Tuhaf be, amma da cin gibi pencereden atladı. Burada kalayım da bakalım altından ne çıkacak.

GORGIBUS. — Şu doktoru bulamıyacağım. Nerelere cehennem oldu, bilmiyorum. (*Sganarelle'i doktor kıyafatinde görerek*) Ha! İşte; Beyefendi yalnız kardeşinizi affetmek kâfi değil; beni menun etmek için onu

kucaklamanızı rica edeceğim. O bizdedir, gözümün önünde barışmanız için sizi her tarafta arıyordum.

SGANARELLE. — Alay mı ediyorsunuz, Monsieur Gorgibus. Affetmem kâfi değil mi? Onu ölsem görmek istemem.

GORGIBUS. — Fakat, Beyefendi, benim hatırım için...

SGANARELLE. — Size de hayır denilmiyor ki! Söyleyin de insin.

(*Gorgibus eve kapıdan, Sganarelle pencereden girerler*)

Biraderiniz sizi orada bekliyor; her istediğimi yapacağını bana vadetti.

SGANARELLE. — (*pencerede*) Monsieur Gorgibus, rica ederim, onu buraya çağırınız. Size yalvarırım. Ondan, herkesten uzak bir yerde af diliyeyim; çünkü herkesin önünde bana bin türlü hakaret eder, yerin dibine geçirir.

(*Gorgibus evin kapısından, Sganarelle penceresinden çıkarlar*)

GORGIBUS. — Pek âlâ, gidip söyliyeyim. Efendim, utandığını söyliyor, içeri girmenizi rica ediyor; sizden herkesten uzakta af diliyecekmiş. Anahtarı buyurun, girebilirsiniz. İstirham ederim, benden bu lûtfu esirgemeyin.

SGANARELLE. — Sizi memnun etmek için yapmıyacağım şey yoktur. Ona nasıl muamele edeceğim, duyacaksınız. (*Pencereye*) Hey! neredesin? Seni kerata seni. — Biraderim efendim, sizden af diliyorum, size yemin ederim ki o işte hiç kabahatim yok. — Hadi oradan, kabahatin mi yok? Meyhane kütüğü, serseri seni! Sana göstereceğimi bilirim. Gelip de Gorgibus'ü taciz etmek, saçmalarla kafasını şişirmek cüreti ha! — Biraderim efendim..... — Sus, diyorum sana! — Siz utan..... — Sus kerata!

ŞİŞMAN RENE. — Acaba evinizde şimdi kim var? Siz kim sanıyorsunuz.

GORGIBUS. — Hekimle kardeşi Narcisse; araları biraz açıktı, şimdi barışıyorlar.

ŞİŞMAN RENE. — Orada tek bir kişi yoksa Allah belâmı versin.

SGANARELLE. — (*pencerede*) Seni ayyaş seni, dünyanın kaç bucak olduğunu sana gösteririm. Bak, nasıl önüne bakıyor? Bak hergele, kabahatini nasıl biliyor.

ŞİŞMAN RENE. — Beyefendi, söyleyin lütfen kardeşi pencereden görünsün.

GORGIBÜS. — Ha, peki; rica ederim, hekim bey, kardeşinize söyleyin, pencereye çıksın.

SGANARELLE. — (*pencereden*) O, muhterem kimselerin huzuruna lâyık değildir ki! Yanımda görmeğe katiyen tehammül edemem.

GORGIBUS. — Beyefendi, şimdiye kadar gösterdiğiniz lûtuflardan sonra, bunu da esirgemeyiniz.

SGANARELLE. — (*pencerede*) Doğrusu, Monsieur Gorgibus üzerimde o kadar büyük bir nüfuzunuz var ki, bir sözünüzden çıkamıyorum. Göster kendini kerata!

(*Bir saniye kaybolduktan sonra derhal uşak kıyafetiyle tekrar görünür*)

Nasıl, sarhoş suratlı herifi gördünüz mü?

ŞİŞMAN RENE. — Vallahi, onların ikisi bir kişi; bunu size ispat etmek için söyleyin ona, ikisi bir arada görünsünler.

GORGIBUS. — Lütfen pencerede beraber görünün de onu önümde kucaklayın.

SGANARELLE.— (*pencereden*) Bunu sizden başka kimseye yapmazdım, ama size karşı olan muhabbetimi ispat etmek için buna da razı oluyorum. Evvelâ sizi taciz ettiği için özür dilemesini istiyorum.-Evet, Monsieur Gorgibus, sizi bu kadar rahatsız ettiğimden dolayı affınızı rica ederim... Biraderim efendim, işte Monsieur Gorgibus'ün huzurunda size vadediyorum, bundan böyle iyi hareket edeceğim, benden şikâyet etmenize hiç meydan vermiyeceğim, yalnız rica ederim geçmiş olan şeyleri unutun.

(*Dirseğinin ucuna koyduğu şapkasını ve yakalığını kucaklar*)

GORGIBUS. — İşte ikisi de orada değil mi?

ŞİŞMAN RENE. — A! Vallahi bu herif sihirbaz!

SGANARELLE. — (*Evden doktor kıyafeti ile çıkarak*) Beyefendi işte evinizin anahtarını size iade ediyorum; o çapkınla beraber inmek istemedim, çünkü ondan utanıyorum. Oldukça şöhret kazandığım bu şehirde benimle görünmesini istemiyorum. Canınız istediği zaman gitmesine izin verirsiniz. Allaha ısmarladık, kulunuzum efendim, (*ve saire*)...

(*Gider gibi görünerek elbisesini çıkardıktan sonra eve pencereden girer.*)

GORGIBUS. — Gidip te o zavallı çocuğu bırakayım çıksın... Affetti ama, epeyce de hırpaladı.

(*Evine girer ve oradan uşak kıyafetinde olan Sganarelle ile çıkar*)

SGANARELLE. — Beyefendi, benim için katlanmak lûtfunda bulunduğunuz zahmetten dolayı size teşekkür ederim. Bütün ömrümce size minnettar kalacağım.

ŞİŞMAN RENE. — Bu dakikada hekimin nerede olduğunu tahmin edersiniz acaba?

GORGIBUS. — Gitti.

(*Sganarelle'in elbisesini yerden alarak.*)

ŞİŞMAN RENÉ. — Hayır, koltuğum altında... İşte hekimlik taslayıp sizi aldatan kerata. O burada oyun oynıyarak sizi aldatırken Valère'le kızınız mercimeği fırına veriyorlar.

GORGIBUS. — Ah! Alnımın kara yazısı! Ama seni de astıracağım, seni hain, düzenbaz köpek!

SGANARELLE. — Efendim, beni asmakla ne kazanacaksınız? Bir şey söyliyeyim de dinleyin. Efendimin kızınızın yanında bulunması benim icadım sayesinde olduğu doğrudur. Ona hizmet etmekle size hiç bir fenalık etmedim. O soyca olduğu kadar servetçe de kızınızın dengidir. Sonra aleyhinize dönecek bir patırdı çıkarmayın, bu serseriyi de Villebrequin'le el ele verip cehenneme gönderin. Hah! işte sevdalılar da geliyor?

ONALTINCI SAHNE

GORGIBUS - SGANARRLLE - LUCILE - VALÈRE

VALÈRE. — Ayaklarınıza kapanıyoruz.

GORGIBUS. — Sizi affediyorum, Allahtan Sganarelle beni aldattı da böyle iyi bir damadım oldu. Haydi hep beraber düğün bayram edip, hepimizin şerefine içelim.

Perde kapanır.

MOLIÈRE

Tercüme eden: *İstanbul üniversitesi Edebiyat Fakültesi Romanoloji semineri talebesi*

LETTRES PERSANES

LETTRE XXIV

Rica à İbben

à Smirne

Nous sommes à Paris depuis un mois, et nous avons toujours été dans un mouvement continuel. Il faut bien des affaires avant qu'on soit logé, qu'on ait trouvé les gens à qui on est adressé, et qu'on se soit pourvu des choses nécessaires, qui manquent toutes à la fois.

Paris est aussi grand qu'Ispahan. Les maisons y sont si hautes, qu'on jugerait qu'elles ne sont habitées que par des astrologues. Tu juges bien qu'une ville bâtie en l'air, qui a six ou sept maisons les unes sur les autres, est exrêmement peuplée, et que, quand tout le monde est descendu dans la rue, il s'y fait un bel embarras.

Tu ne le croirais pas peut-être: depuis un mois que je suis ici, je n'y ai encore vu marcher personne. Il n'y a point de gens au monde qui tirent mieux parti de leur machine que les Français: ils courent; ils volent. Les voitures lentes d'Asie, le pas réglé de nos chameaux, les feroient tomber en syncope. Pour moi, qui ne suis point fait à ce train, et qui vais souvent à pied sans changer d'allure, j'enrage quelquefois comme un chrétien: car encore passe qu'on m'éclabousse depuis les pieds jusqu'à la tête; mais je ne puis pardonner les coups de coude que je réçois régulièrement et périodiquement: un homme, qui vient après moi, et qui me passe, me fait faire un demi-tour, et un autre, qui me croise de l'autre côte, me remet soudaion où le premier m'avoit pris; et je n'ai pas fait cent pas, que je suis plus brisé que si j'avois fait dix lieues.

Ne crois pas que je puisse, quant à présent, te parler à fond des moeurs et des coutumes européennes: je n'en ai moi-même qu'une légere idée, et je n'ai eu à pin que le temps de m'étonner.

Le roi de France est le plus puissant prince de l'Europe. Il n'a point de mines d'or comme le roi d'Espagne, son vósin; mais il a plus de richesses que lui, parcequ'il les tire de la vanité de ses sujets, plus inépuisable que les mines. On lui a vu entreprendre ou soutenir de grandes guerres, n'ayant d'autres fonds que des titres d'honneur à vendre, et, par un prodige de l'orgueil humain, ses troupes se trouvoient payées, ses places, munies, et ses flottes, équipées.

D'ailleurs, ce roi est un grand magicien: il exerce son empire sur l'esprit même de ses sujets; il les fait penser comme il veut. S'il n'a qu'un million d'écus dans son trésor, et qu'il en ait besoin de deux, il n'a qu'à leur persuader qu'un écu en vaut deux, et ils le croient. S'il a une guerre difficile à soutenir, et qu'il n'ait point d'argent, il n'a qu'à leur mettre

---

[*] Montesquieu'nün *Lettres persanes*'ından iki mektubun tercümesini müsabakaya koymuştuk. Birkaç cevap aldık. Bunlardan hiç biri istediğimiz kadar iyi değildir: Montesquieu'nün kitabındaki üslûp hafifliği yok. Cevaplardan birini, bazı notlarla, neşrediyoruz.

RICA'DAN İBBEN'E,

İZMİR'E

Bir aydanberi Paris'teyiz ve devamlı bir hareket halinde bulunmaktayız. Yerleşmek, tavsiye olunduğunuz insanları görmek, ve hepsi aynı zamanda eksik bulunan şeyleri elde etmek bir hayli iş oluyor.

Paris İsfahan kadar büyük. Evler o kadar yüksek ki, insan oralarda ancak müneccimlerin oturacağına hükmeder. Böyle, havada inşa edilen ve üstüste altı veya yedi katlı evleri [1] bulunan bir şehrin son derece kalabalık olacağını ve herkes sokağa indiği zaman epey izdiham hâsıl olacağını tahmin edersin.

Belki inanmazsınız, bir aydır buradayım, daha kimsenin sokakta yürüdüğünü görmedim. Dünyada fransızlardan daha iyi vücutlerinden istifade etmesini bilen insanlar yoktur: koşuyorlar, hattâ uçuyorlar. Asyanın ağır arabalarını, develerimizin ölçülü adımlarını görseler, donup kalırlar. Ben bu sürate alışık olmadığım için ve ekseri yürüyüşümü bozmadan yaya gittiğimden bazan, bir hıristiyan gibi kuduruyorum: haydi tepeden tırnağa kadar üzerime çamur sıçrattıklarına aldırmıyayım, fakat muntazam ve muayyen fasılalarla yediğim dirsek darbelerini asla affetmiyeceğim.

Arkamdan gelen ve önüme geçen bir adam, bana bir yarım devir yaptırıyor, öteki taraftan karşıma çıkan bir diğeri, birdenbire beni eski vaziyetime çeviriyor, ve daha yüz adım yürümeden on fersah yol yapmış gibi bitkin bir hale geliyorum'

Şimdilik sana avrupalıların örf ve âdetlerinden esaslı bahsedeceğimi zannetme: benim bile bu hususta pek az fikrim var, ve şimdiye kadar, ancak hayret edecek zamanım oldu.

Fransa kralı Avrupanın en kudretli hükümdarı. O, komşusu olan İspanya kralı kadar altın madenlerine sahip değil, fakat ondan fazla serveti var, çünkü bu serveti, madenden ziyade tebaasının tükenmek bilmiyen gururundan alıyor. Hazine olarak, satılık şeref ünvanlarından başka serveti olmadığı halde, büyük muharebelere giriştiği veya muharebeleri himaye ettiği [2] görülmüştür. Ve, insan gururunun bir harikası olarak, ordularının masrafı ödenmiş, mevkileri tahkim edilmiş ve donanmaları teçhiz edilmiş bulunuyormuş.

Zaten bu adam büyük bir sihirbaz: tebaasının fikirleri üzerinde bile kendi hükmünü icra ediyor; onları istediği gibi düşündürüyor. Hazinesinde yalnız bir milyon akçe [3] bulunup kendisine iki milyon lâzım oldu mu, onları bir akçenin ikiye muadil olduğuna ikna etmesi kâfi; hemen inanırlar. Masraflı bir harbe girişmiş bulunuyor ve parası yoksa, bir kâğıt parçasının para olduğunu onların akıllarına sokması kâfi, derhal kani oluverirler. Hattâ fikirler üzerinde kuvvet ve kudreti o kadar büyük ki insanlara eliyle dokunmakla her türlü hastalıklarını geçirdiğini onlara inandıracak kadar ileri gidiyor.

[1] Bu cümle yanlıştır. B. Sanevber Tanyeri bunu, daha doğru olarak şöyle tercüme etmiştir: «Havada inşa edilmiş, altı veya yedi evi biribiri üzerinde olan...» Mamafih: «Havalara kurulmuş, evletin altısı, yedisi biribirine binmiş...» demek daha uygun olurdu.

[2] «Himaye etmek» yanlış; fransızca metindeki «soutenir» kelimesi burada «devam ettirmek» demektir.

[3] «Ecu» karşılığı olarak «akçe» iyi değil; belki türkçede de «écu» demek daha muvafık olurdu.

dans la tête qu'un mordeau de papier est de l'argent, et ils en sont aussi-tôt convaincus. Il va même jusqu'à leur faire croire qu'il les guérit de toutes sortes de maux, en les touchant, tant est grande la force et la puissance qu'il a sur les esprits.

Ce que je dis de ce prince ne doit pas t'étonner: il y a un autre magicien, plus fort que lui, qui n'est pas moins maître de son esprit qui l'est lui-même de celui des autres. Ce magicien, s'appelle *le Pape*. Tantôt il lui fait croire que trois ne font qu'un, que le pain qu'on mange n'est pas du pain, ou que le vin qu'on boit n'est pas du vin, et mille autres choses de cette espèce.

Et, pour le tenir toujours en haleine, et ne point lui laisser perdre l'habitude de croire, il lui donne, de temps en temps, pour l'exercer, de certains articles de croyance. Il y a deux ans qu'il lui envoya un grand écrit, qu'il appella *Constitution*, et voulut obliger, sous de grandes prines, ce prince et ses sujets de croire tout ce qui y étoit contenu. Il réussit à l'égard du prince, qui se soumit aussitôt, et donna l'exemple à ses sujets. Mais quelques-uns d'entre eux se révoltèrent, et dirent qu'ils ne vouloient rien croire de tout ce qui étoit dans cet écrit. Ce sont les femmes qui ont été les motrices de toute cette révolte, qui divise toute la Cour, tout le Royaume, et toutes les familles. Cette Constitution leur défend de lire un livre que tous les Chrétiens disent avoir été apporté du Ciel: c'est proprement leur Alcoran. Les femmes, indignées de l'outrage fait à leur sexe, soulévent tout contre la Constitution: elles ont mis les hommes de leur parti, qui, dans cette occasion, ne veulent point avoir de privilège. On doit pourtant avouer que ce moufti ne raisonne pas mal, et, par le grand Halí, il faut qu'il ait été instruit des principes de notre sainte loi. Car, puisque les femmes sont d'une création inférieure à la nôtre, et que nos prophétes nous disent qu'elles n'entreront point dans le Paradis, pourquoi faut il qu'elles se mêlent de lire un livre qui n'est fait que pour apprendre le chemin du Paradis?.

J'ai ouï raconter du Roi des choses qui tiennet du prodige, et je ne doute pas que tu ne batances à les croire.

On dit que, pendant qu'il faisoit la guerre à ses voisins, qui s'étoient tous ligués contre lui, il avoit dans son royaume un nombre innombrable d'ennemis invisibles qui l'entouroient. On ajoute qu'il les a cherchés pendant plus de trente ans, et que, malgré les soins infatigables de certains dervis qui ont sa confience, il n'en a pu trouver un seul. Ils vivent avec lui: ils sont à sa Cour, dans sa capitale, dans ses troupes, dans ses tribunaux; et cependant on dit qu'il aura le chagrin de mourir sans les avoir trouvés. On diroit qu'ils existent en général, et qu'ils ne sont plus rien en particulier: c'est un corps, mais point de membres. Sans doute que le Ciel veut punir ce prince de n'avoir pas été assez modéré envers les ennemis qu'il a vaincus, puisqu'il lui en donne d'invisibles, et dont le génie et le destin sont au-dessus du sien.

Je continuerai à t'écrire, et je t'apprendrai des choses bien éloignées du caractère et du génie persan. C'est bien la même Terre qui nous porte tous deux; mais les hommes du pays où je vis, et ceux du pays où tu es, sont des hommes bien différents.

De paris, le 4 de la lune de Rebiabb III, 1712.

Sana bu hükümdar hakkında söylediklerime hayret etmemelisin: ondan daha kudretli, ve kendi fikrine hâkim olduğu kadar başkalarının fikrine de hâkim olan diğer bir sihirbaz daha var. Bu sihirbazın ismi Papadır. Bazı onu, üçün bire müsavi olduğuna, yenilen ekmeğin ekmek olmadığına, veya içilen şarabın şarap olmadığına ve bu çeşit bin türlü şeye inandırıyor.

Onu daima merakta tutmak ve inanmak itiyadını kaybetmesine [4] meydan vermemek için, krala arada sırada bazı dinî yazılar veriyor. İki sene evvel ona, Constitution adı verdiği büyük bir yazı yollamış ve birçok zahmeti göze alarak, hükümdar ve tebaasını, bu yazının içinde bulunanların hepsine inanmıya mecbur etmek istemiş. Hükümdar hususunda muvaffak olmuş, çünki o derhal itaat etmiş ve tebaasına misal olmak istemiş. Fakat onların arasında bazıları isyan etmişler ve bu yazıda bulunanların hiç birine inanmak istemediklerini söylemişler. Bütün sarayı, bütün payitahtı ve bütün aileleri ikiye ayıran bu isyanı harekete getiren kadınlar olmuş. Bu Constitution, bütün hıristiyanların Allahtan geldiğini iddia ettikleri bir kitabı, yani onların kur'anını okumalarını menediyor. Cinslerine yapılan bu hakaretten hiddetlenen kadınlar, herkesi Constution'un aleyhine teşvik ediyorlar; erkek leri de kendi taraftarları yapmışlar: zaten onlar da bu hususta imtiyazlı olmamıya razı. Maamafih itiraf etmeli ki bu müfti pek fena düşünüyor, ve Hazreti Ali namına söyliyebilirim ki bizim mukaddes kanunumuz hakkında malûmatı var. Zira, mademki kadınlar yaradılışca bizden aşağı mertebededirler, ve peygamberlerimiz onların cennete giremiyeceklerini söylerler, niçin cennetin yolunu öğretmekten başka gayesi olmıyan bu kitabı okumıya kalkışsınlar?

Kral hakkında mucizeye benziyen şeyler işittim, ve bunlara inanmakta tereddüt edeceğine şüphem yok.

Kendisine karşı birleşen komşu devletlerle harbettiği zaman, kendi memleketi dahilinde görünmiyen sayısız düşmanların etrafında bulunduğunu söyliyor [5]. Onları otuz seneden fazla bir zaman aradığını ve emniyet ettiği bazı dervişlerin yorulmak bilmiyen gayretlerine rağmen bir tanesini bile bulamadığını ilâve ediyorlar. Bu adamlar onunla beraber yaşıyor: sarayında, payitahtında, ordularında, mahkemelerinde, her yerde; böyle olduğu halde, onları bulamadan, kederli öleceğini söylüyorlar. Sanki onlar umumî olarak mevcut, hususî olarak değil: toplu bir vücut, azası yok. Her halde mağlup ettiği düşmanlarına karşı insaflı olmadığı için, Allah bu hükümdarı cezalandırmak istiyor ki, ona, gözüne görünmiyen ve zekâ ve mukadderatı [6] kendisinden üstün olan düşmanlar veriyor.

Sana tekrar yazacağım ve iranlı karakter ve düşüncesine çok uzak olan şeyler öğreteceğim. İkimiz de ayni dünya üzerindeyiz; fakat benim yaşadığım memleketteki insanlarla senin bulunduğun memleketdekiler biribirinden çok farklı.

Paris, Rebiyülâhir ayının 4 üncü günü, 1712.

[4] «Ona daima helecanlar çektirmek, imanına halel gelmesine...» demek daha uygun olurdu.

[5] Bu cümleyi B. S. Tanyeri, daha doğru olarak, şöyle tercüme etmiştir: «Deniliyor ki kendisi aleyhinde hepsi birlik olmuş komşularına karşı harp yaptığı sırada krallığının içinde sayısız adette göze görünmez düşmanlar etrafını sarmış bulunuyorlardı.» Ancak bu cümle de çok ağır ve «harp yapmak» gibi türkçeye hiç uymıyan tâbirlerle dolu.

[6] B. S. Tanyeri ve B. S. Dilmen gibi «talih» demek daha iyi olurdu.

LETTRE XXX

Rica au Même à Smirne

j'arrivai, je fus regardé comme si j'avois été envoyé du Ciel: vieillards, hommes, femmes, enfans, tous vouloient me voir. Si je sortois, tout le monde se mettoit aux fenêtres; si j'étois aux Tuilleries, je voyois aussitôt un cercle se former autour de moi: les femmes mêmes faisoient un arc-en-ciel, nuancé de mille couleurs, qui m'entouroit; si j'étois aux spectacles, je trouvois d'abord cent lorgnettes dressées contre ma figure: enfin, jamais homme n'a tant été vû que moi. Je souriois quelquefois d'entendre des gens qui n'étoient presque jamais sortis de leur chambre, qui disaient entr, eux: «Il faut avouer qu'il a l'air bien persan.» Chose admirable! je trouvais de mes portaires par-tout; je me voyois multiplié dans toutes les boutiques, sur toutes les cheminées: tant on craignoit de ne m'avoir pas assez vu.

Tant d'honneurs ne laissent pas d'être à charge: je ne me croyois pas un homme si curieux et si rare; et, quoique j'aye très-bonne opinion de moi, je ne me serois jamais imaginé que je dusse troubler le repos d'une grande ville, où je nétais point connu. Cela me fit résoudre à quitter l'habit persan, et à en endosser un à l'européenne, pour voir s'il resteroit encore, dans ma physionomie quelque chose d'admirable. Cet essai me fit connoître ce que je valois réellement. Libre de tous les ornements étrangers, je me vis apprétié au plus juste. J'eus sujet de me plaindre de mon tailleur, qui m'avoit fait perdre! en un instant l'attention et l'estime publique; car j'entrai tout à coup dans un néant affreux. Je demeurois quelquefois une heure dans une compagnie sans qu'on m'eût regardé, et qu'on m'eût mis en occasion d'ouvrir la bouche. Mais, si quelqu'un, par hasard, apprenoit à la compagnie que j'étois Persan, j'entendois aussitôt autour le moi un bourdonnement: «Ah! ah! Monsieur est Persan? C'est une chose bien extraordinaire! Comment peut-on être Persan?»

De Paris, le 6 de la lune de Chalval, 1712.

MONTESQUIEU

RİCA'DAN AYNI ŞAHSA
İzmire

Paris halkı ifrat [7] derecede mütecessis. Buraya geldiğim zaman gökten inmiş gibi herkes bana bakıyordu: İhtiyar, erkek, kadın, çocuk, hepsi beni görmek istiyordu. Ne vakit sokağa çıksam herkes pençerelere üşüşüyor. Tuilleries'ye gittim, etrafımda derhal bir halkanın teşekkül ettiğini görüyordum; kadınlar bile binbir renkten müteşekkil bir alayimüssema halinde etrafımı çeviriyorlardı; temaşa yerlerinde bulunsam, hemen yüzlerce dürbünün yüzüme doğru dikilmiş olduğunu görüyordum. Velhasıl, hiç bir zaman kimseye benim kadar bakmamışlardır. Bazen, odalarından dışarı bile çıkmamış insanların, beni görünce biribirlerine: «Hakikaten onda bir İranlı hali var,» demelerine gülümsiyordum; beni kâfi derecede görememekten o kadar korkuyorlardı ki bütün dükkânlarda, ve bütün şöminelerin üzerinde teksir edilmiş resimlerimi buluyordum.

Bu kadar ihtiram mutlaka rahatsız ediyor [8] : bu derece de merak uyandırıcı ve nadiren tesadüf edilen bir adam olduğumu bilmiyordum; ve, nefsime ait iyi bir kanaatim olduğu halde, tanınmadığım büyük bir şehrin rahatını bozacağımı hiçbir zaman tasavvur etmemiştim. Bu sebeple, çehremde hâlâ şayanı hayret birşey kalıp kalmıyacağını anlamak için, iranlı kıyafetini terkedip avrupaî bir elbise giymeğe karar verdim. Bu tecrübe bana hakikî kıymetini gösterdi: ecnebi kıyafetinden çıkınca asıl değerinin ne olduğunu anladım. Bana bir anda, halkın alâka ve takdirini kaybettiren terzimden şikâyetçi oldum [9]: çünki birdenbire korkunç bir boşluk içine girmiştim. Bazen bir mecliste, bana ağzımı açmak fırsatı verilmeden ve yüzüme bakılmadan bir saat kaldığım oluyordu. Fakat tesadüfen birisi mecliste iranlı olduğumu bilirse, derhal etrafımda bir uğultu işitiyordum. «A! a! [10] Monsieur iranlı mıymış? Ne acayip şey! İnsan nasıl iranlı olabilir?

Paris, Şevval ayının 9 uncu günü, 1712.

Tercüme eden: *Lûtfiye DURAN, Sabiha OMAY*

---

[7] Şöyle demek belki daha iyi olurdu: «Bu Paris'in insanları tecessüste garabete varıyorlar.»
[8] «Ihtiramın, itibarın bu kadar da insana yük olmuyor değil» demek belki daha iyi olurdu.
[9] «... Şikâyet etsem yeri idi» denilebilirdi.
[10] İki «A!» değil, belki bir «Aaa!»; yahut: «Ya!».

HOMEROS'UN TERCÜMESİNE DAİR [1]

Homeros'u tercüme etmem bana kaç kere tavsiye edildi. Ancak bu işe girişmek için bende ne vakit ne de cesaret vardı; fakat bu teklif beni zaten çok tetkik ettiğim bir şairi yeniden tetkika sevketti ve bir iki senedir Homeros'un eserleri elimden düşmez oldu.

Klâsik edebiyatın tetkikı ihtimal ki gitgide azalmaktadır; fakat tahsilin genişlemesiyle ve kari miktarının büyümesiyle şüphe yok ki Homeros'un şiiri daha çok dikkati celbedecektir; bunun sebebi de klâsik olduğundan değil, fakat elimizde bulunan en ehemmiyetli şairane eser olduğundandır. Bu son on sene içinde (1850 - 1860) bile İngilterede *İlyada*'nın iki yeni tercümesi yapıldı. Hiç korkmadan söyliyebiliriz ki bu eserlerden hiç biri Homeros'un esas tercümesi olarak kalmıyacaktır; Homerosun tercümesine şüphe yok ki diğer mütercimler tarafından da teşebbüs edilecektir. Onlara kendilerinden evvel aynı işe teşebbüs etmiş olanların gayretlerinin akim kaldığı noktaları, Homeros mütercimının dikkatini tespit etmesi icap eden hakikî gayeleri göstermekle belki faydalı bir yardımda bulunmak kabil olacaktır.

Bir mütercimin kendi kendine tayin etmesi icap eden gayenin ne olacağı hâlâ münakaşa edilmektedir. Bu mesele bile henüz halledilmemiştir. Bir taraftan kariin okuduğu eserin mümkünse bir tercüme olduğunu unutabilmesi ve (meselâ ingilizceye yapılmış bir tercüme mevzuubahs ise) ingilizce yazılmış bir eser okuduğu zehabına kapılması lâzım geldiği söyleniyor... Burada ana dildeki metin vatandaşlarımıza, aslî manzumenin ilk dinleyicilerine tesir ettiği gibi, tesir edebilecek bir eser için esas ittihaz edilmiştir. Bu nazariyeyi iptal için serdeden profesör Newman, bilhassa bunun aksine olarak asıldaki bütün hususiyetleri, mümkün olduğu kadar muhafaza etmiye ve ifade ne kadar yabancı olursa olsun onu olduğu gibi vermek hususunda itina göstermeğe taraftar olduğunu söyliyor. Mr. Newman «mütercimin ilk vazifesi sadık olmaktır» diyor. İhtimal ki iki tarafda «mütercimin ilk vazifesinin sadakat olduğunda» mutabık kalacaklardır. Fakat işte asıl mesele de bu sadakatin neye mütevakkıf olduğudur.

Yegâne gayem mütercime amelî tavsiyelerde bulunmaktan ibaret olduğu için burada tercüme nazariyesiyle kat'iyyen uğraşmak niyetinde değilim. Fakat mütercimlere, *İliyada*'nın temeli üzerine muasırlarımızın *İlyada*'nın ilk dinleyicilerinin sevdikleri gibi, sevebilecekleri bir manzume inşasını tecrübe etmemelerini tavsiye ederim. Zira *İlyada*'yı ilk dinleyenlerin onu nasıl sevmiş olduklarını bilmiyoruz. Bununla, ihtimal ki, Homeros'un yunanlılara derinden tesir edişi gibi tercümenin de ingilizlere derinden tesir etmesi kastolunuyor; fakat bu kaide, amelî bir kıymeti olabilmesi için, çok umumî bir kaidedir. Çünki, bütün büyük şairler dinleyicilerine derinden tesir ederler; fakat, her birinin hâsıl ettiği tesir ayrı ayrıdır; mütercimin gayesi, Homeros'un tesirini yeniden hâsıl etmektir ve hiçbir şey ona İngiliz kariinin üzerinde Homeros'un hâsıl ettiği tesiri mi, yoksa bambaşka bir tesir mi hâsıl edeceğini tayin edemez. O zaman Mr. Newman'ın tavsiyesine riayet edebilir. Sadık olmayı ve bütün hususiyetleri muhafaza etmeyi deneyebilir; fakat bu şekilde hareket etmekle Homeros'un seyyal üslûbuna ve tabiî düşünüş tarzına sadık kalmış olur muyuz?

---

[*] Matthew Arnold (1822 - 1888) Victoria devrinin en büyük münekkidi ve kuvvetli şairlerindendir. Profesör Newman'ın yaptığı *İlyada* tercümesi münasebetiyle Matthew Arnold'un 1861 de verdiği üç konferansın bir kısmını burada hulâsa ettik. (Müt.)

Mütercimin daha pratik tavsiyelere muhtaç olduğu muhakkaktır. Hiç kimse ona Homeros'un eski yunanlılara nasıl tesir edebildiğini tayin edemez; fakat Homeros'un onları nasıl mütehassis ettiğini söyliyebilecek kimseler bulunur. Bunlar yunancayı bilmekle beraber zevki ve şairane duygusu olan malûmat sahibi kimselerdir. Şüphe yok ki hiç bir tercüme asliyle mukayese edildiği zaman, onlar için büyük bir kıymet ifade etmiyecektir. Bununla beraber tercümenin, az veya çok asıldaki tesiri hâsıl edip edemediğini de ancak onlar söyliyebilirler. Bu hususta salâhiyet sahibi yegâne hâkim onlardır: Eski yunanlılar ölmüşlerdir; ilmî malûmatı olmıyan İngiliz bir karar vermek için lüzumu olan esaslardan mahrumdur; hiç kimes de kendinde kendi eserini muhakeme etmek cesaretini bulamaz... Böylece mütercimin sadece Homerosu anlıyabilecek olan ilim adamlarını tatmin etmesi lâzımdır; onların maalesef ekseriyetle malûmatfürüş oldukları ve bu takdirde mütalealarının bir kıymeti olmıyacağı şüphesizdir; fakat bir ilim adamı şairane duyguya da malik olabilir ve o zaman Homeros'u lâyikiyle muhakeme edebilir; halbuki dünyanın bütün şairane duyguları eski yunancayı bilmiyen bir adama, tercümesi hakkında bir söz söylemek imkânını veremiyecektir. Bunun içindir ki umumiyetle kabul edilen iki ayrı mukaddemeden, ilim adamlarının ve kari kütlesinin muhakemelerinden bize göre ancak iki varittir. Bazıları her iki hükmü de kabul eder; her ikisinin de kendine mahsus hataları, hudutları olabilirmiş ve bunlardan her ikisinin de mütercim tarafından nazarı itibare alınması icap edermiş... Halbuki hakikatte bir tek hüküm vardır ve olabilir; o da zekî ilim adamı, bir tercümede birkaç kelimenin değil, fakat tercümenin umumiyet itibariyle verdiği mütercimin vazifesi zekî ve şiir zevki olan bir hellenist üzerinde asıl metnin tesirine, tesirin ehemmiyetli olduğunu bilen ilim adamınındır. Bu hususta tek miyar odur; mümkün olduğu kadar yakın bir tesir husule getirebilmesi olmalıdır... Şimdi bu miyarı kabul ettikten sonra bir tercümenin muvaffak bir tercüme sayılması için ne yapmalıdır?

Bu hususta önceden bazı «menfi» tavsiyelerde bulunmak, yapılmaması icap eden şeylerden, bahsetmek isterim. Evvelâ mütercime Homeros'un yaşamış olmadığını, *İlyada*'nın bir veya birkaç muharrir tarafından vücude getirilip getirilmediğini ilâh... düşünmemesini tavsiye edeceğim; bunların tercüme için hiçbir ehemmiyeti yoktur ve olamaz. Diğer taraftan mütercime tercümesi için hususî bir vokabüler vücude getirmiye uğraşmamasını da tavsiye ederim. Bu bir çokları tarafından ileriye sürülmüş tehlikeli bir fikirdir. Homeros sade bir lisan kullanmıştır ve biz de mümkün olduğu kadar onu sade bir lisanla tercüme etmeliyiz. Homeros için hususî bir vokabüler aramak, mütercimi kolayca malûmatfürüşluğa götürmektedir, halbuki malûmatfuruşluk Homeros'a dünyada en zıt olan şeydir.

Bir şaire yaklaşırken içinde bulunduğumuz haleti ruhiye o şairin anlaşmasında müessir olur. Onun için Homeros mümkün olduğu kadar sade bir haletiruhiye içinde okunmalıdır. Biz eski âlemi kendimize maletmeğe uğraşıyoruz. Fakat, kendi düşüncelerimizi ve kendi hislerimizi Homeros'a izafe etmeğe kalkışmak tehlikelidir. Maalesef bu pek umumî bir temayüldür. Meselâ Mr. Ruskin, Helene'nin kardeşleri Kastor ile Pollux'tan, çoktan ölmüş oldukları halde hâlâ hayatta imişler gibi bahsettiği parçayı takip eden güzel mısraları, şu suretle tefsir ediyor. «Şair topraktan kederle bahsetmelidir; fakat bu keder kendisinin toprak hakkındaki düşüncelerini değiştirmiyecektir. Hayır; Kastor ile Pollux ölmüş te olsalar toprak daima bizim, velûdiyetle hayat veren anamızdır.» Bu pek güzeldir ve okuyucuyu mütehassis edebilir; fakat bu *yalandır*. Bütün bu asrî hassasiyet Homeros'tan uzaktır. «Homeros'tan her gün öğreniyoruz ki şu toprak üzerinde geçen hayatımızda âdeta cehennemi sakınmıya mecburuz» (Goethe). Eğer Homeros için mutlaka bir anahtara ihtiyacımız varsa bunu ele alalım ve onunla ne yapabileceğimizi düşünelim. Her halde o, şair hakkındaki görüşümüzü Ruskin'in rakik pantheisme'i gibi yanıltmıyacaktır.

Bunlar «menfi» tavsiyelerdir. Şimdi de müspetlerine geçiyorum. Evvel emirde mütercimin Homeros'a dört esas vasfından nüfuz etmesi icap ettiğini bilmeliyiz: a) Fevkalâde «seri» olduğundan b) Kelimelerinde olduğu kadar, sentaksında da fevkalâde sade olduğundan ve dosdoğru maksada girdiğinden c) mevzularında ve fikirlerinde de fevkalâde sade olduğundan d) ve nihayet fevkalâde «asil» olduğundan.

Bu kaziyeler her hangi bir kullanışa has olabilmek için pek umumî görünmektedir; böyle olduğu halde bunlardan bir veya birkaçının anlaşılmaması yüzünden Homeros'un ingilizceye yapılan tercümelerinden hiçbiri insanı tatmin edecek mahiyette değildir. Cowper Homeros'un seyyaliyetini vermiyor; Pope ise kelimelerinde olduğu kadar üslûbunda da sun'î kalıyor. Chapman Homeros'un vadettiğinden pek uzak kalmıştır. Profesör Newman'ın da intihap ettiği kelimeler garip ve Homeros'un asaletinden pek uzaktır. Bütün bu mütercimler başka noktalardan da Homeros'tan ayrılıyorlar; fakat ayrılıklarının en ehemmiyetlileri bu cihetlerdedir.

Görülüyor ki mütercimin önünde de, hangi noktadan olursa olsun hakikaten iyi denebilecek bir model yoktur ve o her şeyi yeniden yaratmıya mecburdur. Üslûp itibariyle seyyal, sözlerinde tabiî, fikirlerinde sade ve asîl olması lâzımdır; fakat bütün bunların nasıl ve ne suretle olabileceğini daha kimse ona göstermiş değildir. Burada Homeros mütercimlerine, ileriye sürdüğümüz esas şartı yerine getirmek için bazı pratik telkinlerde bulunmıya çalışacağım.

Herşeyden evvel kafiyeyi atmak icap eder; bunu, ekseriya iddia edildiği gibi kafiyenin tercümeyi sadakatten menettiği için değil — bu haddizatında tâli ehemmiyette bir itirazdır ve kafiyelerin daha çok olması takdirinde Homeros'un manzum ve kafiyeli olarak tercüme edilebileceği zehabını verir — fakat büsbütün başka ve daha esaslı bir sebepten dolayı ileriye sürüyoruz. Zira kafiye, içtinap kabil olmıyacak bir şekilde bizi aslında başlı başına ve serbest olan mısraları «beyit» haline getirmiye sevkeder; ve bunun neticesi asıl metindeki ritmin değişmesi ve bozulması olur. Kafiyesiz mısra'ın (blanc-verse'in)de ingilizcede esaslı mahsulleri vardır. Bizde «blanc-verse» Milton'un tesiriyle, dolgun yüklü, üzerinde çalışılmış bir şeyin hissini veriyor; halbuki Homeros'u okurken sühuletle söylenen hafif ve kolay bir üslûbun hissini aslâ kaybetmeyiz. Milton'da her satır diğerinin içine girmiştir ve hepsi biribirlerine kuvvetle bağlıdır; Homeros'ta her satır diğerinden uzaklaşır ve bütün manzume ileriye doğru akar. Bana kalırsa Homeros'un seyyaliyetini yalnız «hexametre» ile ifade etmek kabil olabilir. [1]

Bu vezinle de sade bir şekilde ve belâgate kaçmadan ifadei meram etmek lâzımdır. Homeros mevzuunu dosdoğru ve en sade bir üslûp içinde kullanmaktadır. Homeros tasvirlerini, gözleri tasvir ettiği eşyanın üzerinde olduğu halde yapmıştır. Halbuki mütercimlerin çoğu, çevirdikleri mevzuun üslûbuna bakarak tercüme ediyorlar. Bu suretle, Homeros'un bize doğrudan doğruya ifade ettiğini mütercim bir mutavassıtın vasıtasiyle vermiş oluyor; ve bunu söylerken mütercimlerimizin en büyüğünü, Pope'u kasdediyorum. Pope Homeros'a süs ve ihtişam vermek istemiştir. Bir his retorik bir şekle sokulduğu halde kuvvetini kaybetmiyebilir; fakat bizzat mevzua bakmadan ve onun süsünden başka şey düşünmeden yapılan bir tasvirin kıymeti yoktur. Bunun için mütercimin Homeros'un fikirlerini ifade etmek için kullandığı üslûbun sadeliğine nüfuz etmesi lâzımdır. Üslûbun fazla edebî bir telâkkiyle en iyi bir mütercimle Homeros arasında ne derin bir ayrılık vücude getirebileceği Pope'un misalinde görülebilir.

Bundan maada unutmıyalım ki Homeros nasıl sade bir şekilde konuşmuşsa o kadar

[1] Eski yunanca ve lâtincede altı tefileli mısralar. Bu mesele Prof. Newman ile Matthew Arnold'ın arasındaki uzun münakaşanın esas mevzuu teşkil etmektedir. Burada bu meseleden bahsedemiyeceğiz. (Müt.)

da sade olarak düşünmüştür. Tercümede lüzumundan fazla «faal» olmaktan, Homeros'un bu derece sade olmıyacağı bahanesiyle ona kendinden ilâveler yapmaktan çekinmelidir. Homeros'un fikirleri karışık değildir; o, ayni zaman içinde ancak bir şey düşünür ve onu bir başka fikre geçmeden evvel tamamiyle söyler. Bu vadide Homeros'un Voltaire'le ne derece benzerlik arzettiğini söylemeğe cesaret edebilirim. Eski Yunan ırkının en mümtaz bir ırk olduğunu bundan daha kuvvetle ne gösterebilir? Bu ırkın ayni mümessili Voltaire gibi sade ve aklî bir tarzda mantığa hitap ederken ayni zamanda Voltaire'de noksan olan bir kudretle beşer kalbini çok derinden mütehassis etmesini de biliyor.

Bunula beraber bütün bu fikir ve üslûp sadeliği içinde Homeros ulvî derecede neciptir; «büyük» bir üslûp yapmıştır ve Phidias gibi, Dante veya Michel-Angelo gibi yücedir. Mütercimi ümitsizliğe düşüren işte budur: Nesre yakışan alelâde mevzuları (yemek, içmek, uyumak, giyinmek gibi) gülünçlüğe düşmeden «büyük» bir üslûpta ifade etmek fevkalâde güçtür. Güçtür ve bununla beraber Homeros bunu yapmıştır. Ve Homeros bilhassa *bunu yaptığı içindir ki kimse* ile mukayese edilemiyecek bir şairdir. Homeros mütercimi sun'î olmamalı, «edebî» olmamalıdır; fakat ayni zamanda bayağı ve düşük te olmamalıdır...

Sözümüzü bitirmeden evvel vokabüler hakkında da birkaç şey söyliyelim. Bizi sevkeden prensip Homeros'un sadeliği ve açıklığı olmalıdır. Bundan, mütercimin de tercümesinde, sade ve açık olması icap ettiği neticesini çıkarmalıyız. Şüphe yok ki bütün filologlar bana Homeros'ta hayli filolojik meseleler ve şimdiye kadar cevapsız kalmış birçok sualler bulunduğunu söyliyeceklerdir. Fakat bundan ne çıkarılabilir? Şairane tercümenin bize bütün bu güçlükleri vermesi, merni karartmasını icap eder mi?

Bazı kelimelerinin veya bazı parçalarının gayri muayyen manaları Homeros'un şiirinde umumiyetle hissolunan sadeliğin ve açıklığın tesirini bozamaz ve bozmamalıdır. Homeros'un filolojisi bize şiirini unutturacağı yerde, bilâkis, şiiri filolojisini unutturmalıdır. Hattâ, o kadar söyliyebilirim ki şiirinden zevk almak için Homeros'u sık sık okuyan bir kimse (zaten onu bu maksatla okumadıkça hiç kimse asla tercümesine muktedir olamıyacaktır) zihninde Homeros'un mühim kelimeleri hakkında çok vazıh bir fikri hâsıl etmeye muvaffak olur; bu kelimeler üzerinde filologların ne kadar şüpheleri olursa olsun... Filolog bu hususta mütereddittir; fakat okuyucu anlamıştır. Ayni şeyi esasen kendi dilimizde de müşahede edebiliriz. Klâsiklerimizin pek sarih bir mana veremediğimiz ne çok kelimeleri vardır. Ve bu kelimeler tekrar edile edile nihayet filolojik değilse de şairane olan bir mana iktisap ediyor. Mütercimin bize vermesi icap eden şey de filolojik müphemiyet değil, kelime ve mısraların şairane, olduğu için de daima açık olan manalarıdır.

Doğrusunu söylmek icap ederse, biz hepimiz ancak Homeros'un müstakbel mütercimi için, daima beklemekte olduğumuz ve birgün şüphesiz gelecek olan o mütercim için, çalışabiliriz. Homeros'un hakikî mütercimi, ikisi de o kadar nadir ve kıymetli olan, derin bir anlayışa ve her türlü menfaatten uzak bir sevgiye istinat edecektir; filolojisinin kendisine adım başında açtığı karışık yollara pek fazla sapmamağa çalışacak ve her yerde esasa nüfuz etmesini bilecektir; fakat bu esası bize ifade tarzında hiç bir nüans kendisine fazla ince gözükmiyecek, hiçbir güçlük onu yıldırmıyacaktır; modeli gibi, alelâde şeylerden asaletle, büyük şeylerden de sadelikle bahsetmesini, doğru, sade, vazıh ve her yerde büyük modeline sadık kalmasını bilecektir. Böyle bir mütercim gelebilecek mi? Belki.... Fakat unutmiyalım ki böyle mütercim de Homeros'tan çok daha nadir değildir.

MATTHEW ARNOLD
Tercüme eden: Erol GÜNEY

TECRÜBE USULÜNÜN PRENSİPLERİ

Maarif Vekilliği on dokuzuncu asrın büyük ilim felsefesi eserini, büyük fransız âlimi Claude Bernard'ın «Tıpta tecrübe usulünün tetkikına giriş» ini [1], mevzua olduğu kadar lisana da hâkim, âlim bir mütercime tercüme ettirmekle, şüphesiz millî kütüpanemize, kıymeti zamanla daha iyi takdir olunacak, büyük bir hediye vermiştir. Eserin adına bakarak muayyen bir ihtısas zümresine hitap ettiğini sanmak doğru olmaz. Bilâkis, âlim, tıp vesilesiyle, tecrübî ilmi, ve onun vesilesiyle de bütün ilmi, ve nihayet, Bergson'un dediği gibi, insanla tabiat arasındaki diyaloğu, kendinin de dediği gibi, nadir insanlara nasip olan bir nüfuzu nazarla tetkik etmiştir. Bilhassa eserin umumî olarak tecrübe usulünü tetkik eden ilk iki bahsi, ilim felsefesinde artık klâsik olmuştur. Nasıl Aristo'suz mantık, Descartes'siz riyaziyeden bahsetmek imkânsız, ayni şekilde, Claude Bernard'sız tecrübî ilimlerden bahsetmek te o kadar imkânsızdır.

«Felsefe Claude Bernard'a her şeyden önce, tecrübe usulünün nazariyesini borçludur. Modern ilim faaliyetini daima tecrübeye göre tanzim etmiştir; fakat ilkin mihanik ve riyaziye ile başladığı, ve maddede, evvelâ, en umumî ve riyaziyeye en yakın olan şeyleri tetkik ettiği için, uzun zaman tecrübeden ancak hesaplarına bir hareket noktası vermesini ve muvasalat noktasında da bu hesapları tahkik etmesini istemiştir. Lâboratuar ilimleri, tecrübenin bütün ivicaçlarını, onunla teması aslâ kaybetmeksizin, takip eden ilimler, on dokuzuncu asırda başlamıştır. Nasıl Descartes mücerret madde ilimlerinin usulünü getirmişse, Claude Bernard da diğer tabiî ilimlerden daha müşahhas olan bu ilimlerin usulünü getirmiştir. Bu manada bizce, «Tıpta tecrübe usulünün tetkikına giriş» XVII nci ve XVIII inci asırlarda «Usul hakkında nutuk» ne idise odur. «Her iki halde de, büyük keşifler yapmakla işe başlıyan, sonra bu keşifleri yapmak için nasıl hareket etmek icap ettiğini kendi kendine soran deha sahibi bir adamla karşılaşıyoruz. Modern ilmin tarihinde, yalnız iki defa, icat fikri kendi kendini tahlil ve bu suretle ilmî keşfin umumî şartlarını tayin için dikkat nazarını kendi üzerine çevirmiştir. Taviyetle teemmülün, felsefe ile ilmin bu mesut karışması iki defa Fransada da vaki olmuştur... Claude Bernard bu usulü tasvir ettiği, buna ait misalleri verdiği ve bunun üzerine yaptığı tatbikatı anlattığı zaman, bütün bunlar bize o kadar tabiî görünüyor ki, nerde ise onları söylemeğe lüzum bile olmadığına ve bunların her zaman bildiğimiz şeyler olduğuna inanacağımız geliyor.» [2].

Filozoflar gibi âlimler de çok zaman müşahede ve tecrübenin tarifi üzerinde mutabık kalmamışlardır. Bacon «müşahede ve tecrübe malzemeyi toplamıya, istikra ile tâlil de onu imal etmiye yarar», derken ikisi arasında bir fark görmüyor. Bazılarına göre de, bilâkis mühim farklar vardır: Müşahede hadiseleri, tabiatin onları bize sunduğu şekilde tesbit etmektir. Halbuki tecrübe, tabiatin sunmasını beklemeden, âlim tarafından yapılan bir müdahale ile, tabiate sundurtulan vakıaları tetkiktir. Böylece, müşahedeci ile tecrübeci arasında bir zıddiyet vardır: Biri görür, diğeri bakar, biri dinler, diğeri sorar, biri tabiate itaat eder, diğeri tabiati zorlar, biri hadiseleri değiştirmez, diğeri değiştirir, biri hadiseyi tabiatin istediği

---

[1] *Tıpta tecrübe usulünün tetkikına giriş* tercüme eden G. Ataç. Maarif Vekilliği neşriyatından.

[2] Henri Bergson, «La Philosophie de Claude Bernard» *La Pensée et le Mouvant*, s. 257 - 258.

şekilde, diğeri kendi istediği şekilde müşahede eder. Hulâsa müşahedeci münfail (passif), tecrübeci fail (actif) dir. Ve binnetice tabiat ilimlerini de, müşahede ve tecrübe ilimleri olarak ayırt etmek lâzımdır. Böylece heyet müşahede ilmi, fizik tecrübe ilmidir.

Bu telâkkinin hatası, hadiseleri tesbit eden araştırma sanatı ile hakikati bulan muhakeme sanatının biribirine karıştırılmasından ileri geliyor. Yoksa ilimlerin bu şekilde ayrılması tecrübî ilme tamamiyle zıttır. Fail müşahedeler olduğu gibi münfail tecrübeler de vardır. Tecrübe ile müşahede, tecrübeci ile müşahedeci arasında kat'î bölmeler yoktur. Bu amelî olmaktan ziyade nazarî, tabiî olmaktan ziyade sun'î bir görüştür. Semaya bakan bir heyetçinin, dürbini önünden geçen bir yıldızı görmesi tesadüfî ve münfail bir müşahededir. Diğer tarafatn bir yıldızda müşahede ettiği tahavvülâtın sebebini anlamak için, dürbini çevirerek yaptığı yeni müşahedeler de kasdî ve faildir. Kezalik tesadüfen karşılaştığı bir hadiseyi tetkik eden tecrübeci münfail, ihdas ettiği vakıayı tetkik eden de faildir. Esasen tecrübe bir hükümdür. Ve bizzarure iki şey arasında bir mukayese icap ettirir. Âlim bu mukayeseyi ihdas ettiği hadiseler arasında yaptığı gibi, tesadüfen önüne çıkan hadîseler arasında da yapabilir. Fakat ister kastî, ister tesadüfî olsun, mukayese daima mukayesedir. İlim gerek tesadüfen, gerek ihdas ile müşahede edilen bir vakıanın ilham ettiği bir fikir üzerine yapılan muhakeme neticesinde elde edilen bir faraziyenin tecrübede tahkik edilmesi ile elde edilen bilgidir. İlim ancak müşahede üzerine düşünmekle, eskilerin dediği gibi, hayretimizi davet eden vakıayı anlamak istemekle başlar. Görmek kâfi değildir. Bakmak ve anlamak lâzımdır. İlmin hareket noktası ne bir vakıa, ne de onu müşahededir. *İlmin hareket noktası bir fikirdir.* Müşahede ve tecrübe bu fikri ilham ve tahkik eden iki vasıtadır. «Tecrübî istidlâlin iki müntehasıdır.» Halbuki istidlâl, bir fikirden diğer bir fikri çıkarmak olduğuna göre, usul «aklı iyi idare etme ve ilimlerde hakikati bulma sanatıdır.»

Tecrübeci burada tıpkı riyaziyeci gibi hareket eder. Nasıl riyaziyeci iki kemiyet arasında mevcut bir münasebet üzerine kurduğu faraziyeyi evvelce ispat edilmiş bir davaya veya bedihî bir prensipe irca etmek suretiyle ispat ediyorsa, tecrübeci de iki hâdise arasında müşahede ettiği münasebet üzerine kurduğu faraziyeyi ya başkalarının kendinden evvel yaptığı, veya çok zaman olduğu gibi kendinin idare ettiği, bir müşahede ile tahkik eder. O da riyaziyeci gibi bir faraziyeyi ispat eder. Her ikisinin de düşünüş tarzı, muhakeme şekli aynidir. İnsanın nasıl bir türlü yürüme tarzı varsa, ayni suretle bir türlü düşünme tarzı vardır. Aralarındaki fark, biri faraziyesini bedihî veya ispat edilmiş hakikatlerle ispat eder, diğeri ise faraziyesini tecrübenin verdiği vakıalarla tahkik eder. Birinin miyarı kablî prensipler, diğerinin miyarı tecrübî mutalardır. Birinde hakikat faraziyenin prensip veya davaya, diğerinde ise fikrin vakıaya uymasındadır. Böylece riyazî usulü tecrübî usulden ayırmak, birine talilî, diğerine istikraî demek kadar yanlış bir şey olamaz. Talil ve istikra ne biribirine zıt, ne de biribirinden ayrı iki düşünce tarzıdır. Talil küllîden cüz'îye gitmek olmadığı gibi, istikra da cüz'îden küllîye gitmek değildir. Her ikisinde, gerek riyaziyede, gerek tabiî ilimlerde, bir faraziyeden bir neticeye varılır, ve bu netice, daima bir hakikattir. Nasıl yürürken bir ayağına dayanarak diğer ayağını ileri atıyorsa, düşünürken de, bir fikre dayanarak diğer bir fikri ileri atıyor. İster riyaziyede olduğu gibi, hususî bir halden umumî bir hale, veya umumî bir halden hususî bir hale geçsin, ister tecrübede olduğu gibi, vakıalardan kanunlara, veya kanunlardan vakıalara geçsin, geçen daima insan kafası olduğu gibi, geçiş tarzı da aynidir. Hulâsa Descartes'la diyebiliriz ki insan zihni gibi, insan ilmi de birdir, ve binnetice, usul de birdir.

«Claude Bernard'ın sabit fikri, tecrübî araştırmada vakıa ile fikrin nasıl iş birliği yaptığını göstermekti. Az veya çok vuzuhla müşahede edilen vakıa bir izahın fikrini ilham eder. Âlim bu fikrin tasdikını tecrübeden talep eder. Fakat tecrübesi devam ettiği müddetçe faraziyesini terketmeğe veya onu vakıalara göre yeniden tanzim etmeğe hazır olmalıdır. Şu halde ilmî araştırma düşünce ile tabiat arasında karşılıklı bir konuşma, bir diyalogdur.

Tabiat tecessüsümüzü uyanır; biz onu sorguya çekeriz; verdiği cevaplar konuşmaya beklenilmek bir biçim verir; bizi yeniden sorgular sormıya tahrik eder; o bunlara yeni fikirler ilham etmek suretiyle cevap verir; ve diyalog bu şekilde durmadan devam eder. Bizim nazarımızda abes olan tabiatin nazarında abes değildir». [2]

Fakat insan diyalogtan çok monologtan hoşlanır; tabiatten çok kendini dinler; o tabiatten metafizikçi ve mağrurdur. Şu halde usulün asıl sırrı bu diyalogu idare edebilmek; zihnimizi tabiatle konuşmıya alıştırmak sanatıdır. Her sanat gibi bunda da riayet edilmesi gereken düsturlar vardır.

Evvelâ, önceden edinilen bir fikir veya faraziye her tecrübî istidlâlin zarurî hareket noktasıdır; tecrübede ilk teşebbüs daima fikirdedir; tecrübeyi ihdas eden odur; faraziyesiz ne aramak, ne de öğrenmek mümkündür; fikrî mukaddemsiz tecrübe yapmak, başı boş yola çıkmaktır. Hiç semere vermiyen bir sürü vakıa toplamaktır. Fakat diğer taraftan, fikrî mukaddemle müşahede yapmakta da fikre saplanmak, zihindeki mefhumları tabiatte mevcut hakikatler yerine almak tehlikesi vardır. Tecrübî fikirler fıtrî değildir. Onları edinmek için müşahede lâzımdır. Tecrübî faraziye daima kablî müşahedeye istinat etmelidir; mümkün olduğu kadar muhtemel, tecrübede kabili tahkik olmalıdır. Tecrübeciye, yaptığı müşahededen doğru ve velût bir fikir edinmesini öğretecek br kaide yoktur. Tecrübî usul, yani ve velût fikirlere malik olmıyanlara, yeni ve velût fikirler veremez. O ancak fikre malik olanlara, fikri idare ve mesut neticelere götürmek vasıtalarını verebilir. Fikir tohumdur. Usul topraktır. Toprakta ancak ekilen biter. Usul kendiliğinden birşey doğurmaz. Yeni hakikatlerin hissine malik insanlar pek nadirdir. Keşif yapanlar yeni ve velût fikirleri ortaya atanlardır. *Bir keşif yeni bir vakıayı değil, yeni bir fikri bulmaktır.* Bunun için bir usul yoktur.

Bütün büyük filozoflar gibi, müellif te ilimde ferde, zekânın, bilhassa hissin hususiyetine, hülâsa dehaya ilk safta yer veriyor. Bergson «ilim iki gayret ister, biri birkaç insanın yeni bir şey bulması, diğeri de bütün insanların onu kabul etmesidir» diyor. Büyük adam tabiatin mesut bir cilvesidir demeyi unutmuyor. Descartes de, şairlerde feylesoflardan daha çok hakikat vardır derken yeni hakikatlerin akıldan çok hisle, mantıktan çok hadiselerle bulunduğunu söylemek istiyordu.

Şu halde tecrübî ilimde iki şeyi göz önünde tutmalıdır: Fikir ve usul. Usul fikri idare etmelidir; fakat fikir daima müstakil kalmalıdır. Onu ne ilmî, ne felsefî ve ne de dinî itikatlarda zaptetmelidir. Âlim fikrini izharda serbest, cüretli olmalıdır. Nazariyelerle tenakuza düşmek gibi çocukça korkular önünde durmamalıdır. Tecrübî usulün prensiplerine sahip oldukça korkacak birşey yoktur. Fikir yanlışsa, onu tashih için tecrübe hazırdır. Hataya düşmek bahasına da olsa, meselelere bir hal sureti vermelidir. Hata ilme ipbamdan daha çok hizmet etmiştir, diyenler pek te haksız değildir. Hâla da fikir her yerde olduğu gibi, ilimde de her türlü muhakemenin saikıdır. Fakat onu daima bir miyara tâbi kılmalıdır. İlimde bu miyar tecrübedir, ve bu miyar zarurîdir, onu başkalarının fikrine olduğu kadar kendi fikrimize de tatbika mecburuz.

Kendini tabiî hadiselerin tetkikına veren bir âlimin yerine getirmesi icap eden ilk şart, felsefî şüphe üzerine istinat eden tam fikir serbestliğini muhafaza etmektir. Bunun için septik olmak lâzım değildir. Fakat nazariyelerimizin değişmez hakikatler olmadığını unutmamalıyız. Bunların, bize, araştırmalarımızda, lâzım olan cüz'î ve muvakkat hakikatler olduğunu daima göz önünde bulundurmalıyız. Fikirlerimiz müşahedelerimizden gelir, hiçbir şeyi tam müşahede ettiğimizi, herşeyi gördüğümüzü iddia edemeyiz. İnsan hatadan salim değildir. Sonra, bunlar üzerine yaptığımız muhakeme ve istidlâllerin müphemliğini hatırlamalıyız, zira mebdeler müphemdir. Tecrübî hakikatler, riyazî hakikatler gibi değildir. Bedihî prensiplere değil, müşahede edilen vakıalara istinat eder. Böylece tecrübede mantığa saplanmak iskolâstiğe

[2] Henri Bergson. Aynı eser.

dönmektir. «Keşif yapmak için cahil olmak lâzımdır» diyenler haksız değillerdir, şu manada ki birtakım sabit fikirlere saplanmak için değil, kontrol etmek için tecrübe yapmalıdır. Tecrübenin kararları önünde, başkalarının kanaatlerini olduğu kadar, kendi fikirlerini de silmeyi bilmek lâzımdır. Şu halde tecrübe usulünün birinci prensipi *şüphe*'dir.

Tecrübî usulün diğer esas prensipi de büyük âlimlerin ferdî otoritesi yerine ilmin miyarını kabul etmektedir. Hiçbir adamın fikrî, ilimlerde mutlak hakikati temsil ediyor denemez. O bir rehber, bir ışıktır. Fakat mutlak bir otorite değildir. Tecrübî ilimde yegâne otorite vakıaların otoritesidir. Descartes ancak bedahete veya ispat edilene inanmak lâzımdır derken, iskolâstik gibi şahısların otoritesine değil, hakikatleri tecrübede teessüs etmiş vakıalara inanmayı kastediyordu. Binaenaleyh ilimde bir fikri ortaya attığımız zaman, onu tashih eden vakıalardan ziyade, cerheden vakıaları aramalıyız. Terakki ancak bu şekilde mümkündür. Fikirlerimiz hadiselere nüfuz etmemizde işimize yarıyan aletlerdir. Uzun zaman kullandıktan sonra küflendiği için değiştirdiğimiz cerrahî bıçağı gibi, onları da değiştirmeliyiz. Her devrin hakikatleri, ve hataları vardır. İlmin terakkisi, hataların azalması nisbetinde hakikatlerin artmasiyle mümkündür. Deha tabiat hadiselerinin kanunlarını ince bir hisle doğru bir tarzda önceden hissetmektir; fakat unutmamalıdır ki his isabeti ve fikir velûdiyeti ancak tecrübe ile tesis ve ispat edilebilir.

Hulâsa, ilim zihnî meziyetler kadar ahlâkî veya manevî meziyetler de ister. Birinciler, zekâ keskinliği, his inceliği, muhayyile zenginliği, görüş derinliği gibi, dehayı teşkil eden daha birçok hassalar Allah vergisi ise, ilimciler, fikir serbestliği, fikrî tenkit, şüphe, fikir samimiyeti, fikrî namuskârlık, bir kelime ile ilim kafasını (esprit scientifique) teşkil eden bütün vasıflar, herkesin iktisap edebileceği şeylerdir. Fakat ikincileri iktisap, birincilere mazhariyetten daha kolay değildir. Bergson'un dediği gibi, güç olan dehayı bulmak değildir, — zira o tabiat vergisi olduğuna göre, tabiatin muayyen devirler ve cemiyetler için cömert, diğerleri için hasis olması anlaşılamaz — fakat dehayı inkişaf ettirecek şartları ve ona inanacak insanları bulmaktır.

Mehmet KARASAN

BİR SHAKESPEARE TERCÜMESİ MÜNASEBETİYLE II.

Bundan evvelki makalemizde [*] bir piyes tercümesinden beklediğimiz meziyetleri kısaca bildirdikten sonra, Bay Orhan Burian'ın - pek ciddî emekler mahsulü ve mütercimin ingilizceye esaslı vukufuna burhan olan - Othello tercümesi hakkındaki mütaleamızı dört noktada toplamıştık. Şimdi bu dör noktayı birer birer alıp iddialarımızı metinden alınmış birkaç misalle izaha gayret edeceğiz.

***

1. — *Mütercim, Shakespeare'in dilini türkçede «aynen» denecek bir sadakatle takibe gayret etmiştir.* Ve buna bağlı olmak üzere:

2. — *Piyes tercümesine pek uygun olmıyan bu yolu ihtiyar ederken türkçenin selikasma riayet etmek şartına da heryerde riayet etmemiş, bazen türkçeye aykırı geldiğini sandığımız ifadeler kullanmıştır.* Misaller:

PERDE 1, SAHNE 1, (Tercümede sahife 24):

..... Bildiği sade âlimane nazariyelerdir ki bundan, harmanili devlet adamları da onun kadar ustalıkla dem vurur.

İngilizcesi: Unless the bookish, theoric, wherein the toged consul can purpose as masterly as he..

(Burada, bookish, yani kitabî yerine âlimane ve consul yerine devlet adamı denmiş olmasına rağmen tercüme kelime bekelimedir ve bundan dolayı cümlenin gelişinde biraz acemilik vardır.)

PERDE 1, SAHNE 1, (sahife 24):

..... Onun bütün askerliği tatbikatsız gevezeliktir.

İngilizcesi: mere prattle without practice is all his soldiership...

(«Tatbikatsiz gevezelik» türkçeye pek uygun bir söyleyiş tarzı olmasa gerek; tatbikatı olmıyan, amelî bir kıymeti olmıyan gevezelik denseydi belki daha iyi olurdu.)

PERDE 1, SAHNE 1, (sahife 24):

Hepimiz efendi olamayız, ne de her efendi sadakatle takip edilebilir.

İngilizcesi: we can not all be masters, nor all masters cannot be truly followed..

(Tercüme, aynendir; ne ..... şekli ancak şöyle kullanılabilirdi: ne hepimiz efendi olabiliriz, ne de her efendi sadakatle takip edilebilir. «Efendinin sadakatle takip edilmesi» de fikrimizce türkçeye pek uygun değildir.)

[*] Bakınız: Tercüme Mecmuasının 5 inci sayısı.

PERDE 1, SAHNE 2, (sahife 33):

Uyandırılan baba ile adamları.

(Burada, the raiset father, aynen tercüme edilecek yerde, meselâ: «baba uyandırılmış; o ve adamları» denseydi daha iyi olurdu; zira bu şekli Avrupa dillerinden türkçeye naklettiğimiz zaman, meselâ: «uyandırılan», babanın bir vasfı imiş gibi bir tesir yapıyor, ki bundan içtinap etmek lâzımgelir.)

PERDE 1, SAHNE 2, (sahife 36):

. . . . . Caiz olmıyan yasak işlerle uğraşan...

(Halbuki asıl mana: menedilen işlerle müsaadesizce uğraşan... dır.)

PERDE 1, SAHNE 3, (sahife 40):

. . . . . Yatağımdan ne vazife, ne de bir davet icabı kalktım, ne de umumun endişesi bana tesir ediyor.

(«Bana tesir ediyor» dan söyliyenin hissiz olduğu manasını çıkarabliriz; halbuki, daha ziyade: «ne de şimdi umumun endişesinin tesiri altındayım» demek istenmiş.)

PERDE 1, SAHNE 3, (sahife 43):

. . . . . Bu güzel leydi (Lady'nin, türkçede aynen muhafaza olunca, bir ingiliz kadını ifade etmesi lâzımdır, sanıyoruz.)

PERDE 1, SAHNE 3, (sahife 46):

Mağrıplı buraya gel; zaten senin olmasaydı canı gönülden senden saklamış olacağım şeyi burada canı gönülden sana veriyorum.

(. . . . . «olmasaydı» ile «vereceğim» biribiriyle imtizaç etmiyor.)

PERDE 1, SAHNE 3, (sahife 47):

. . . . . Hem de kederine sadık kalıyor oluyor.

(«kalıyor oluyor» türkçeye pek uygun değildir.)

PERDE 1, SAHNE 3, (sahife 52):

O sadece kanda uyanan bir heves, iradenin bir icazetidir.

(a permission of the will, aynen tercüme edilmeyip te serbestçe ifade edilmiş olsaydı daha iyi olurdu fikrindeyiz.)

PERDE 2, SAHNE 1, (sahife 64):

Eğer bir kadın hem güzel, hem de zeki ise, *güzelliği kullanılmak zekâsı da kullanmak içindir.*

(İtalik kısım, türkçede iyice anlaşılmıyor.)

PERDE 2, SAHNE 3, (sahife 76):

İmdi, sevgiden gözü dönmüş olan ilâh....

(Bir piyes tercümesinde, söyleyenin rolü muhakkak surette lüzumlu kılmazsa — meselâ bir filozof, bir ukalâ rolü gibi — *imdi*den içtinap etmek daha doğru olur, fikrindeyiz.)

PERDE 2, SAHNE 3, (sahife 86):

. . . . . Şimdi herşey düzeldi sevgilim, yatmıya gel.

(yatmıya gel denmeyip, meselâ «gel yat» denseydi daha iyi olurdu.)

PERDE 3, SAHNE 3, (sahife 116):

Pîşlerinden gelen akşam rahat rahat uyuyordum.

Desdemona'nın gizli şehvet saatlerini takip eden akşam mevzubahs olduğuna göre, sadece, «bu saatleri takip eden akşam» denseydi daha iyi olurdu; çünkü, «Pîşlerinden gelmek» ile «takip etmek» yakın manalar ifade etmekle beraber burada başka başka nüanslar veriyor.)

PERDE 3, SAHNE 3, (sahife 118):

Seni doğru bir adamdır, diyorum. Hem değildir sanıyorum.

(Türkçe biraz bozuk.)

PERDE 4, SAHNE 1, (sahife 150):

Onu tenkit etmek bana düşmez. Eğer olması icap ettiği gibi değil ise keşke öyle olsa!

(Othello'nun zihninde bir bozukluk olmasın? sualine cevap olarak söylenmiş; pek vazıh değil!)

PERDE 5, SAHNE 1, (sahife 172):

Eğer geride Cassio kalırsa, hayatının temiz bir güzelliği var ki, beni çirkin gösterecek.

(Burada ne demek istendiği anlaşılıyor: «eğer Cassio hayatta kalırsa, ben çirkin görüneceğim, çünkü onun hayatının temiz bir güzelliği vardır.» Fakat bu fikir, tercümede haddinden fazla sadakat gösterilmesi yüzünden karanlık bir ifade bulmuş oluyor.)

Metnin birkaç yerinde: iyi İago, iyi Cassio, iyi mülâzim gibi hitaplar var. Bu hitaplar Avrupa lisanlarına uygundur, fakat türkçede yabancı tesiri yapıyor; bundan da vazgeçilirse iyi olur. Bu hitap tarzı metnin yalnız bir yerinde: «benim iyi hanımım» şeklinde, şayanı kabul görünmektedir.

Tercümenin fazla sadık olmasına daha başka misaller verilebilirse de, yukardakileri, maksadımızı anlatmak için kâfi addediyoruz.

*
* *

3. — *Mütercimin, piyes tercümesinde tercih edilmesini münasip gördüğümüz tarzda (yani şahısları konuştururken onların canlı birer varlık olduklarını göstermeğe kâfi derecede serbest bir tercüme tarzına) yaklaşan, takdire değer, gayrelerini müşahede ediyoruz.*

4. — *Fakat bu gayretler tercümede kelimenin sınırını pek aşmamaktadır.*

İyi tercüme misalleri:

PERDE 1, SAHNE 3, (sahife 23):

. . . . . Fakat o yalnız kendi bildiğini okuyan biri.
(Bu iyi tercüme, haddinden fazla sadık bir parçanın içine sıkışmış bulunuyor.)

PERDE 1, SAHNE 3, (sahife 45):

O beni, başımdan geçen tehlikeler için severdi, bense onu bunlara acıdığı için sevdim. Kullandığım yegâne efsun budur.

PERDE 2, SAHNE 1, (sahife 67):

. . . . . Şu anda ölmek en büyük bahtiyarlığa ermek olurdu; gönlüm o derece tam bir saadet içinde ki, ne olacağı bilinmiyen istikbal böyle bir ikinci saadet yaratamaz.

PERDE 2, SAHNE 2, (sahife 72):

. . . . . Şu ciğeri beş para etmiyen Venedikli . . . . .
(Fazla sadık bir parçanın içerisine sıkışmış.)

PERDE 2, SAHNE 3, (sahife 84):

. . . . . Hem bu gece benim tarafımdan yanlış birşey söylenmiş, yanlış birşey yapılmış olduğunu bilmiyorum, meğer ki kendi hayatını korumak bir kabahat, şiddet ve ceberut sahibi birinin tecavüzüne uğrayınca kendisini müdafaa etmek bir günah olsun.

PERDE 3, SAHNE 3, (sahife 115):

. . . . . En sudan şeyler, kıskanç insana, tanrı kelâmı gibi doğru gözükür.

PERDE 4, SAHNE 2, (sahife 185):

Eğer bu iftirayı cehennemlik, mel'un bir herif, dedikoducu, saman altından su yürüten bir müzevir, hilekâr, dolandırıcı köpeğin biri mevki elde etmek için uydurmadı ise, ben kafamı keserim... ilâh...

İyi tercüme misalleri de artırılabilir.

Bu münasebetle ufak bir noktaya işaret etmek istiyoruz: mütercim, bazı tâbirlerin türkçe mukabillerini bulmak hususunda dikkate değer gayretler göstermiştir. Meselâ: Kanlı bıçaklı olmak, ciğeri beş para etmiyen, ilâh... gibi; yalnız bunda da çok ileri gidilmemesi lâzımdır. Mütercim, P. 2, S. 3 de, İago'nun söylediği şarkıda, Kıral Stefan'ın «bir mecidiye» ye çıkan dizliğinden bahsediyor.. Bazı tabirler vardır ki, bunlar bir taraftan türkçe konuşan şahısları canlı kılmağa yararlar, diğer taraftan da bunlar menşelerinden o kadar uzaklaşmışlardır ki esasta türke yabancı olan şahısları Türk âlemine lüzumundan fazla bağlamazlar. Halbuki «mecidiye» kelimesinde 19 uncu asrın

son Osmanlı padişahlarından Abdülmeci'din ismi canlı olarak yaşadığı gibi, birçoğumuz bu parayı bizzat kullanmışızdır. Binaenaleyh, bu «mecidiye» gibi Osmanlı hayatına fazla bağlı tabirlerin de bir Shakespeare tercümesine aykırı geleceğini sanıyoruz..

***

Netice olarak diyebiliriz ki, Bay Orhan Burian'nın Othello tercümesi, dikkat ve itina ile yapılmıştır. Tam manasiyle yanlış diye tavsif edilecek yerlere pek nadir tesadüf edilmektedir. Eserin sonuna konmuş olan 15 not, âlemimize yabancı olan bazı tabirleri iyi bir tarzda izah etmektedir.

Bununla beraber, tercüme Shakespeare'in «hava» sını vermiyor. Bunun başlıca sebebini biz, yukardaki misallerden anlaşıldığı gibi, sadakat ile serbestiyi lâzım olduğu tarzda mezcetmemiş olmasında görüyoruz. Maamafih, tercümenin, bu haliyle de Shakespeare'i türkçeye kazandırmak yolunda ihmal edilmiyecek bir deneme olduğunu kaydetmeliyiz.

N. ve N. HIZIR

BİR ZAMANE ÇOCUGUNUN İTİRAFLARI [1]

Alfred de Musset'nin *la Confession d'un enfant du siècle* isimli romanı *Bir zamane çocuğunun itirafları* başlığı altında Yaşar Nabi tarafından dilimize çevrilmiş ve Remzi Kitapevi'nin neşretmekte olduğu tercüme serisinde basılmıştır.

Chateaubriand'nın 1802 de René'de büyük bir kudretle tahlil ettiği *Asrın Hastalığı*'na her romantik şair gibi Alfred de Musset'de yakalanmış, bu hastalığı *İtiraf*'da bir şair coşkunluğu ile tasvir emiştir. Roman, evvelâ şairin George Sand ile olan macerasını anlatan otobiyografik bir eserdir. Venedik'te vukua gelen ve her iki sevdalıyı ebediyen biribirinden ayıran gürültülü hâdiseden sonra, 1834 te kalbi yaralanmış bir halde Fransa'ya dönen Alfred de Musset, bu eseri yazmayı tasarlar. Ağustos 1834 te, George Sand'a yazdığı bir mektupta: «Kalbimde olan şey, oradan çıkmadıkça ölmiyecek... Dünya, başımdan geçeni öğrenecektir, bunu yazacağım...» diyor. Bu cümleler, eserin ne çeşit bir roman olduğunu bize anlatıyor. 1836 da tamamlanan ve aynı yılın 5 nisanında neşrolunan bu eser, Musset'nin George Sand'a yazdığı birçok mektupları da ihtiva eder. Kitabın, şair tarafından hissolunur derecede değiştirilen, bazı yerlerindeki hüküm ve ifade taşkınlıkları tadil edilen ikinci bir baskısı 1840 ta intişar etti. *La Confession,* Musset'nin başından geçenleri anlatan bir romandır dedik. Filhakika, romanın kahramanı olan Octave'da temiz ve devamlı bir aşk arıyan Musset'yi, Desgenais'de bütün ümitleri iflâs eden ve ıstırabın elinde yetişen Musset'yi tanımamak mümkün değildir. Fakat bu eser, bir romandan ziyade, asrın hastalığı hakkında derin tahlilleri ihtiva eden şayanı dikkat bir vesikadır. Musset, «Şifa bulmak ve kendisi gibi ıstırap çekenlere şifa vermek için» itirafta bulunurken bütün bir devrin sembolik tablosunu çizmiş, kendi neslinin bilânçosunu tanzim etmiştir. Musset, bu eserde kendi hayatını anlatmaya başlamadan önce, Waterlo'dan ve imparatorluğun sukutundan sonra, muharebe gürültüleri içinde doğmuş ve büyümüş olan neslin, kendisini yirmi sene süren harbin yığdığı harabeler üzerinde, mefkûresiz bir cemiyet içinde bulan bir neslin ruhunu bize gösteriyor. Yıkılmış bir mazi ile kararsız bir istikbal arasında bocalıyan bu nesil, bedbinliğin ve ıstırabın iki büyük mümessilinin, Gœthe ile Byron'un tesirlerine derhal kapılıvermişlerdi. Bu zamanın gençleri inkâr, alay ve isyan etmekle vakit geçiriyorlardı. Bu ruhî hali tasvir ettikten sonra Octave yani Musset, şöyle hülâsa edebileceğimiz hayatını anlatmıya başlar:

19 yaşındayken başımdan geçen, felâketle neticelenen bir aşk macerası beni derin bir şüpheye sevk ettiği zaman kendimi asrın hastalığına tutulmuş gördüm. Babamın ölümünden duyduğum acı, köyde eski aile sayfiyesinde geçirdiğim günler ruhuma sükûnet verdi, tekrar bulunduğum çocukluk hatıraları beni sıhhate kavuşturdu. Orada Madam Pierson ile, müşfik ve mütevazi Brigitte ile tanıştığım zaman kalbim saf bir aşkla yeniden doldu; bu aşk mukabelesiz de kalmadı. Fakat, yeniden cehennemî bir hayat başladı: eski sefih adam tekrar içimde canlandı ve saadetimizi mahvetti. Artık şüphelerimden ve müstebit sevgimden usanmış olan, fakat vefakâr bir arkadaş bulunan Brigitte, Smith'e olan meyline mukavemete çalışırken, son ve müthiş bir kıskançlık sahnesinden sonra, hem benim hem de onun selâmeti için evlenmelerine muvafakat ettim.

---

[1] Alfred de Musset'den tercüme eden: Yaşar Nabi. Remzi Kitapevi, 1941.

İşte romanın vak'a tarafı bu. Eser, *Geceler* şairine yakışan lirik bir üslûpla yazılmıştır, şiir dolu sayfalardan hiç te mahrum değildir.

Geçen seneye gelinceye kadar, Alfred de Musset'nin yalnız *Frédéric et Bernerette, il ne faut jurer de rien* isimli eserleriyle bazı şiirleri dilimize tercüme edilmişti. Geçen sene Maarif Vekilliği tarafından Devlet Konservatuvarı için tercüme ettirilen *On ne badine pas avec l'amour, Les Caprices de Marianne, Lorenzaccio, Il faut qu'une porte soit ouverte ou fermé* gibi mühim sahne eserleriyle *Tercüme* Mecmuasında bir perdesi intişar eden *Şamdancı*, bize Musset'nin en orijinal tarafını tanıtmış oluyor. Geçen ay zarfında da *la Confssion* gibi mühim bir eseri Yaşar Nabi dilimize kazandırdı. Şairin o nefîs *Contes et Nouvelles* leri de tamamen dilimize çevrilirse, bütün Musset'yi tanımış olacağız.

İtiraf, bendeki Flammarion baskınında küçük harflerle dizilmiş 355 sayfalık bir romandır. Remzi kitabevi'nin bastığı tercüme ise iri harflerle dizilmiş 350 sayfayı geçmiyor. Yaşar Nabi, romanın birçok yerlerini atlamış ve tercüme etmemiş. Bu roman, alelâde bir hikâye olmayıp şairin kendi nesli hakkında psikolojik bir tahlildir. Eserin en mühim kısımlarını da bu tahliller teşkil eder. Halbuki bu kısımlar tercüme edilmemiş. Meselâ Yaşar Nabi'nin tercümesinde, romanın ruhunu aydınlatan birinci ve ikinci kısımları göremedik; yirmi iki sayfa birden yok oluvermiş. Romanın dördüncü kısmından, daima tahliller atlanarak, bazı sayfalar tercüme edilmiş, bazı sayfa ve cümleler tercüme edilmemiştir. Yedinci kısmı aradıksa da bulamadık. Onuncu ve müteakıp kısımlarda da ayni makas faaliyetini gördük. Netice: Yaşar Nabi bize XIX uncu asrın ve romantizmin mühim bir vesikası olan bir eseri kazandıracağı yerde ihtiras, kıskançlık, isyan sayfalarını ihtiva eden alelâde bir roman vermiş oluyor, sarfolunan emek, elde edilen netice biribirini tutmuyor.

Sanat eseri bir bütündür; onun değil sayfalarını, bir satırını bile atmağa hakkımız yoktur. Sanat eserinin ruhuna aykırı olan bu hareketi maalesef sık sık görüyoruz.

Yaşar Nabi'nin tercümesi heyeti umumiyesi itibariyle doğrudur, fakat biraz daha dikkatle eser daha muvaffakıyetle tercüme edilirdi kanaatindeyiz. Kitabın sayfalarını rasgele çevirelim:

«Binlerce yabancının dirsek dirseğe gidip geldiği bu sokaklarda nekadar ıstırap!» (S. 28).

Bu cümlede sokakları tavsif eden *tortueuse* kelimesi atlanmış.

Ayni sayfanın sonunda şöyle bir cümle var:

«Ruhları münzevi bırakarak yalnız vücutların cemiyet hayatı yaşadıkları, ve gerçekten size yalnız fahişelerin el uzattıkları çirkef kuyusu!»

Cümlenin aslını görelim:

«Cloaque où les corps seuls sont en société, laissant les âme solitaires, et où il n'y a que les prostituées qui vous tendent la main au passage!»

Bu satırların tercümesi iyice anlaşılmıyor, dilimize uygun görünmüyor. Burada *cloaque* kelimesiyle eğri büğrü sokaklar kastolunmaktadır. Binaenaleyh yukardaki satırları, meselâ şöyle tercüme etmekle herhangi bir vuzuhsuzluktan kaçınmak mümkün olurdu:

«İçinde ruhların münzevi, vücutlerin cemiyet halinde yaşadığı lâğımlar; geçerken yalnız fahişelerin size el uzattığı bu sokaklar!»

Yine ayni sayfada «Que viens-tu chercher?» cümlesi «Ne aramaya geliyorsun?» şeklinde tercüme edilmiş. «Burada ne işin var?» denilseydi daha türkçe olmaz mıydı?

Mütercimin üslûbu umumiyetle düzgün ve pürüzsüz. Yalnız, ihmale affedilebilecek bazı aksak ve türkçenin bünyesine uymıyan cümlelere rasladık:

«Güzellik ve neşeden parıldayan gençler... (S. 1)

«Şarabın buharları damarlarımızda tahammür ediyordu.» (S. 2)

«Tembellik yüzünden değil, i护ademle hürdüm.» (S. 11)

«Bu sözler büyük bir kuvvete maliktí.» (S. 81)

«Saatlerce müddet tabiati seyre dalarak vakit geçiriyorum.» (S. 83)

«Bu geniş münzevi vâdiyi seyrederken...» (S. 100)

«İlk sevgilim için beslediğim aşk, bana evvelce çılgınlıklar yaptırmışsa, şimdi yüz misli fazlasını yapmıyordum: ifrat derecede bir ihtirasın ilham edebileceği garip ve şiddetli her şeyi hararetle arıyordum.» (S. 163)

«Espalier şeklindeki bahçeleri...» (S. 164)

«Ren kıyılarına gitseydik. Fakat orada mevsim geçmiş olacaktı, hem biz kalabalık aramıyorsak ta, kalabalığın gittiği yerlere, en tenha zamanında gitmek te hoş bir şey değildir.» (S. 164)

«Sen bir çocuğu adam yaptın.» (S. 165)

Başka bir tercümede dikkate alınmıyacak bu gibi dalgınlıklar üzerinde durmaklığım, Yaşar Nabi'nin tercümedeki vukufunu yakından bildiğim içindir. Zamanını esirgememiş olsaydı, muhakkak ki bize verdiği bu eser daha mükemmel olurdu. Şahsen mazur göremiyeceğim asıl mühim nokta, demin de söylediğim gibi, eserin parçalanmış, birçok kısımlarının atlanmış olmasıdır.

Tercüme zevkle ve kolaylıkla okunabiliyor.

Suut Kemal YETKİN

BİR PERDELİK TERCÜME PİYESLER

Devlet Konservatuvarı için tercüme ettirilen birer perdelik 10 tiyatro piyesi Maarif Vekilliğince, seri halinde ve güzel bir formda, neşredildi. Sahne eserlerinin memleketimizde ilk ciddî tercümelerini teşkil eden bu neşriyattan bahsetmeği faideli buluyoruz.

*
* *

Birer perdelik tercüme piyeslerin herbirine aynı önsözü yazmış olan Suut Kemal Yetkin, kuvvetli bir sahnemiz teşekkül edip de onun ifadesi olan millî eserlerimiz kendiliğinden vücut buluncaya kadar dünyaca tanınmış eserlerin tercümeleriyle ikifa edileceğinden, adapte piyes ismi altında, şahsiyeti bozulmuş dermeçatma eserler istenmediğinden, fakat sonu gelmiyen bir tercüme faaliyetinin de gâye olmadığından bahsederken: «*gıdasını millî kaynaklardan alarak, bir gün sahnemize hâkim olacak muharririn, sistemli ve rasyonel bir tiyatro ve tercüme faaliyeti içinde hazırlandıktan, tiyatro sanatının tekniğini ve ruhunu iyice kavradıktan sonra, yetişebileceğine inanıyoruz. İşte Maarif Vekilliğinin açtığı tiyatro kültürüne ve sahne eserlerine ait tercüme serileri bu inanışın ifadesidir.*» diyor.

Bu sözlerin ne kadar doğru olduğunu tiyatromuzla alâkası olan ve ya onu yakından takip eden herkes bilir. Devlet Konservatuvarının Devlet Tiyatrosuna çıkaran dik yolunu henüz aşamadık. Tiyatro denebilecek bütün varlığımızı İstanbul Şehir Tiyatrosu teşkil ediyor. Bu yegâne sahnemiz telif ve tercüme, bütün tiyatro eserlerimize de açık bulunan tek kapıdır.

Bu tek kapının ipini çeken telif piyes, bugün için yok denecek kadar az. Bu yüzden sahnemizi işgal eden eserlerin hemen hemen hepsi ya adapte, yahut ta tercüme piyeslerden ibaret kalıyor. Adapte piyes muharrirleri umumiyetle Suut Kemal Yetkin'in işaret ettiği gibi «şahsiyeti bozulmuş, derme çatma eserler» vücude getiriyordu. Doğrudan doğruya tercüme piyes yapanlar da ikinci dilden ve hattâ ikinci dildeki adaptasyonlardan tercüme ediyorlar.

İşte bunun içindir ki telifler umumiyetle tiyatroda olduğu gibi kitapçıda da rağbet görüyor ve çoğu neşrediliyor. Fakat adapte ve tercüme piyeslerin ekserisi basılmıyor. Tabilerin hakkı var. Çünkü zaten piyes karii azdır ve temsillerde rağbet görmiyen eserlerin nadiren okuyucusu olur. Böyle olmasa da bu neviden piyeslerin neşri esasen büyük bir fayda arz etmemektedir. Bununla beraber umumiyetle tiyatro eserlerinin neşri halkın temsillerde göstereceği rağbete ve imzaların şöhretine bakıyor.

Diğer taraftan başka memleketlerde olduğu gibi ilâve veya tefrika halinde tiyatro piyesi veren fikir ve san'at mecmualarımız da yok. Şimdiye kadar bu yolda ancak iki teşebbüsü hatırlayoruz. Bunlardan birincisi *Hayat* mecmuasında forma forma verilmiş olan *Faust* tercümesidir [1]. İkincisi de *Darülbedayi* mecmuasında yine ilâve olarak forma forma

[1] *Hayat*'ın ilâvesi, Faust, Gœthe'nin şah eseri, mütercimi: Galip Bahtiyar; İstanbul, Millî Matbaa, 1926.

verilmiş olan Shakespeare tercümeleridir [2]. *Hayat* çoktan kapandı, *Darülbedayi* de *Türk Tiyatrosu* ismini aldıktan sonra bu ilâvelerin arkasını kesti.

Bu vaziyet karşısında bu birer perdelik 10 tercüme piyes, pek mahdut olan tercüme piyes neşriyatını da kıymetli bir seri ile zenginleştirmiş oluyor. Çünkü bu piyesler garp tiyatrolarında mühim mevkileri olan modern Fransız, İngiliz ve Rus müelliflerinin bu nevideki en güzide eserleridir ve salâhiyet sahibi kalemler tarafından ana dilden tercüme edilmiştir.

*
* *

Bu piyeslerin bir hususiyeti de birer perdelik olmasıdır. Bugünkü tiyatroda bir perdelik piyeslere büyük bir yer verilmiyor. Yüzlerce tiyatrosu olan memleketlerde bile ancak resmî veya ileri [3] sahneler, hususî ve amatör sanat teşekkülleri bu gibi eserleri oynıyor, bu tarzı büsbütün kaybolmaktan kurtarmıya çalışıyorlar. Halbuki bu nevi piyeslerde üç ve daha ziyade perdelik piyeslerin, bir takım meslekî zaruretlerle, müellifi bağlıyan teknik müşkülâtı o kadar büyük değildir. Seciye ve haletiruhiye tetkiklerine pek elverişli olan bu tarz müellife bütün sanatını, bütün tahlil kudretini muhtevaya hasretmek imkânını verir. Yarattığı eşhasın hayatlarından önümüze serdiği parçayı bize, muhayyelemizin müdahalesini davet etmeden, sonuna kadar fasılasız yaşatan bir perdelik piyes, belki de bu itibarla tiyatro eserinin en hakikîsi değil midir?

Bu 10 küçük eser, umumiyet itibariyle, bu vâdide yazılmış on küçük şaheserdir ve tercümeleri bizde bir boşluğu doldurmuş olacaktır. Çünkü yukarıda izah edilen ayni sebeplerden dolayı bizde de bir perdelik piyesler nadiren yazılıyor, adapte veya tercüme ediliyor. Geçmiş senelerdeki tiyatro faaliyetimize bir göz atarsak 1930 dan 1940 senesine kadar geçen 10 sene içinde, tek sahnemiz olan İstanbul Şehir Tiyatrosunda, 3 ü telif, 1 i adapte ve 6 sı tercüme olarak ancak on tane bir perdelik piyes temsil edilmiş olduğunu görürüz [4]. On senede on eser hesabiyle memleketteki tiyatro faaliyetine senede ancak bir tane bir perdelik eser düşüyor. Demek ki Maarif Vekilliğinin Devlet Konservatuvarı neşriyatı olarak bir hamlede tercüme ettirip neşrettiği bu seçme on tercüme bize, normal şartlar altında; memleketimizde vücude gelen birer perdelik piyes mahsulünün on seneliğini birden vermiş oluyor. Bu mühim bir hadisedir ve sahnemize lüzumu olan tercüme eserlerin ehliyet sahibi kalemlere bir metot dahilinde tercüme ettirilerek neşrine doğru atılmış ilk adımdır.

Diğer taraftan eşhası az olan ve büyük dekor külfetlerine lüzum göstermiyen bu tek perdeler, teknik imkânlara malik bulunan sahnelerimizde olduğu gibi halkevleri ve amatör sahnelerinde de kolayca temsil edilebileceklerdir.

*
* *

---

[2] Bu tercümeler M. Şükrü Erden tarafından fransızcadan yapılmıştır ve şunlardır: 1 — *Jül Sezar* (1930), *Venedik tâciri* (1931), *Makber* (1931), *On ikinci gece* (1933) ve *Hırçın kız* (1935).

[3] *Avant-garde* için *ileri* karşılığını kullandık.

[4] *Darülbedayi* ve *Türk Tiyatrosu* mecmuaları kolleksiyonu; (1930 - 1940, No. 1 — 116). Bu birer perdelik piyesler şunlardır:

Telif) 1 — Kadın polis olursa.. (Vedat Nedim), 2 — Sevda politikası (Reşat Nuri), 3 — Arzuhalci Mehmet efendi (R. Nuri ve İ. Galip);

Adapte) 4 — Bir komedi (İ. Galip);

Tercüme) 5 — Matmazel Yuli (Strindberg'den tercüme eden: Pirâye Fuat), 6 — Aptal (Pirandello'dan tercüme eden: M. Fuat), 7 — Bir, iki, üç... (Molnar Frentz'den tercüme eden :A. Gasanfer)ı '8 — Ayı (Anton Çehof'dan tercüme eden: Bedrettin), 9 — Gülünç kibarlar (Molière'den tercüme eden: İ. Galip), 10 — Ölüm karşısında (Strindberg'ten tercüme eden: Seniha Bedri).

Bir perdelik tercüme piyesler hakkındaki şu umumî düşüncelerden sonra şimdi de bu seride çıkan birkaç tercümeden bahsedelim:

EVİN İÇİ [°] — Birer perdelik tercüme piyesler serisinin ilki olan *Evin içi* M. Maeterlinck'in eseridir. Gerek şiirlerinde, gerek piyeslerinde insanların ve eşyanın iç âlemini tahlil etmiş olan muharrir bu küçük perde de bize küçük kızları nehirde boğulmuş, belki de intihar etmiş bir aileye bu kederli haberin nasıl verileceği düşünülürken her şeyden bîhaber olan aile efradının rahat ve emin hayatını pencerelerinin arkasından bir tablo gibi seyrettiriyor. Aynı zamanda «*evin içinde*» rahat yaşıyan insanların ekseriya hiç beklemedikleri bir anda nasıl saadetten felâkete düşebileceklerini ve mesut olmanın bazen insanın elinde olmadığını, birtakım beklenmiyen hadiselerin, bir felâket haberinin, bu saadeti altüst edebileceğini ve hayattaki saadet mefhumunun ancak o zaman anlaşıldığını izah ediyor. Bütün tiyatrosunda sembolik bir tarzda *iç âlemi* canlandırmış olan Maeterlinck burada da eşhastan birinin - ihtiyarın - ağzıyle bize kendi felsefesini anlatıyor. İnsan ruhundaki muammaları, ruhların daha vücut yaşarken de bir başka âleme girebileceklerini ve artık şuursuz bir halde o âlemin malı olacaklarını ve insan ruhunun *içini* anlamıya imkân olmadığını söyletiyor. Belki bu yüzden küçük piyes bir tiyatro eseri için ağır görülebilecek fikirlerle yüklüdür. Belki bu yüzden eşhas hayatta düşünmüş bile olmadıkları şeyleri söylüyorlar. Fakat özlü piyeslerin hepsinde görülen bu gayri tabiîliği hoş görmek lâzımdır. Yeter ki müellif bizi yarattığı ruh ve his âleminin *içine* sokabilsin ve biz orada bizzat tabiîliğimizi unutarak bu gayrı tabiîliğin farkında olmıyalım.

Evin içi, Sabahattin Eyüpoğlu tarafından tercüme edilmiştir. Mütercim hem türkçedeki konuşma dilinden ayrılmamıya, hem de asla sadık kalmıya çalışmış ve muvaffak ta olmuştur. Bazı repliklerde ana dilin hususiyetlerini türkçenin hususiyetleriyle ifade eden tam ve güzel karşılıklar bulmuştur. Birkaç misal gösterelim:

1 — (Sahife 4) İhtiyar diyor ki: «— ... *Unutmayınız ki, annesi orada olacak; kadıncağızın hayatı kıl üstünde duruyor.*»

Aslı şöyledir: «— ... *N'oubliez pas que la mère sera là et que sa vie tient à fort peu de chose...*»

2 — (Sahife 7) İhtiyar: «— *Kızların eli durdu. Odada derin bir sükût var.*»

Aslı şöyledir: «— *Elles ne travaillent plus.. Il règne un grand silence.*»

3 — (Sahife 10) İhtiyar: «— ... *Kızlar görseler bile bir şey anlamazlar ki... Onlara arkalarını çevirmişler, ne fayda? her adım attıkça yaklaşıyorlar ve felâket iki saattenberi gitikçe büyüyor. Ne yapsalar büyüyecek. Onu durdurmak getirenlerin de elinde değil artık. Onlar da felâketin hükmü altındalar. Ona ister istemez hizmet edecekler...*»

Aslı şöyledir: «— ... *et si elles les voyaient elles ne comprendraient pas... Elles ont beau leur tourner le dos, ils approchent à chaque pas qu'ils font et le malheur grandit depuis plus de deux heures. Ils ne peuvent l'empêcher de grandir; et ceux-là qui l'apportent ne peuvent plus l'arrêter... Il est leur maître aussi et il faut quils le servent...*»

Görülüyor ki, mütercim muhtevaya tamamen sadık kalarak metni temiz bir konuşma diliyle türkçeye çevirmiş ve bunu yaparken uzun cümleleri yer yer ayırmakta mahzur gör-

[°] *Evin içi,* tercüme eden :S. Eyüboğlu; İstanbul Maarif Matbaası, 1940; 18 s.
[¹] *Seyyah,* tercüme eden İzzet Melih Devrim; İstanbul, Maarif Matbaası, 1940; 49 s.

memiştir. Bu arada kendisine lüzumsuz gibi gelen bazı kelimeleri türkçenin selikasını bozmamak için hazfetmeği, bazen de cümleleri bölmek zaruretiyle, tektük ilâveler veya tekerrürler yapmayı tercih etmiştir. Bunlar bahse bile değmiyecek kadar az ve ehemmiyetsizse de birkaçını gösterelim:

4 — (Sahife 12) "İhtiyar —... *Hayatta bu kadar hazin bir şey olacağını bilmiyordum. Hayata bakanların korku duyabileceğini bilmiyordum...*" Halbuki aslında ayni ihtiyar: — ... *Je ne savais pas qu'il y eût quelque chose de si triste dans la vie, et qu'elle fit peur à ceux qui la regardent...*"

Bu cümlenin türkçede ikiye bölünmüş olması ve *hayat* kelimesinin zarurî tekrarı mânayı bir az değiştirmektedir. Aslında *hayata bakanlara korku veren* hayatın bizzat kendisidir. Korkunun sebebi de yine kendisindeki hazin şeydir. Tercümede "*korku vermek* yerine «*korku duymak*» şeklinin tercihi mef'ulün fail yapılmasiyle tamamen aksi olan manayı kurtarmış olmıyor. Yine ayni sahifede ayni tiradın sonlarında:

"İhtiyar — ... *onların küçük saadetini, bir türlü açamadığım şu ihtiyar ellerimin içinde tutuyorum.*" diyor. Aslına bakalım:

"— ... Je tiens ici, à deux pas de leur coeur, tout leur petit bonheur entre mes vie-
"—... *Je tiens ici, à deux pas de leur coeur, tout leur petit bonheur entre mes vieilles mains que je n'ose pas ouvrir...*"

Şüphe yok ki mütercim «*bir türlü açamadığım*» diye tercüme ederken «*açmıya cesaret edemediğim*" diyen müellifin kasdettiği şeyi kasdetmiştr. Yani ihtiyarın, başkalarının kendi elinde bulunan saadetini bozmamak için elini *bir türlü açamadığını...* Fakat burada metnin aslındaki *cesaret etmek* filinin kullanılması esasen ihtiyar olan adamın ellerini ne için açmak istemediğini bize daha kat'iyetle ifade etmiş olur..

5 — (Sahife 14) "İhtiyar —...*Bu hıçkırıkları duyunca benim ne yapacağımı da bilmiyorum.*"

Aslında cümle şöyledir: "— ... *Je ne sais pas moi-même ce qu'il me faudra faire quand je les entendrai...*"

Tercümede hata yok, yalnız cümlenin türkçe şekli yanlış ... "*Bu hıçkırıkları duyunca ne yapacağımı ben de bilmiyorum...*" denilebilirdi. Fakat bu cümlenin bir tertip hatası olarak bu hale gelmiş olması pek mümkündür.

6 — (sahife 16) «Marthe —... *Ben de şimdi ağlmıya başlıyacağım.*» diyor. Aslında *ağlamak* yok:

« — ... *Je vais crier aussi!..*»

Mütercim ağlatmayı, bağırtmaya veya haykırmaya tercih etmiş ve itiraf etmeli ki bu o sahnenin havasına ve sözlerin gelişine daha uygun düşmüş.

Netice itibariyle *Evin içi* piyesinin muvaffakiyetle dilimize mal edilmiş olduğunu söyliyebiliriz.

*
* *

SEYYAH [1] — Seyyah Fransız sahnesinde birçok ince ve ruhî tahlil eserleri kazandırmış olan Denys Amiel'in eseridir. Gaston Baty tarafından sahneye konulmuş eser bilhassa

diyaloğunun basit görünüşü altında saklanan büyük sevgi dramiyle ve sözden çok daha ifadeli olan mizanseniyle yeni bir tiyatro telâkkisinin mahsulüdür. Müellif bunu piyesinin başına yazdığı bir kaç satırla izah ediyor: «*Bir metni bir akuvaryum gibi tetkik ederek onun şeffafiyeti arkasında kaynaşan, kıvranarak dibe inen ve arada sırada satha çıkan her şeyi — hislerimizin deniz altı bir gezintisi gibi* — görmeliyiz. *Seyyah* biribirini çılgınca seven ve biribirinden bir senedir ayrı bulunan iki insanın hikâyesidir. Ayrılığın biribirlerini unutmıya kâfi geleceğini zannederler ve kadın sevgilisinin en yakın dostu ile yeni bir hayat, yeni bir sevgiye kavuştuğunu umar. *Seyyah*'ın avdetiyle hisler değişir. Piyesin üç kahramanı arasında zahirde hiç bir hâdise olmadan geçen, imali konuşmalarla dolu, heyecanlı bir meclis birleştirmeğe kâfi gelir. Normal bir muhavere içinde gizlenmiş olan keskin fakat sessiz ifadeler, bu üç kişi arasında oynanan dramı bize için için yaşatır. Tiyatro tekniğine büyük bir vukufu olan müellif bize, bu küçük eserde, üstün bir diyalog nümunesi vermiştir.

Seyyah İzzet Melih Devrim tarafından tercüme edilmiştir. Mütercim umumiyetle asla sadık kalmış, fakat birçok yerlerde tercümenin konuşma diline uygun düşmesine ehemmiyet vermemiştir. Bu bakımdan bazı replikler aslındaki nüanslı, müphem fakat mânidar ifade kabiliyetlerini kaybetmiş. Tercümeden gelişigüzel aldığımız birkaç misali tetkik edelim.

1 — (Sahife 4) «Madeleine — *Belki bana gelmeği tercih edersiniz, diye düşündüm. Ne yapacağımı bilmiyordum,*» diyor. Aslı şudur:

« — *J'ai pensé que vous préféreriez peut-être venir chez moi tout simplement.. Je ne savais qeu faire...*»

Görülüyor ki tercümede hata yoktur. Fakat burada Madeleine'in *gelmek* = *venir* fiiliyle kasdettiği mâna alelâde mânadaki gelmek değil, Amerika'dan dönen eski sevgilisinin evine gitmeyip kendi evine *inmesi*'dir. Onun için burada: «*belki doğruca bana inmeyi tercih edersiniz, diye düşündüm*» şeklinde bir tercüme daha doğru olurdu.

2 — (Sahife 11) «*Madeleine - Paul, beni hiç anlamadınız. Ben şimdi ne yapayım?... Aman rica ederim*» diyor. Aslında ise:

«— *Paul, il est impossible que sous m'ayez comprise. Que vais- je devenir... Mais je vous en supplie...*» diye yazılıdır.

Görülüyor ki «*Ben şimdi ne yapayım... Aman...*» diye birşey yok. Burada «*Ben ne olacağım? Sizden rica ederim...*» demek daha uygun düşerdi. Hem de replik «*Aman rica ederim...*» gibi yersiz ve gayri tabiî bir yarım cümle ile bitirilmemiş olurdu.

3 — (Sahife 13) «Madeleine — *Bu söyledikleriniz pek fena... Kötülükle, sanki üzerine lânet indirmek için böyle hareket ediyorsunuz.*» diyor. Aslına bakalım:

«— *C'est mal ce que vous venez de dire là, vous venez de le faire méchamment pour me jeter comme nu sort, on dirait...*»

Mütercim *sort* kelimesini *lânet* diye tercüme etmiş. Vakıa *jeter un sort* buna yakın bir mânaya geliyor. Fakat *lânet indirmek* gibi türkçede kullanılmıyan bir şekle sokulmuş. *Lânet etmek* denebilir.

4 — (Sahife 26) «Jaques — *Zinet bazen fakirin elbisesidir.*» diyor. Halbuki aslında:
« — *L'esprit est quelquefois le vêtement du pauvre.*» diyor.

Mütercim *esprit*'yi *zinet* olarak tercüme etmiş ve cümlesindeki fakirlikle büyük bir tezada düşmüş. Mütercim bir evvelki replikte *luxe* kelimesini de *zinet* diye tercüme ettiği için burada ayni kelimeyi kullanarak: «*bazen zekâ fakirin zinetidir*» diyebilirdi.

Tercümede konuşma dilimize pek uygun olmadığını işaret ettiğimiz birkaç yeri de gösterelim:

5 — (Sahife 29) «Paul — *Koştum, ne göreyim? Vâsi salonda yapa yalnız Misis Müre* piyanoya oturmuş, benim ilhamımın arabasının yağız atları gibi, ayni emniyet ve serbesti ile *idare ediyordu. Ancak bu sefer halinde, aşikane bir istiğrak vardı. Kendisine yaklaştım... Bazı hislerimizden bahsettik. O anda hususî rayihasını duyduğum bu sigaraları içiyordu. Konuştuğu müddetçe yüzü dumanlar içinde idi. Kendisinden ayrılırken şuna benzer birşey söyledim: «Misis Müre, siz karışık hayatımın üstünde bir duman hayali gibi kalacaksınız, kokulu, küçük bir duman: «Kadın birçok güldü ve sordu: Bir duman mı? Ne için bir duman?» ilâh...*

6 — (Sahife 33) «Paul — *Pek şirin mahlûklar... Faal ve çalâk olmakla beraber insanı yormazlar, çünkü kalbe nüfuz etmezler. Söndükten sonra küllerinde hiç izi kalmıyan havaî fişekleri hatırlatırlar. Evet, Amerika kadınları fazla müteharrik oldukları için küller altında kalmayı sevmezler. İhtiyatsız gönlünüze yerleşince, hüviyetinizi uzun seneler yakan mahlûklara benzemezler...*»

Görülüyor ki mütercim bu gün konuştuğumuz dile uygun bir tercüme yapmamıştır ve tercüme kokusu dediğimiz şeyin yer yer metni kaplamasına mâni olamamıştır.

DÜNYA GÖZÜYLE [1] — *Dünya gözüyle* Fransız tiyatro muharrirlerinin başta gelenlerinden Charles Vildrac'ın eseridir. Vildrac evvelâ şairdir ve umumî harpten önce *Abbaye* edebî grupunu teşkil edenlerin arasında idi. Vildrac'ın hususiyeti eserlerinde hareketli ve karışık vak'alar yerine hayatta cereyan eden ve insanlar tarafından her gün yaşanan hadiseleri, hisleri çok tabiî bir şekilde göstermesindedir. Bu zahirî sâdelik ve tibiîlik içinde müellif bize en beşerî hisleri ve biribirine zıt karakterleri, büyük tahlillere girmeğe lüzum görmeden, adeta birkaç fiske ile ihsas ve telkin etmesini bilmiştir.

Dünya gözüyle belki bir daha dönmemek üzere vatanından ayrılmıya karar vermiş olan bir insanın on beş senedir dargın olduğu ablasını ve ancak küçüklerini hatırladığı yiğenlerini son bir defa görmek üzere baba evine dönüşünün kısa hikâyesinden başka birşey değildir. Doğup büyüdüğü, kalbinde acı, tatlı birçok hatıralarını taşıdığı taşra şehrini, vaktiyle senelerce içinde yaşadığı evi, senelerce kullandığı ve unutmadığı eşyayı, «*dünya gözüyle*» son bir kere daha görmeğe gelen bu adamın hislerini çoğumuz duymuşuzdur. müellif ayni zamanda iki kardeş arasındaki derin karakter farklarını, ön plâna aldığı bu haleti ruhiyenin tahlilini bir an elden bırakmıyarak bize üstatça göstermektedir.

Dünya gözüyle türkçeye Nurullah Ataç tarafından tercüme edilmiştir. Eserin fransızca ismi *Le pèlerin*, mukaddes veya hatırasına hürmet edilen bir yeri görmeğe giden zair, bir nevi hacı manasına geliyor. Mütercim eserin havasına ve müellifin düşüncesine en uygun bir şekilde bunu *dünya gözüyle* diye tercüme etmek cesaretinde bulunmuş. Piyesin ismiyle başlıyan bu serbest ve cesur tercüme bütün repliklerde kendisini göstermektedir. Mütercim tiyatro eserlerinin tercümesinde muhafazası zarurî olan konuşma lisanına bilhassa itina göstermiştir. Asıldaki konuşma dilinin hususiyetlerini muhtevaya sadık kalarak, fakat şekle

[1] *Dünya gözüyle*, tercüme eden: Nurullah Ataç; İstanbul, Maarif Matbaası, 1940; s. 53.

esir olmadan bu günkü güzel türkçe ile ifade etmiş, bu suretle eşhasın türkçe konuşurken de canlı kalmalarına çalışmıştır. Bu hususta birkaç misal vermeği faydalı buluyoruz.

1 — Piyesin başında çalınan kapıyı açmıya giden Denise'in ilk sözü şudur: «*Monsieur?*» Mütercim bunu yerinde olarak: «*Kimi aradınız efendim?*» diye türkçeye tercüme etmekte tereddüt etmemiştir.

Çünkü Denise'in sualinde mündemiç bulunan mâna da bundan başka bir şey değildir.

2 — (Sahife 6) Denise'in bir sözü var « — ... *Mais ça m'ennuie de vous laisser la garde de la maison*». Mütercim güzel bir buluşla bunu da «*Bir gelen olursa rahatsız olursunuz diye korkuyorum*» şeklinde tercüme etmiş.

3 — (Sahife 6) Yerinde durmıyan piyanonun ne olduğunu soran dayısına Denise: «— *Gençler Birliğinde konser verilecekmiş, oraya istediler*» diye cevap veriyor. Aslında ise:

«— *Nous l'avons prêté au patronnage, pour les matinées.*» deniyor.

Buradaki *patronnage* kelimesi bizde daha ziyade spor fikrini uyandıran *gençler birliği* mânasına değil, *muavenet* veya *yardım cemiyeti* mânasına geliyor. *Matinés*'den kast olunan şeyin de piyanonun delâletine rağmen *konser* olduğuna hükmetmek müşkül. Bunu umumî bir mânada *müsamere* olarak tercüme etmek veya kelimeyi aslındaki cemi halinde bırakarak cümleyi: «— *Matineler için yardım cemiyetine verdik*» şeklinde tercüme etmek de kabil olurdu. Çünkü *matine* kelimesi de *konser* kadar dilimize girmiş bulunuyor.

Fakat bazen bu iyi arzuları lüzumundan fazla ileriye götüren mütercim eşhasa müellifin yazmamış olduğu şeyleri söyliyor. Meselâ:

4 — (Sahife 10) «Desavennes — ...*Buraya girdiğim zaman duyduğum heyecanı senden başka kimsenin görmemesi daha iyi oldu; sen sayılmazsın, hatıralarıma karışmış değilsin... Anlatabiliyor muyum? Aramızda beni müteessir edecek bir geçmiş yok... Sen de benim gibi bu evde büyüyorsun,* sana baktıkça âdeta kendimi görür gibi oluyorum...» diyor.

Aslına bakalım: «— ... *Il est précieux pour moi de pouvoir, en entrant içi, m'abandonner un peu à mes imperessions, sans leur donner d'autres témains qu'une charmante petite nièce qui ne fait pas partie de mes souvenirs et qui grandit ici ocmme j'y ai grandi moi-même.*»

Görülüyor ki mütercim bu uzun cümleyi birkaç parçaya ayırmış. Bu iyi, fakat aslında «*sen sayılmazsın, anlatabiliyor muyum, aramızda beni mütessir edecek bir geçmiş yok... sana baktıkça âdeta kendimi görür gibi oluyorum.*» diye bir şey yok. Mütercim burada müelliften fazla hassas davranmış ve belki de onunun söylemeğe lüzum görmediği şeyleri söylemiş...

5 — (Sahife 20) Desavennes'in uzunca bir tiradı var. Pek güzel tercüme edilmiş olan bu tiradın sonunda: «— ... *pazar günleri bir kıra, ormana gittik mi, sepeti beraber taşırdık*» diyor. Halbuki aslında:

«— ... *quand nous allions passer un dimancbe au Moulin - Blanc ou dans les bois*» deniyor .

Beyaz Değirmen'in manzarası hoş bir kır veya su kenarı olması muhtemel ise de isminhas şeklinde ve malûm bir yerin ismi olarak gösterilmiş olan bu kelime aslındaki gibi tercüme edilebilirdi.

6 — (Sahife 42) de «Desavennes — ... *Hayır, abla; teşekkür ederim. Yemin ederim ki imkânı yok. Pariste çok işlerim var; iki güne kadar hareket edeceğim*» diyor. Halbuki aslında:

«— ... *Je t'assure que c'est impossible... J'ai beaucoup à faire avant de quitter Paris; et je pars dans deux jours.*» deniliyor.

Görülüyor ki cümlede *yemin etmek* diye birşey yok. Mütercim burada kelimenin etimolojik mânasını kullanabilir; cümleyi *seni temin ederim ki* yahut ta *inan ki kabil değil* şeklinde başlatabilirdi.

Tercümede bunun gibi ufak tefek ilâveler veya değişiklikler var. Fakat hemen şunu ilâve edelim ki bunlar eserin ruhuna tamamiyle nüfuz etmiş, âdeta onu benimsemiş olan mütercimin asıldaki muhtevayı —bir tiyatro eserinde mâzur görebilecek tarzda — şekil endişesiyle bağlanmadan türkçede tam bir konuşma diliyle, iyice ifade edebilmek gayretinden doğuyor. Bu gayret bazen müellifin metnini geride bırakıyorsa, mütercim eserin ruhuna bu derece nüfuz edebildiği ve eşhası bize, müellif namına bu kadar güzel bir türkçe ile konuşturmıya muvaffak olduğu için ancak sevinebiliriz.

LUTFİ AY

EDEBÎ HİKÂYELERİN TERCÜMESİ

Gazetelerimizde neşredilen garp hikâyelerinin tercümesinde ne derece kayıtsızlık ve ihmal gösterildiğini hep biliriz. Bu kayıtsızlık o derece kaideleşmiştir ki, gazetelerde çıkan imzasız tercüme ve adapte hikâyelerin, hattâ, üzerinde durmaya bile değmez kanaatindeyim. Burada bir gazete hikâyesi üzerinde duruşumun sebebi, hikâyenin edebî bir hüviyet ve kıymete malik oluşu, ayni zamanda tercümenin maruf bir edibimizin imzasını taşımasıdır. Çağdaş Fransız hikâyecilerinin seçilmiş hikâyelerinden mürekkep olan «Anthologie des Conteurs d'Aujourd'hui» isimli bir eser vardır. Vaktiyle içindeki hikâyelerden bir çoğunu dilimize çevirmiş ve neşretmiş olduğum bu kitaptaki hikâyeleri şimdi de Halit Fahri Ozansoy'un tercümeye başlamış bulunduğunu görüyorum. Değerli şairimiz, bunlar arasında, Son Posta gazetesinin 22 nisan tarihli sayısında Isabelle Sandy'nin «Ölüm Bülbülü» isimli hikâyesini tercüme etmiş. Ayni hikâyeyi orta mektep talebesi iken dilimize çevirmiş ve Hayat mecmuasında neşretmiştim. O zamanki tecrübesizliğimle bu tercümede kim bilir ne kadar hatalar yapmış olacağımı düşünerek usta ve salâhiyetli bir kalemden çıkan yeni tercüme ile küçük bir karşılaştırma yapmak hevesinden kendimi alamadım. İtiraf edeyim ki daha ilk satırlarda beni karşılıyan, hayret ve inkisar oldu. Küçük bir hikâyenin tercümesinde rasladığım sakatlıkların çokluğu ve büyüklüğü beni bu yazıyı yazmağa sevketti.

Sakatlık daha ilk cümleden başlıyor. Bu cümleyi beraber okuyalım: «... Nereden mi geliyorum, küçük babacığım? Ölüm diyarından». «*Mon petit père*» tabiri «*küçük babacığım*» diye tercüme edilmiş. Halbuki babacık esasen «petit père» karşılığıdır. Fransızcada tasgir edatı olmadığından «papoçka» kelimesindeki Rus tasgir edatının vazifesini, Fransız, zarurî olarak petit sıfatına gördürmüştür. *Küçük babacığım* mükemmel bir haşiv örneğidir. Sonra «*du pays de la peur*» ibaresi de «*ölüm diyarından*» şeklinde tahrif edilmiş. Mütercimin *peur* kelimesini bilmediğini iddia etmiye, şüphesiz, imkân yok. Burada bir

dikkat sürçmesi karşısındayız. Ancak daha ilk cümlede vaki olan böyle bir hal biraz da kayıtsızlık ve ihmale delâlet etmez mi?

«*Büyük bir uykudan çıkıyorum ben, kendimin canlı olduğuma inanmam için.*» cümlesinde *uyanıyorum* ve *yaşadığıma* şeklinde selikamıza uydurmak pekâlâ mümkün olan *çıkıyorum* ve *kendimin canlı olduğuma* tabirlerinin buram buram tercüme kokan garabetlerini geçelim.

Tercümede sadakati bazılarımız asıl metnin kelime kelime aynen dilimize çevrilmesi şeklinde anlıyorlar. İşte bu zihniyetin neticesidir ki «*dans la forêt le bois mort piétiné par les sangliers...*» ibaresini mütercim dilimize «*ormanda yabani domuzların çiğnediği ölü odunlar.*» şeklinde çevirmiştir. Halbuki *ölü odunlar* yerine *kuru dallar* deseydi türkçeleştirme ameliyesini daha tam olarak yapmış olurdu.

Devam edelim: «*Bizim, içmek için yalnız bir tane votkamız vardı*». Fransız *notre provision de votka* diyor. «*Provision*» u *bir tane* sözüyle karşılamak doğrusu güç hatıra gelir bir garabet. Çünkü «bir tane votka» bize hiçbir şey ifade etmiyor. Hiç olmazsa *bir tane*yi kaldırıp «*içecek bir votkamız vardı.*» diyebilirdi. «*Un tout petit tonneau*», «*küçücük bir fıçı*» yerine «*bir tek fıçı*» diye çevrilmiş. Bu da bir başka dikkat sürçü. Bu cümleyi tam olarak alalım: «Bundan kala kala bir tek fıçı kalınca, fıçıyı en küçük çocukla beygirin üstüne yerleştirdim.» Metin şöyle diyor: «*Quand il n'en resta qu'un tout petit tonneau, je l'ai placé avec le plus jeune enfant, sur le cheval*». «*Fıçı ile en küçük çocuğu*» veya «*en küçük çocukla fıçıyı*» demek lâzımdı. Aksi halde, küçük çocuğun beygire yerleştirildiği değil, fıçının yerleşmesine onun yardım ettiği manası çıkıyor.

«*Seulement, écoule bien ceci*» ibaresi «*yalnız şunu iyi dinleyin*» diye tercüme edilmiş. Fransızca cümlelerdeki *siz*'lerin türkçeye uygun düşmesi için bazen *sen*'e çevrilmesi caiz görülebilir. Fakat Fransız muharririnin kasten lâübali bir ifadeyle konuşturduğu Rus mujiğinin ağzına bu lüzumsuz nezaketi vermek istemek neden?

Bir başka cümle: «*Yolun ve tarlaların uzağında bir karga sürüsünü her görüşümüzde şöyle diyordum: (İşte köyünkiler!)*»

İşte sakat bir sadakat zihniyetine kurban edilmiş bir cümle daha. Aslını okuyalım. Chaque fois qu'on voyait un essaim de corbeaux, loin sur la route ou dans les champs *je disais:* «*Voilà ceux du village!*» Bu cümleyi dilimize şöyle çevirebiliriz:

«*Ne zaman yolun veya kırların üstünde uzaktan bir karga sürüsü görsek «işte bizim köylüler!» diyordum.*» «*Bizim köylüler*» tabiriyle mütercim, bir anlayış hatasına düşmekten korunmak istemiş. Zira yukarda zikrettiğimiz cümlede muharrir, vak'a kahramanının kargaları her görüşünde o civarda kargalara yem vazifesini gören kendi köylülerinin bulunduğuna hükmettiğini anlatmak istiyor.

«*Et je ne me trompais pas. Cependant nous marchions.*» *Cependant* kelimesi hem «*bununla beraber*» hem de «*bu esnada*» manalarını ifade eder. Burada «*bununla beraber*» manası yoktur. Bu itibarla mütercimin «*Ve aldanmıyordum. Maamafih yürüyorduk.*» cümlesinde kullandığı «*maamafih*» yersizdir. «*Ve aldanmıyordum*» yerine de «*aldanmıyordum da*» demesi daha uygun düşerdi. Mütercim şöyle devam ediyor. «*Beygir ölmüştü, ve iki çocuk ta*». Burada «ve» ile «de» den biri fazla ve başıvdır. Gene devam edelim: «Şimdi üç kişi kalmıştık ve şayet bulursak ot yiyorduk.» *Ve şayet bulursak* ne kadar tercüme kokuyor. «Buldukça» ayni vazifeyi görebilirdi.

«*En vérité, je me suis entendu chanter*». Bu cümleyi «*Doğrusu, şarkı söylediğim bile oldu.*» gibi basit bir şekilde ifade edebiliriz. Metne daha sadık kalmak için başka şekillere de başvurulabilir. Fakat her halde mütercimin dediği gibi «*hakikaten kendi sesimi şarkı*

söylerken dinledim» demek doğrusu kolay kolay hatıra gelmiyecek garabetlerdendir. «*Les dernières gorgées de votka*» daki «*yudum*» sözü tercümede «*damla*» şekline sokulmakla «*damlaları içmek*» gibi tuhaf bir ifade hasıl oluyor.

Bir cümle daha:

«*En me relevant, je tenais une pierre ronde que j'ai lancée contre les corbeaux, de toute la force bénie du vodka.*»

İşte mütercimin kaleminden çıkan tercümesi:

«*Kalkarken elime yuvarlak bir taş geçirmiş ve Allah razı olsun votkanın verdiği bütün kuvvetle bu taşı kargalara fırlatmıştım.*»

Türkçeye çevirelim:

«*Kalkarken elimde yuvarlak bir taş vardı, bu taşı votkanın bütün mübarek kuvvetiyle kargalara fırlattım.*» Bir cümlede yapılmış hataların bolluğunu hesap edin.

«*Du geste, j'invitai la femme et le petit à en faire autant*» cümlesi şu şekile sokulmuş: «*Jestimle, kadını ve çocuğu da böyle yapmağa davet ettim.*»

Bu cümleyi türkçede biz şöyle ifade ederiz: «*Karımla küçüğü ayni şekilde hareket etmeğe işaretle davet ettim.*» Yahut daha kısaca: «*Karımla küçüğe ayni şekilde hareket etmelerini iaşret ettim.*» Jest kelimesi gerçi türkçeye girmiştir. Ama işaret manasiyle değil, türkçede karşılığı olmıyan diğer manasiyle.

Mütercimin bir cümlesi daha: «*Uyandığımda — belki bir saat sonra, belki bir gün sonra... — çocukla anası kaskatı ve donmuştular.*». «*Raides et froids*», «*kaskatı kesilmiş ve soğumuştular*» diye tercüme edilecekti. Kaskatı ve donmuştular Türk şivesine aykırıdır. Hem bir insanın donması ile öldükten sonra soğuması tamamiyle ayrı mefhumlardır. Ateşten kavrulan bir mıntaka tasvir edildiğine göre *donmak* esasen mevzuubahs olamaz.

«*Je suis resté longtemps, à cause des corbeaux, les écartant de la main, criant.*» cümlesini mütercim şöyle çevirmiş: *Uzun müddet kargaların yüzünden, elimle onları ayırarak, haykırdım durdum.*». Mana kayboluyor. Şöyle denilecekti: «*Kargalar yüzünden uzun zaman kaldım, ellerimle onları uzaklaştırıyor, haykırıyordum.*»

Mütercim «*pope*» kelimesini «*rus papazı*» diye çevirmiş. Gerçi lûgat bu kelimeyi öyle tarif eder. Fakat Rusyadan bahseden bir metindeki «*mujik*» kelimesini «*rus köylüsü*» diye tercüme edemiyeceğimiz gibi, *pope*'u da ya aynen *pop* yahut ta «*papaz*» şeklinde kaydetmeliydi.

Mütercimin bir cümlesi: «*Sen beni deli sanıyorsun değil mi, çünkü cennetten bahsediyorum?*». «*Tu me crois fou, parceque je parle du paradis*» cümlesinin Fransız sentaksiyle dilimize maledilişidir. Halbuki bir Türk bu fikri şöyle ifade eder: «*Cennetten bahsediyorum diye beni deli sanıyorsun değil mi?*»

Şimdi şu satırlara dikkat ediniz:

«*J'arrivai dans un bois dont les troncs d'arbes étaient rongés jusqu'à hauteur d'homme par tous les sans-pain qui étaient passés. Il en restait encore qui se trainaient, nus ou presque nus, couleur de cendre, entre les buissons jaunes.*»

Mütercim ikinci cümlede «il» zamirinin merciinin tayininde hataya düşmüş, şöyle diyor: «*Bir ormana vardım ki, ağaçların gövdeleri, oradan geçen açlar tarafından adam boyuna kadar kemirilmişti.*

Bu gövdelerden çıplak, yahut hemen hemen çıplak bir halde olan, kül renginde bazıları sararmış fundalıklar arasında hâlâ kalmıştı.»

İkinci cümle şöyle olacaktı: *Bu ağaçlardan, çıplak veya yarı çıplak, kül rengi vücutlariyle, sarı çalılıklar arasında hâlâ sürüklenenler vardı.»*

Mütercim insanları ağaç gövdeleri yerine koyduğu için, bunların sürüklenemiyeceğini düşünerek muharririn o sözünü büsbütün kaldırmayı münasip görmüş.

Mütercim «gibiydi» veya «sanki» diye tercüme etmek daha doğru olan «*on eût dit*» ibaresini daima «denilebilirdi» diye tercüme ediyor ve meselâ «üç yaşında çocuklar denilebilirdi onlara» gibi cümleler yapıyor.

«*Avec un bruit sonore de squelette vide*» ibaresini mütercim *içi boş sesli bir iskelet gürültüsüyle*» diye tercüme edince gürültüyü tasvir eden *Sonore* tercümede iskeleti vasıflandırıyor. «*kof bir iskeletin tannan gürültüsüyle*» veya daha doğrusu *kof bir iskelet çatırtısiyle*» denilecekti.

«*Ils se sont résignés et se sont restés couchés à la lisière du bois*» cümlesi «*Mütevekkildiler ve ormanın kenarında yatmışlar*» diye tercüme edilmiş. Tevekkül gösterdiler ve yatmış bir halde kaldılar» demek lâzımdı. «*Lisière du bois*» nın *ormanın kenarını* değil içindeki bir düzlüğü ifade ettiğini söylemeğe hacet yok.

Gene mütercimi takip edelim:

«*Ansızın, ölü bir ağacın tepesinden ilâhi bir terennüm indi. Bir lâbza geçen ve duran bir melek terennümü.*» Türk «*ölü ağaç*» demez «*kuru ağaç*» der. Sonra «*Un chant d'ange qui passe et s'arrète un instant*» nekadar yanlış ifade edilmiş. «*Geçen ve bir an duran bir meleğin türküsü*» *demek lâzımdı.* Mütercimin ifadesinde *geçen ve duran* sıfatları meleği değil terennümü vasıflandırıyor.

Uzun cümlelerde mütercim insicamı büsbütün kaybediyor:

«*Eğer yıldızlar billûrdan olsalardı ve bazan birer birer, bazan abenkli gümüş kesilmiş olan güzel bir göle şelâle halinde tanelenselerdi eğer, akşamları, uyumuş bakirelerin rüyalarını ören bütün aşk melekleri altın harplerinin sesini hep bir anda hafif nisan, rüzgârlarının sesiyle akort etselerdi bu akşamın terennümünden daha az saf bir terennüm yükselirdi.*»

Cümlenin aslı şudur:

«*Si les étoiles sont du crital et qu'elles s'egrènnent, tantôt une à une, tantôt en cascade, dans un beau lac qui serait d'argent sonore, si tous les anges d'amour qui vont tisser, le soir, les rêves des vierges endormies, accordaient à la fois leurs harps d'or au ton des brises d'avril, il s'éléverait un chant moins pur que le chant de ce soir-la.*»

Şimdi aynı cümleyi vermiye çalışalım:

«*Yıldızlar billûrdansalar ve kâh teker teker, kâh çağlıyan halinde ufalanarak tannan gümüşten güzel bir göle dökülseler, akşamları uyumuş bakirelerin rüyalarını dokuyan bütün aşk melekleri altın harplerini hep birlikte nisan meltemlerinin sesiyle düzenleseler, o akşamki nağmelerden daha az saf nağmeler hâsıl olurdu.*»

«*Un rayon de la lune*» ü, mütercim, «*bir ay hüzmesi*» veya bir «*mehtap hüzmesi*» diyecek yerde, «*bir ay ışığı*» diyerek «mehtap» anlamiyle çevirmiş.

«Qui meurt en joie entre tout droit au paradis». Kitabı Mukaddes'ten alınmış olan bu cümledeki *«joie»* mütercimin yaptığı gibi *«sevinç»* kelimesiyle ifade edilemez. Dilimizdeki karşılığı *saadet*'tir. *«Mesut ölen»* demek lâzımdı. Keza «ve sevinç onlara da verildi» değil *«ve saadet onlara da verildi» olacaktı.*

«Le dernier de tous, le grand vieillard blanc comme la lune se coucha pour le dernier sommeil» cümlesinde, bakınız, mütercim ne büyük bir hataya düşüyor:

«Hepsinin sonuncusu olarak, büyük beyaz ihtiyar da, ay gibi son uykusuna yattı.» Halbuki cümle, böyle bir yanlış anlamıya imkân verecek kadar karışık da değildir. Muharrir sadece *«En sonra, ay gibi beyaz uzun boylu ihtiyar son uykusuna yattı.»* demek istiyor. Mütercim teşbih hatırı için cümleye girmiş olan ayı uykuya yatırmış, burada uzun boylu demek olan *grand*'ı büyük diye tercüme etmiş.

«Le bois mort n'abrita que des morts.» cümlesinde *bois*'nın orman demek olduğu aşikârdır. Halbuki mütercim bir ağacın birçok ölüleri nasıl sığabileceğini düşünmeden *«ölü ağaç yalnız ölüleri sığındırır»* diyerek ağır bir hataya daha düşmüş. Ölü ormanda ölülerden başka birşey kalmadı.» demesi lâzımdı.

Ayni derecede ağır bir hata daha: *«Je me réveille dans un lit blanc, soignés par des femmes blanches, par toi.»* cümlesini mütercim bakınız ne hale koyuyor: *«Beyaz bir yatakta uyanıyor, senin vasıtanla beyaz kadınlar tarafından bakılıyorum.»* Halbuki cümle şudur: «Beyaz bir yatakta uyanıyor, etrafımda bana bakan beyazlar giyinmiş kadınları, seni buluyorum.»

Buraya kadar saydıklarımız tercümenin ancak kaba hatalarından ibarettir. Buna rağmen tenkidimiz metinden daha uzun oldu. Tercüme ve tercümede kullanılan türkçe o kadar kusurlu ki hataları birer birer göstermek için âdeta koca bir cilt kaleme almak lâzım.

Tercüme sahasında çok dikkatli ve özenli davranılması lüzumunda ısrar edenler ne kadar haklı!

Yaşar NABİ

ECNEBİ MECMUALAR:

Ansiklopedialarm Psikanalizi:

Diderot'nun *Encyclopédie*'si münasebetiyle B. Groethuysen'in *Mesures* Mecmuasının haziran 1940 sayısında çıkan bir makalesinden alınmıştır:

İnsan bu adaya ayak basarken kendisini meçhul bir ülkede buldu. Nerede bulunduğunu ve bu yere nasıl geldiğini bilmiyordu. İlk bir şaşırma devrinden sonra insan etrafına bakarak alınması ve kullanılması nisbeten kolay olan binlerce eşya arasında bulunduğunu farketti. İlim ona bu eşyanın kullanılmasını öğretti; insan artık eşyaya «sizi biliyorum ve böylece size sahibim» diyebilmiştir. «Sizin hakikî mahiyetinizi, dünyada hakikî mevkinizi bilmiyorum; fakat bunun ne ehemmiyeti vardır? Büyük bilgi dünyasında, ilmin yarattığı dünyada yeriniz vardır; ve bizim için mühim olan işte bu mevkidir».

Fakat bu mevkii tayin etmek için bize bildiğimizin heyeti mecmuasını veren bir ansiklopedia lâzımdır. Ancak o bize bütün sahip olduğumuz şeyleri gösterir. Dünya bize yine meçhul kalmaktadır, fakat bu meçhul dünyanın içinde Ansiklopedianın hergün büyüyen ciltleri bize yeni bir dünya vermektedir. Bu, bildiğimiz bir dünyadır: insanî tefekkürün takip ettiği bir dünya.

Haricî âlem bize her an kuvvetsizliğimizi, küçüklüğümüzü hatırlatmaktadır; Ansiklopedianın âlemi tefekkürümüzün kuvvetini, insaniyetin terakkilerini göstermektedir. Biribirine zıt, fakat bribirini tamamlıyan iki görüş. Ansiklopedi böylece bilgilerin, ilimlerin âlemini kurmaktadır. Bulduğumuz eşyayı biz yerleştirdik; adamızın şu veya bu köşede bulunan eşyasını muazzam müzemiz olan Ansiklopedia'nın istediğimiz yerine koyduk...

İlim ticaret veya siyaset gibi insanî faaliyetin bir şeklidir. Âlim yoksa ilim de yoktur. Bütün âlimleri toplıyalım ve onlara bir ansiklopedi yaptıralım; böylece gözümüzün önünde bilgi aleminin bütünü bulunacaktır. Herkes istediğini bu muazzam ambardan alabilecektir. Bütün dünya makalelere girip insan tarafından en kolay anlaşılacak ve okunacak bir şekle konulmuştur. Zengin bir müşteri olan alelâde insan etrafına toplanan bütün âlimler dünyayı en kolay yutulabilecek parçalara kesip veriyorlar. İnsan da bu parçaları hazmedebildiği kadar yutuyor. Harici âlem ona gene yabancı kalıyorsa ilim ve sanat alemi tamamen onun emrindedir. İnsan bilgilerin mutlak sahibidir. O artık «bilgilerimizden» bahsedebiliyor.

Bu sahip olma fikri nisbeten yeni bir şeydir ve ilk defa Diderot'nun *Encyclopédie*'sinde açık bir şekilde ifade edilmiştir. Orta zamanın adamları eşya ile bu eşyaya sahip olan insanlar arasında esaslı bir fark görmiyorlardı.

İnsan, dünyanın içinde, bütün diğer şeyler gibi yaşıyordu. O, dünyayı müşahede ediyor, fakat gördüğü şeylere sahip olmıya, onları kendisinin kurduğu bir intizama sokmiya hevesli değildi. Orta zaman âlim veya seyyahları gördüklerini not etmekle iktifa etmişler. Onlar her şeyi gördükleri halde hiç bir şeye sahip değillerdir. Fakat XVII - XVIIII inci asırlarda dünyaya sahip olmıya başladı ve ilk evvelâ her sahibin yaptığı işi yapmıya karar verdi. Bilânço ve intizam, yani ansiklopedi yapılmış, maceraperest seyyah sermayedara yer vermiştir... Ansiklopedi iyice düzeltilmiş bir eve benziyor; öyle bir ev ki onda herşey yerinde olduğu için hiçbir şey kaybolmamaktadır. *Encyclopedist*'ler insana sahip olduğu bütün şey-

leri gösterip diyorlar: «Bakın bu size aittir. Siz kendinizin bu kadar zengin olduğunuzu bilmiyordunuz. Bütün bu servetten istifade edin ve unutmayınız ki bu sizin eseriniz, insanın eseridir... Esasen mevcut olan dünya değil, ilim, bilgidir. «Bu şeyi gördüm, veya bu vak'a böyle olmuştur» değil, fakat «İlim böyle söylemekte, ilim bize bunu şu şekilde öğrenmektedir» demeliyiz. Bu şey veya vak'a böylece bilgimize, ilmî servetimize girmektedir. Onlar artık gayelerine eriyor; onlar ansiklopedimizin bir makalesini teşkil edebilirler.»

Böylece bu dünyada olan herşey insanın mülkü olacaktır. *Dünyanın herşeyi, fakat dünyanın kendisi değil...*

Métaphysique'in parlak zamanında insan dünyayı birden anlamıya çalışmıştır. Fakat bu Metafizikçiler onlarla hemasır olan krallara benziyorlardı; onlar da bu krallar gibi her şeye hükmedip hiçbir şeye sahip değillerdi. Çok daha ihtiyatlı olan burjuvalar büyük ülkelere hükmetmek değil, fakat birkaç şeye malik olmak istemişlerdir. Krallar kuvvetli olmayı, burjuvalar zengin olmayı tercih ettiler. Metafizikçiler sistem kurmuş, fakat bilginin burjuvaları ansiklopedi kurmuşlardır. Metafizikçiler tefekkürün imperialist'leridir, onlar bütün âlemi tefekkürleriyle fethetmek istiyorlar. Ansiklopedistler de yavaş çalışan, herşeyden evvel eşyaya sahip olmayı istiyen tüccarlardır.

Fakat belki de Ansiklopedialarin muazzam ciltlerini okuyan bir insan bize diyebilir ki: «Muazzam eserinizi okudum, fakat dünya bana yine garip görünmekte ve esas sualler yine cevapsız kalmaktadır. Bir kelime söyleyin bana, bir kelime ile bütün bu dünyanın manasını bana söyleyin ve ben size maalmemnuniye ansiklopedinin büyük ciltlerini bağışlarım». Bu adama Ansiklopedistler ancak şu cevabı verebilirler: «Siz esas şeniyet denilen şeye varmak ve dünyayı bir noktai nazardan görmek ümidine kapılmışsınız. İşte bu sizin bir metafizikçi ve maziye bağlı kaldığınızı gösterir. Devrimizin adamı esas şeniyetleri bir tarafa bırakıp dünya servetine sahip olmıya çalışıyor. Esas meseleleri bir tarafa bırakmak... Bu, dünyaya sahip olmak için, ödediğimiz fiyattır. Eşyanın esası nedir sormayin; ancak onları kullanın... Çalışın ve zengin olun...»

Ansiklopedi insanın servetidir. Bu serveti büyütmek vazifemizdir. Akıllı tüccar, iktisadî hayatta olduğu gibi ilmî hayatta da spekülâsyondan korkar, sahip olduğu şeylerle iktifa eder.. İlim serveti, büyük ailelerin serveti gibi birden değil, yavaş yavaş meydana gelmektedir. Yeni devrin adamı buna seviniyor; o, kolayca kazanılan bir ilim istemiyor; o, ancak uzun gayretlerin mahsulü olan bir ilme karşı emniyet duyuyor. İlim tarihi, ecdatlarımızın mütemadiyen inkişaf eden büyük ilim servetine yaptığı ilâveleri anlatmaktadır. Servetimiz, sayelerinde tedricen ve durmadan büyümüştür...

XVIII inci asrın *Encyclopedistle*'leri, ki bütün Ansiklopedistlerin babalarıdır, ansiklopedilerin usul ve ihtiyat kaidelerini bize öğretirler. Biz büyük derslerinden istifade edip onların başladığı esere devam etmeliyiz. Öyle ki bütün ansiklopedialarımız bu ilk ansiklopedinin yeni bir tab'ı görünsün, her yeni neslin bilgi servetimize getirdiğini gösteren bir tab'ı. Böylece Diderot'nun büyük eseri yalnız bir hatıra değil bir mevcudiyet ve bir ümit olacaktır.

Bergson'un büyüklüğü:

Bergson'un ölümü münasebetiyle *Revue des Deux Mondes*'un 1 Şubat 1941 sayısında André Chaumeix'nin imzasiyle çıkan bir makaleden alınmıştır:

Skolâstiklere göre her devrin kendine mahsus bir filozofu vardır; devrin noktai nazarına göre cihanı düşünen bir filozof... Her ne denirse densin devrimiz için bu filozof Bergson olmuştur.

Bergson'dan çok bahsedildi ve çok bahsedildiği için esas büyüklüğünü anlıyan pek az kimse vardır... Bergson, vardığı neticelere bakılırsa birçok bakımlardan muhafazakârdır. O, mistikleri tetkika, insanın uluhiyetini bile kabul etmiye mütemayil görünmektedir. Fakat bu dinî temayüllerin bu ahenkli ve güzel üslûbun arkasında felsefe tarihinin en cüretkâr mütefekkirlerinden biri kendini göstermektedir. Bergson'un esas vasfı cür'et, büyük bir felsefî cür'ettir. Aristodan bugüne kadar her felsefî sistemin temelinde bulunan esas mefhumların çoğu Bergson tarafından reddedilmekte veya değiştirilmektedir. O, nizam ve hiçlik (néant) mefhumlarını reddetmiş tekâmül fikrini değiştirmiş, zaman ve hürriyet mefhumlarına tamamiyle başka bir mana vermiştir. Bergson'dan geçen her mefhum, her mesele, şeklini mutlak bir surette değiştiriyor.

Hiç bir filozof Bergson kadar yıkıcı olmamıştır; hiç kimse onun kadar büyük mefhumları putperestliğine karşı şiddetli bir mücadeleye girişmemiştir. Fakat bu mücadelede Bergson birçok müspet neticelere de varmıştır. İmajlar nazariyesiyle Bergson, W. James ve bütün Amerikan neo-realismine bir istinat noktası vermiştir. Bergson'un zaman nazariyesi James, Whitehead, Heidegger sistemlerinin temelindedir. Devrimizin fikir hayatının her köşesinde Bergson'la karşılaşıyoruz. O, bütün mücerret mefhumların yıkılmasından sonra kalan esas şahsiyeti bize hissetirmiye azmetmiştir; ve hiçbir zaman bu kadar basit ve hususi vak'alardan hareket eden bir felsefe bu kadar geniş neticelere varmamıştır... Bergson'un her eseri yeni neticelere varıyor; öyle neticeler ki onlar evvelkilere nazaran ilk görünüşte başka ve belki de zıt görünebilirler. Bergson'un felsefesi hiçbir zaman durmamış, hiçbir zaman «kristalize» olmamıştır. O halde adeta bir «yaratıcı tekâmüldür...»

Bergson'a nazaran Eflâtun veya Kant, ne daha çok netice ne de daha fazla mesele bırakmamışlardır. Ve belki Bergson'u onlara benzetmek doğru olmaz. O, daha fazla Heraklites ve Spinoza cinsindendir... Bergson'un eseri yaşıyor ve yaşıyacaktır. Bu eser bize felsefenin büyük yolunu devam ettiği kanaatini veriyor. İnsan bugünkü haline rağmen düşünen bir mahlûk kalacaktır.

Harp ve izdivaç:

Psychologsit mecmuasının II inci kânun 1941 sayısında çıkan bir makaleden alınmıştır:

Harbin ilk içtimaî tesirlerinden biri izdivaçların çoğalması olmuştur.

Harpten önce, evlenmeden evvel «istikbali temin etmek», yani iyi bir mevki, döşenmiş bir ev, biraz para v.s., istiyen gençler artık istikbalin mevcut olmadığını anladılar. Bu buhranlı devirde maddî kıymetlerin ehemmiyeti hiçe iniyor ve her an tehdit edilen şahsiyet kendi emniyetini, sevmek ve sevilmek hislerinde arıyor. Bu temelsiz dünyada yegâne istinat edebilcğimiz nokta aşkta kalmıştır. Aşk insana bir zırh giydiriyor ve bu devirde, her devirden fazla bir zırha ihtiyacımız var...

Fakat gençler bu zırhın tamamen manevî olduğunun farkındadırlar; ve bunun içindir ki onlar kısa hayatlarından en iyi bir şekilde istifade etmek istiyorlar. İzdivaç ta, sulh devrinde değilse de harp devrinde, bu istifadeyi mümkün kılmaktadır. O, artık burjuva mahiyetini kaybedip (bu mahiyet ki gençleri birçok defa izdivaçtan uzaklaştırmıştır) bir macera mahiyetini almaktadır. Temelsiz bir dünyada, ölüm onları her an tehdit ederken iki genç hayatlarını biribirlerine bağlıyor. Bu bir macera, en cür'etkârca bir macera değil midir?

İzdivacın meşru bir vasfı da aşka bir devamlılık temin etmesidir, bu devamlılık ki şimdiki dünyada en kıymetli birşeydir... Evlenen bir genç aşkın ve hayatın daha devam edebileceğini, istikbalin daha mevcut olacağını zımnen söylemektedir; ve evlenirken belki de kendini buna inandırıyor... Evlenmekle insan cemiyetin içine daha fazla girmekte, onunla

çok daha fazla rabıta tesis etmektedir. Ve cemiyete bu kadar sıkı bir surette bağlanan kimse kolay kolay yok olmiyacağını zanneder. İçtimaî rabıtalar insanı hayata bağlar gibidir; maalesef, bir kurşun parçası bu bağları ne kadar kolaylıkla çözüp atıyor!

Saadet :

Journal de Genève'ın 10 nisan 1941 sayısında büyük İsviçreli muharrir G. F. Ramuz'ün imzasiyle çıkan bir makaleden alınmıştır:

İnsanda saadet kısmî bir muvaffakıyetten doğmaktadır. Aşık olan insan bir an için saadeti duyuyor. İmtihanlarını geçen bir talebe, büyük bir işte muvaffak olan bir iş adamı gene saadeti duyuyorlar. Saadet böyle mesut bir halin devamıdır. Bu hal bize diğer bütün fenalıkları unutturuyor. Fakat bu örtü çabucak kalkmakta ve bir sis perdesi gibi dağılmaktadır. O zaman boşluklar görünür; ve belki de her şey esasen boştur; işte bu fikre de tahammül edilemez...

Saadeti bir tamamiyet istemektedir. Sıhhatimin ve bana yakın olanların sıhhatlerinin iyi olmasına ihtiyacım vardır. İşimin iyi olmasını istiyorum; paraya, parayı düşünmiyecek kadar ihtiyacım vardır; güneşin parlamasına, göğün mavi olmasına, yakınlarımın ve bütün insaniyetin memnun olmasını istiyorum. Ve bilhassa bütün bu şeylerin hep birden, olmasını istiyorum; halbuki onlar hiç bir zaman beraber olamazlar, onlar ancak, o da nadiren, biribirini takip edebilirler. Saadet te bütün bu şeylerin hemdem olmasına bağlıdır. Saadetin kırıntılara değil, tamamiyete ihtiyacı vardır. Fakat değişen bir dünyada tamamiyet yoktur. Bunun içindir ki bu dünyada ancak muvakkat bir saadet tasavvur edilebilir; çünkü bu dünyada hareket, değişme vardır. Ve her hareketin sonu ölümdür....

Belki de parayı kabul etmiyen bir dünya doğacaktır. Bu müstakbel dünyada para sahibi olmak mümkün olacaksa da bunun hiçbir faydası olmıyacaktır; çünkü bu gelecek devirde insanın esas meşguliyeti servetini büyütmek değil fakat kendini sevdiği bir işte tamamen ifade etmek, kendini bu işe vermek olacaktır. Hayatın bütün kıymetleri paraya değil, çalışmaya verilecek zamanda saadete yaklaşacağız.

Hayatın kıymetleri, paranın karşılığı, çalışmanın karşılığı olacaktır. Kendimizi bir gayeye vereceğiz ve buna karşı da dünya bize verilecektir.

İşte yegâne namuskâr alış veriş budur.

James Joyce ve romanda yenilik:

Times Literay Supplement'ın 17 şubat 1941 sayısında büyük İrlandalı muharrir James Joyce'un ölümü münasebetiyle çıkan bir makaleden alınmıştır:

Şüphe yok ki Joyce iki harp arasındaki devrin en büyük simalarından biridir. Onunla roman yeni bir safhaya girmiştir...

Joyce'un eserleri bizi bildiğimiz edebiyattan uzaklaştırıp bambaşka bir roman tipi yaratmaktadır. Joyce, bütün hudutları kaldırıyor, sanate elzem zannedilen bütün kaideleri yok ediyor. Edebî sahada Joyce, belki de şimdiye kadar gelen en büyük yıkıcıdır. O, Richardson'la başlıyan ve Flaubert'le en mükemmel şeklini bulan romanın klâsik tekniğinden vazgeçiyor. Roman, Joyce'a kadar psikolojik veya sosyolojik bir tezi ispat ediyor, veya bir cemiyetin, bir karakterin, bir hayatın tekâmülünü gösteriyordu. Joyce'un romanlarında *Ulysses* ve *Finnigan's Wake*'te buna benzer bir gaye mevcut değildir. Gaye bir seçmeyi icap ettirir; vak'alar bu gayeye göre muharrir tarafından icat edilir. *Madame Bovary*'de gezinti esnasında küçük Homais çamura girip papuçlarını kirletiyor; Bovary

de onları temizlemek için bıçağını veriyor. Bu vak'aların gayesi nedir? Pek sarih: Emma bu sahneyi görerek: «O tıpkı köylüler gibi cebinde bıçak taşıyor» diye düşünür. İşte aranılan gaye bu cümledir. Bu cümleyi Emma'ya söyletebilmek için Flaubert birkaç kişiyi gezintiye sevk etmiştir; ve istediği gayeye vardıktan sonra artık gezintinin lüzumu kalmamıştır. Filhakika Emma'nın bu düşüncesinden sonra herkes eve dönüyor. Joyce'la vaziyet banıbaşkadır. Emma Bovary ile bir gaye için yola çıktık. Bloom'la (Ulysses'in kahramanı) yola çıkmak için çıkıyoruz, gayesiz çıkıyoruz. Artık Bloom'la her hangi bir vak'a olursa olsun onunla gezintinin sonuna kadar beraberiz. Bu gezintide ehemmiyetli ehemmiyetsiz hiçbir vak'aya her hangi bir sebepten dolayı hususî bir ehemmiyet atfedilmiyecektir. Her hareket kayde değer ve hiçbir hareket diğerinden fazla kayde değer değildir.

Flaubert'de artistin seçtiği veya yarattığı bir dünyadayız. O, sanatine uygun şeyleri seçiyor. Flaubert'in dünyasında «Privileges» ler vardır; Sanate girecek olan ve sanatle alâkası olmıyan şeyler mevcuttur. Joyce'ta onlar tefrik edilmemiştir. Her şey sanate girer ve ayni derecede sanatin mevzuudur. Flaubert'in sanati ve onunla bütün romancıların sanati muayyen, sanatkârane olan şeylerin ifadesidir; Joyce'un sanati tam ifadenin sanatıdır; her şey'in, bütün şeylerin ifade sanati...

Flaubert kelime bulmak için adetâ ıstırap çekiyordu; Joyce onları aramıyor; o, kelimeler ona kıt gelirse yeni kelime yaratıyor. Flaubert, cümlenin ritmini bulmak için saatlerce onu yüksek sesle okuyup dinliyordu; Joyce, ritm aramıyor; O, *Finnigan's Wake*'teki Anna Livia Plurabell'in kelimelerini cümleye sokmak için nehirlerin sesini kelimelerin hafızasındaki aksi sedasını, hayallerimizin musikisini dinliyor. Flaubert'in istediği ritime varmak için kelimeleri intizama koymak ve heceleri saymak kâfidir; Joyce'un çok daha kompleks olan ritimine varmak için (ki bu ritim hassasiyetin değil eşyanın ve onların manevî ahenginin ritimidir) kelimeleri nizama sokmak kâfi değildir. Burada kelime yaratmak lâzımdır ve Joyce bunu mükemmel bir şekilde yapıyor. O hiçten yaratmıyor; her lisanın ona verdiği kelimelerle o yeni terkipler yapıyor...

Şuura giren, şuura girecek olan, tahteşşuurundan çıkacak olan ne varsa hepsi Joyce'un mevzuudur. 600 sayfalık muazzam bir eser olan «Ulysses» Dublin'de bir gün içinde geçer ve Bloom ile Stephen'in duyduklarını, hissettiklerini anlatmaktadır. Hiç bir şey bizden saklanmıyor ve kafatası altında her ne geçerse kitapta yer alıyor; Bloom'un yüz numaradaki his ve düşünceleri birkaç sayfa tutmaktadır. Joyce için şuurla tahteşşuur arasındaki geniş sahada doğan veya doğmıya temayül gösteren kelime, his, duygu ve ses kırıntılarının hepsi romana girip onun esasını ve belki de yegâne mevzuunu teşkil etmelidirler. Herşey boş ve bundan dolayı müsavidir. Joyce'in dünyasında hayret verici bir müsavat hüküm sürmektedir. Dünyada nizam yoktur; onun yegâne nizamı sanatin nizamı olabilir, sanatin eşya arasında kurduğu sembolik ve estetik rabıtalardır. Böyleie Joyce'un büyük eserleri dünyaya nizam veriyorlar. Onlar yegâne hakikî dünyayı, sanatin dünyasını kuruyorlar. Mevzusuz, manasız gibi görünen bu eserler yegâne hakikî aleme nizamını, manasını veriyorlar. Artık Joyce'tan sonra büyük bir sanat dünyası mevcuttur; gördüğümüz her günkü alemin içinde hakikî ebedî san'at dünyası yer almaktadır.

Erol GÜNEY

Maarif Vekilliğince Devlet Konservatuvarı için tercüme ettirilen piyesler

D. AMIEL	*İ. Melih DEVRİM*	Seyyah [*]
E. AUGIER	*A. Suha DELİLBAŞI*	M. Poirier'in damadı
H. BATAILLE	*İ. Melih DEVRİM*	Meşaleler
C. DE BEAUMARCHAIS	*R. N. DARAGO*	Figaronun düğünü
H. BECQUE	*İ. Galip ARCAN*	Kargalar
H. BERNSTEIN	*N. Sırrı ÖRİK*	Sır
J. COCTEAU	*İ. G. ARCAN*	İnsan Sesi [*]
G. COURTELINE	*N. Sırrı ÖRİK*	Dirlik Düzenlik [*]
F. DE CUREL	*H. VAROĞLU*	Ayna önünde dans
F. DE CUREL	*S. E. SİYAVUŞGİL*	Yeni Mabut
A. ÇEHOF	*G. GÜNEY*	Vania dayı
A. ÇEHOF	*G. GÜNEY*	Teklif [*]
H. DUVERNOIS	*S. EYÜBOĞLU*	Yalnız [*]
J. GALSWORTHY	*S. PALA*	Sadakat bağları
G. HAUPTMANN	*N. ÖZGÜ*	Rose Bernd
E. LABİCHE	*E. İLGİN*	Mösyö Perrichon'un seyahati
G. E. LESSING	*S. ALİ*	Minna von Barnhelm
M. MAETERLİNCK	*S. EYÜBOĞLU*	Evin içi [*]
A. DE MUSSET	*B. TUNCEL ve S. EYUB-OGLU*	Marianne'nın kaprisleri
A. DE MUSSET	*S. EYÜBOĞLU*	Yap ta söyleme
A. DE MUSSET	*O. Veli KANIK* *O. R. HOROZCU*	Bir kapı ya açık durmalı ya kapalı
M. MAETERLINCK	*YAŞAR NABİ*	Ariane
M. PIÉCHAUD	*F. ADİL*	Dördüncü [*]
M. PAGNOL	*A. Suha DELİLBAŞI*	Marius
J. RENARD	*S. EYÜBOĞLU*	Ayrılmak zevki [*]
J. SARMENT	*A. Suha DELİLBAŞI*	Dünyanın en güzel gözleri
B. SHAW	*N. SEVİN*	Sezar ve Kleopatra
B. SHAW	*O. T. GÜNDEN*	Kandida
B. SHAW	*N. ERENEL*	Pygmalion
J. M. SYNGE	*O. BURİAN*	Denize giden atlılar [*]
CH. VILDRAC	*N. ATAÇ*	Dünya gözüyle [*]

[*] Bu piyesler satışa çıkarılmıştır.

Maarif Vekilliğince tercüme ettirilmiş bazı eserler

BERGSON	*Şekip TUNÇ*	Yaratıcı tekâmülden hayatın tekâmülü	70	Kr.
BERKELEY	*Saffet ENGİN*	Beşerî bilginin prensipleri hakkında bir eser	65	Kr.
Cl. BERNARD	*Dr. Galip ATAÇ*	Tıpta tecrübe	95	Kr.
A. BİNET ve TH. SİMON	*Sabri Esat SİYAVUŞGİL*	Anormal çocuklar	80	Kr.
R. BONNARD	*A. Reşit TURNAGİL*	İdarenin kazaî murakabesi	170	Kr.
BRUHAT	*YENİÇAY ve KÜRKÇÜOĞLU*	Elektrik dersleri	300	Kr.
CUENOD ve NATAF	*Murat R. AYDUN*	Trahom	120	Kr.
E. R. CURTİUS	*Sabahattin EYÜBOĞLU*	Fransız medeniyeti	85	Kr.
DERMENGHEM	*Reşat Nuri GÜNTEKİN*	Muhammed'in hayatı	130	Kr.
DUGUİT	*Etem MENEMENCİOĞLU*	Cemiyet, hukuk ve devlet nazariyeleri	200	Kr.
D'WELSHAUVERS	*M. Şekip TUNÇ*	Psikoloji	200	Kr.
FARABÎ	*Kıvamettin BURSLAN*	Uzlukoğlu Farabî'nin eserlerinden seçme parçalar	25	Kr.
J. K. FRİEDJUNG	*Ş. S. SOYSAL*	Çocuk pathologie'sinde terbiye hataları	80	Kr.
P. GEMÄHLING	*Zühtü URAY*	Büyük ekonomistler	250	Kr.
E. HAECKEL	*A. Haydar DANER*	Kâinatın muammaları	12,5	Kr.
KANT	*M. Emin ERİŞİRGİL*	Kant'tan parçalar	25	Kr.
H. KELSEN	*Etem MENEMENCİOĞLU*	Demokrasi	60	Kr.
Konrad KNOPP	*Nâzım TERZİOĞLU*	Fonksiyonlar teorisi (Başlangıç)	75	Kr.
Konrad KNOPP	*Nâzım TERZİOĞLU*	Fonksiyonlar teorisi (I. Kitap)	120	Kr.
Ch. LALO	*Burhan TOPRAK*	Bediiyat	65	Kr.
LEIBNIZ	*Nevzat AYAS*	İnsan âkılesi hakkında yeni deneyişler	60	Kr.
LEIBNIZ	*S. K. YETKİN*	Monadoloji	15	Kr.
J. LOEB	*M. KARASAN*	Hayatın mihanikî telâkkisi	12	Kr.
Emil LUDWIG	*Ruşen Eşref ÜNAYDIN*	Âdem Oğlu	120	Kr.
Ernest MACH	*S. E. SİYAVUŞGİL*	Bilgi ve hata	35	Kr.
J. PIAGET	*S. E. SİYAVUŞGİL*	Çocukta dil ve düşünme	110	Kr.
J. PIAGET	*S. E. SİYAVUŞGİL*	Çocukta hüküm ve muhakeme	120	Kr.
F. RAUH	*Z. F. FINDIKOĞLU*	Ahlâk tecrübesi	50	Kr.
L. ROSEMANN	*Dr. Sadi IRMAK*	Fiziyoloji ders kitabı (I. cilt)	250	Kr.
B. RUSSELL	*H. AKVERDİ*	Felsefede ilmî metod [*]	50	Kr.

[*] Yeni çıkmıştır.